БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

1966 ч.
АПРЕЛЬ
24
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 98 (6424).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Часкы тарылганы үлегерлиг чорудары дээш чарышты улам-на калбартыңар!

(СЭКП ТК-ның 1966 чылдың Май 1-ге Кыйгырыгларындан).

Ажылдаарынга спорт дузалаар

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң экономиказының улам ыңай хөгжүлдезиниң эртемге үндезилеттинген программазын айыткан беш чыл планының Директиваларын совет чон бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган. Ол чугула документиниң чугаалажыышкынынга күш-культураның активчилери, спортчулар идепкейлиг киришкен. Чоннуң кадыкшылын камгалаарынче, күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдеринче партияның кичээнгей салып турары оларны өөртүп, сорук киирип турар. Чурттакчы чоннуң организастыг дыштанылгазын экижидеринче угланган хемчеглерни алыр, турист баазаларының, спорт дерилгелериниң четкизин калбартыр, спорт барааннарын, турист херекселдерин үндүрерин көвүдедир — спорт чөвүлелиниң болгаш эки-тура спорт ниитилелдериниң, күш-культура коллективтериниң сорулгазын партия ынчаар билдингир, тода айтып турар.

Ажыл-ишчилерниң ажыктыг дыштанылгазын калбартып чорударынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге күш-культураның болгаш спорттуң ролю улуг. Ынчангаш күш-ажыл биле спорт аразында тудуш харылзаалыг. Коммунизмче шилчилгениң үезинде угаан-бодалы байлак, мораль талазы-биле арыг, күш-шыдал-биле сайзыраңгай чаа кижини кижизидеринге күш-культура болгаш спорт улуг ужур-дузалыг дээрзин СЭКП-ниң Программазында айтып турар.

Спортчу белеткелдерниң түңнелинде чедип алган күш-шыдал күш-ажылга бедик көргүзүглүг болурунга дузалаар деп чүвени бүзүредип чугаалаваска-ла билдингир. Бызаңчыга азы слесарьга, монтажникке азы хептекчиге, оларда эки херексел бар-даа болза, кандыг-бир кезекти туружунга тургузуп быжыктырарынга, станокка быжыглаарынга күш-шыдал негеттинер апаар. Спорт биле күш-культура кижини шыдамык чорукка кижизидер. Шыдамык эвес, күш-шыдалы кошкак кижи ажылдың баштайгы дээрезинде шимченгир болур. Ооң соонда туруп шагзыраар, а ол чорук ажылды үрей кылырынга, шынары куду продукция үндүреринге чедирип болур. Угаан ажылының кижилеринге спорт болгаш күш-ажыл база-ла дыка ажыктыг.

Ынчангаш күш-культуржуларның болгаш спортчуларның санын көвүдедип, маргылдааларның, ужуражыышкыннарның шынарын экижидер сорулга-биле спортту массалыг болдурары эргежок чугула. Республиканың эки-тура спорт ниитилелдериниң чон ортузунга организастыг ажылды элээн калбартып чоруткан чамдык районнарда, колхоз, совхозтарда спорт ажылы экижип кел чоруур. Ооң тодаргай чижээнге, Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунда спорт организациязын киирип болур. Колхозтуң төп суурунда спорт дерилгелери четче кылдынган. Ажыл шагы доозулган соонда ажыл-ишчилер ол-бо шөлдерге чыглып келгеш, бөмбүк ойнааш, баг каккаш, хүрешкеш, ча аткаш туруптарлар. Оюн-тоглаа улам калбарып үнер, а аңаа аңныктар-биле кады кырганнар безин киржи бээрлер. Кым спортка ынак болдур, ол күш-ажылга база ынак. Ынчангаш ол колхозтуң шилиндек спортчулары ажылга мурнакчылар болуп турары таварылга эвес. Хойжу бригаданың бригадири Казакин Доржуну ап көрээлиңер. Тыва хүрешке бирги разрядтыг ол спортчу боду болгаш ооң бригадазы малдың баш санын өстүрер, хураганын камгалап алыр талазы-биле кескү чедиишкинни чедип ап келген. Колхозта спорт организациязының даргазы Майынды Танаа база эки ажылдыг механизатор.

Таңдының «Межегейде», «Революцияның чалбыыжында», Улуг-Хемниң «Найыралда», «ҮТКА 25 чылында», Кызылдың пассажир АТА-зында, № 3 профессионал-техниктиг училищеде күш-культура болгаш спорт сөөлгү үеде нептерээн. Ол черлерден шилиндек спортчулар үнүп турар. Пассажир АТА-зында автобус чолаачызы Юрий Белостоков футболга бирги разрядты чедип алган. Хоорайның, республиканың чыынды командазының составынга ол киришкеш, Тываның спортчу алдарын каш удаа камгалаан. Шыырак хаакчылар — республика чемпиону, Хову-Аксында тудугжу бригаданың бригадири Анатолий Глуховту, ол-ла черде чылыг-биле ажылдаар электростанцияның ажылдакчызы Петр Цветковту, Балгазын ортумак школазының күш-культура башкызы, РСФСР-ниң кышкы спартакиадазынга спорт мастериниң нормазын дужаапкан Кирилл Радостевти кым таныvас боор. Олар боттарының хамааржып турар коллективтериниң мурнакчы кижилери.

Кызылдың башкы институдунуң күш-культура башкызы Василий Баклыков, Самагалдай ортумак школазының башкызы Оюн Седен-оол, республика эмнелгезиниң хирургу, баскетболист кыстар командазының тренери Александр Смирнов өөреникчилерни, студентилерни күш-ажылга болгаш спортка хандыкшылдыг кижилер кылдыр кижизидер дээш кызымак ажылдап турарлар. Шой көдүреринге республика чемпиону, аар атлетикага бирги разрядчы Иван Чижов Кызылдың алгы заводунда мактадыг кижилерниң бирээзи.

Спортту чер бүрүзүнге калбартыр сорулга турбуже, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарда ол ажыл кудуку деңнелде артып каап турарын айытпайн барып болбас. Чөөн-хемчиктилер маргылдааларга удаа-дараа киржип келзежок, спорт-массалыг ажыл сөөлгү үеде ол районда хожудап турар апарган. Ындыг чижекти өске-даа районнардан айтып болур.

Күш-культураны болгаш спортту ёзулуг массалыг болдуруп, хөй-ниитини спортчу хемчеглерже хаара тудуп, разрядчыларның санын көвүдедир дээш организастыг, боттуг хемчеглерни ап чорудар сорулга спорт организацияларының мурнунда салдынып турар. Спортчуларның ортузунга кижизидилге ажылын чорудары база чугула.

Спортчу ажылды экижидериниң айтырыы спорт секцияларының хөй-ниитичи активиниң, янзы-бүрү хевирлер талазы-биле судья коллегияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Чүге дээрге спортка оларның ролю улуг. Хөй-ниитичи инструктор чокка секцияларның ажылын чорудары, спортчу судьялар чокка маргылдааны эрттирери берге. Ынчангаш күш-культураның хөй-ниитичи кадрларын белеткээри спорт организацияларының мурнунда туруп турар чугула сорулганың бирээзи. Республиканың спорт чөвүлели база спорт организациялары организастыг болгаш кижизидикчи ажылды экижитпишаан, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң спортту улам ыңай хөгжүдеринче салган сорулгазын күүседиринче күш-культуржуларның, спортчуларның күжүн мобилизастаар ужурлуг.

Республиканың күш-ажылчы хүнү

СӨГЛЭЭН СӨС—КЕРТКЕН ЫЯШ

Коллективтиң тергиинnери

ПОЛИГРАФИСТЕРДЕ

Республика типографиязының коллективи бо чылдың марттың ажыл планын 121,6 хуу күүсеткеш, хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунче кирген.

Цехтер аразында калбарган чарыштың түңнелинде хол-биле болгаш линотип өрүлгезиниң каттышкан цеги (начальниги эш Осипова) бирги черни алган. Бригадаларда бирги черде—К. Допчун-оолдуң удурткан метранпажтар бригадазы. Бо бригаданың кежигүннери солунну өй-шаанда эки шынарлыг парлап үндүрерин хандырып, ажылга быжыг сагылга-чурумнуун көргүскен.

Полиграфистер партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин өөренмишаан, ийиги кварталдың бүдүрүлге планын хуусаазының бетинде күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

С. ТАМЧАП.

МУРНУНДА — БОРИС БЕЛКОВТУҢ БРИГАДАЗЫ

«Сөглээн сөс—керткен ыяш» деп турарывыс ышкаш, бистиң тудугжу бригадаларывыс алган хүлээлгезин доллүр болгаш ажыр күүседири чаңчыл апарган. Ол—бистиң өөрүшкүвүс, бистиң чоргааралывыс.

№ 2 кварталда 80 аал ишти чурттаар бажыңның тудуунда Борис Белковтуң бригадазы чыл эгезинден бээр ниитизи-биле 70 ажыг муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылып бүдүрүп, ажылынга чүгле эки шынарны чедип ап, участоктуң тудугжу бригадаларының бирги черин ээлеп турар. Ол ышкаш № 24 кварталда Николай Сидоровтуң коммунистиг күш-ажыл бригадазын база-ла мактап турар бис. Ук бригада бирээзинге-ле 8 квартиралыг 4 каъттың тудуун доозуп, аңаа 60 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган.

Мурнакчы тудугжуларның хүрээлели өзүп турар. Оларга Виктор Бадыев, Николай Жидаев, Нина Грязева, Полина Блинова, Вера Геращенко, Николай Бухров болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Мындыг эки көргүзүглерни канчап чедип ап турар бис? Ооң чылдагааннары хөй, ынчалза-даа борта бир чүүлдү онзалап демдеглээр херек. Ол—ажыл мергежилин бедидериниң курузун ажыткаывыс болур. Ол курска бистен хөй кижи өөренип турган. Өөредилге доостурга, хөй-хөй эштер шупту ажылчыннар чаа тарификацияга кирген. Ол болза тудугну дүрген болгаш камгалалдыг чорударынга идигни берген, үрей болгаш катап кылыр чоруктарны эң-не бичии хемчээлинге чедир кызырган. Ажыл шагы үзер, чурум үрээр чоруктар барык-ла чок болган.

Эки ажыл удуртукчудан база улуу-биле хамааржыр. Тудуг участогунуң начальниги Александр Казанцев ажылчыннарның аразынга үргүлчү барып, ажыл-херекти мергежилдии-биле удуртуп турар.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ,
үшкү участоктуң начальниги.

ОЛАР МАКТАЛДА

Сиников, Васильева, Шитковский дээн ышкаш мурнакчы тудугжуларлыг Михаил Данилович Шиповаленконуң бригадазын канчап черле мактавас боор! Оларның кылган ажылы үргүлчү-ле эки шынарлыг болур.

Ам бо бригада СЭКП обкомунуң 36 аал ишти чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар. Марттың ажыл үлүүн бригада 180 хуу күүсеткен. Май мурнунуң социалистиг чарыжынга киргеш, эш Шиповаленконуң бригадазы апрельдиң планын 150 хуудан кудулатпас, 12 муң рубльдиң тудуг ажылын кылырын хүлээнген. Сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга күүседир дээш бир демниг ажылдап турарлар.

С. САНДАН,
тудугжу.

„Большевик“ колхозта

Шеминиң ховуларынга «Большевик» колхозтуң тараажылары бо чылдың часкы хову ажылдарын эрткен чылдыындан эрте болгаш организастыг эгелээн. Чиңге-Ооргаң бугазы шазының тараа шөлдерин суггарарын бедик темпи-биле дүргедедип турар. Иван Көктей бригадирлээн № 2 комплекстиг бригада чарышка мурнуку одуругга чоруп келген. Ол бригаданың механизаторлары апрель 19-ка чедир 486 га черни аңдарган, 131 га черни дискалаан. Трактористер Куулар Сандаңмаа, Моңгуш Доос-Кара олар ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Колхозтуң хоочун бригадири Кара-Сал Шагдыр-оол бригадирлээн № 1 комплекстиг хову бригадазы сөөлгү үеде ажылдың темпизин база-ла дүргедедип, 290 га черни аңдарган болгаш 803 га черни илиирткен. Куулар Дыртыын, Кара-Сал Брыт-оол, Жора Ховалыг олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Колхозтуң партбюрозу хову ажылдарының үезинде чорудар суртаал-массалыг ажылдың планын кылгаш, ооң күүселдезин хынап турар. Хову турлагалары лозуңнар, плакаттар-биле шиметтинген. Бригадаларга доктаамал турар харысалгалыг дежурныйларны удуртукчу ажылдакчыларның иштинден организастаан. Агитаторларның өөредилгезин ийи удаа эрттирген. Олар партияның XXIII съездизиниң материалдарын таныштырып чоруп турар. Ховунуң ажыл-ишчилеринге кинону бригадалар аайы-биле ийи-ийи катап көргүскен.

Колхозтуң тараажылары часкы ажылдарны май 1-ге чедир доозар, эрте чажар культураларны 5 ажыл хүнүнде тарыыр сорулганы салган.

С. ПАВУ.

Чөөн-Хемчик район.

Чугула семинар

СЭКП райкомнарының, хоорkomнуң пропаганда болгаш агитация килдистериниң эргелекчилериниң, пропагандистерниң база лекторларының үш хонук хуусаалыг семинары Кызыл хоорайга дүүн дооступ эрткен. Аңаа 150 ажыг кижи киришкен. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин ажылчы чоннарның ортузунга пропагандалап тайылбырлаарының методиказын олар ханызы-биле өөренгеннер.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң ажылының түңнелдериниң болгаш республиканың партия организациязының сорулгаларының дугайында партия обкомунуң бирги секретары, съездиниң делегады С. К. Токаның илеткелин, делегей байдалының дугайында СЭКП ТК-ның пропбөлүүнүң удуртукчузу В. Д. Смирновтуң лекциязын, Тываның үлетпүр хөгжүлдезиниң сорулгаларының дугайында СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи Г. Н. Долгополовтуң илеткелин, ССРЭ-де эртем болгаш техниканың чаа-чаа чедиишкиннериниң дугайында СЭКП ТК-ның пропбөлүүнүң кежигүнү И. В. Мартынючевтиң лекциязын, чаа беш чылда Тываның экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң сорулгазының дугайында Тыва АССР-ниң курпланының даргазы А. М. Арланмайның илеткелин, амгы үеде национал-хосталгалыг шимчээшкинниң дугайында СЭКП ТК-ның пропбөлүүнүң кежигүнү А. С. Шинниң лекциязын семинарның киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнааннар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаар болгаш күүседир талазы-биле республиканың партия организациязының идеологтуг ажылының практиктиг сорулгаларының дугайын СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Ю. Л. Аранчын семинарның түңнелинде тодаргай чугаалаан.

А. ДҮГЕРЖАА.

Бедик шаңналдарны ап тура...

Эрткен субботада Кызыл-Мажалык суур байырлал шинчи кирген турган. Барыын-Хемчиктиң мурнакчы малчыннары, партия, совет активтери, мал ажылының тускай эртемниглери болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының төлээлери чазактың шаңналын тывысырынга тураскааткан байырлыг хуралга чыглып келген. Хуралды СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш Стал-оол ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Долчанмаа 31 кижиге шаңналдарны тывыскан, оларга байыр чедирген. Чазактың дээди шаңналы—Ленин ордени-биле шаңнаткан «Барлык» совхозтуң «Бижиктиг-Хая» сүт-бараан фермазының саанчызы Куулар Хажыт шаңналды ап тура, мынча дээн:

— Бо дээрге, мээң амыдыралымга кажан-даа уттундурбас хүн болур. Төрээн чуртувусту күш-ажыл-биле алдаржыдаалыңар. Бедик шаңнал мени күш-ажылчы чедиишкиннерже улам сорук киирип турар. Инек бүрүзүнден 1800 литр сүт саар хүлээлгемни 1900 кылдыр эде көрбүшаан. Бөдүүн ажылчын мээң ажыл-ижимни бедии-биле үнелээни дээш партиямга болгаш чазаамга кызыгаар чок өөрүшкүмнү илередип тур мен.

«Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан «Большевик» колхозтуң даргазы эш Шаалының чугаазы хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин хаара туткан.

— Мээң бөдүүн ажылчымны шак бо хире үнелээнинге Коммунистиг партиямга өөрүп четтиргенимни илередир сөс тывпас-тыр мен. Бедик шаңналга харыы кылдыр, удуртуп турар колхозумнуң ажылын улам ыңай сайзырадыр, колхозчуларның амыдырал-чуртталгазын экижидер дээш күжүмнү, билиимни харам чокка бээр мен.

Бо чылдың бирги чартында күрүнеге эът, сүт саарының планын май бирниң байырлалын таварыштыр күүседири чазактың бедик шаңналдарынга бистиң ажыл-ишчи харыывыс, чаа беш чыл планын күүседиринге баштайгы салыышкынывыс болур — деп, ол уламчылаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында айыттынган хемчеглерни ажыл-ижиниң программазы болдуруп ажылдавышаан, беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг доозарын боттарының чугааларынга илергейлээн.

Х. КИИМ-ООЛ.

РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң пленуму

МОСКВА (СЭТА). РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң үш хүн үргүлчүлээн пленуму болдунуң ажылын апрель 22-де дооскан.

Чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязынга пленумнуң киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизиниң шиитпирлерин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган. Бүгү-ле күштерин, билиглерин, мергежилин болгаш бүгү чогаадыкчы энергиязын коммунизм дээш демиселге бээрин Россияның чогаалчылары партияның ленинчи Төп Комитединге бүзүредип турар.

Кайгамчык хүннер — Улуг Октябрьның 50 чыл оюн болгаш Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг уткуурунга, коммунизмниң тургузукчузу — совет улустуң төөгүлүг эрес-маадырлыг чоруктарын ханы болгаш бүгү талазы-биле көргүзүп турар чогаалдарны тургузарынга чогаалчылар ханы күзелдиг деп, резолюцияда чугаалап турар.

Россияның литераторларының мурнундан пленум Вьетнамның Демократтыг Республиказының чогаалчылар эвилелинге чагаа чоруткан.

— Силерге болгаш бүгү маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың дайынчы байырын чедирип тур бис!—деп чагаада чугаалап турар.— Вьетнам улуска удур Американың Каттышкан Штаттарының араатанзыг агрессиязын килеңнээшкин-биле буруу шаап тур бис. Вьетнам улустуң шынныг херээ тиилээр!

Совет-сирий дугуржулгага ат салган

Совет-сирий чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг доозулгазының түңнелинде апрель 22-де Кремльге Совет Эвилели биле Сирий Араб Республиканың аразынга экономиктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле САР-ның премьер-министри Юзеф Зуэйн олар дугуржулгага ат салганнар.

(СЭТА).

Атомнуг станциядан репортаж

Ульяновскиден ырак эвесте Мелекесса хоорайда атомнуг реакторларның эртем-шинчилел институдунда чаа үлетпүр-диржилгелиг атомнуг электростанцияны ажыглалга кииргeн. Ооң бүрүн күчүзү—70 муң хире киловатт.

Ульяновск атомнуг электростанцияның ядролуг реакторунда суг хайнып турар болгаш оон үнген бус турбинаже шуут дамчыдып кирер кылдыр таарыштыр кылган, ол—ада-чурттуң баштайгы ындыг хевирлиг электростанциязы. Ооң ажыктыг ажылдаарының коэффициентизи бедик болгаш электроэнергияның бот-үнезин боттуу-биле чиигедир арганы берип турар.

Ульяновск атомнуг электростанцияда ада-чурттуң болбаазыраңгай дерилгезин тургускан. Станцияны тургузарынга чурттуң дыка хөй организациялары киришкен. Төлевилелди ажылдап кылырын Атомнуг энергияның И. В. Курчатов аттыг институдунуң эртем удуртулгазы-биле боттандырган.

Станцияның башкарылгазының кол щидинде «оперативтиг чөвүлел хирал» болуп турар. Солагай талазындан—реактор башкарылгазының улуг инженери Анатолий Прокофьевич Колпаков биле ээлчег начальниги Валентин Прокофьевич Бурукин.

Фото А. БРЯНОВТУУ.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ КАЙГАМЧЫКТЫГ МАСТЕРЛЕРИ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЧАНЫНДА ЛИТЕРАТУРА БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАР КОМИТЕДИНИҢ ДАРГАЗЫ Н. С. ТИХОНОВ-БИЛЕ БЕСЕДА

Бо чылдың Ленинчи шаңналдарын тывысыры социалистиг культураның ажылдакчыларынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң улуг сагыш салыышкынын илереткениниң үезинде болган. Литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдарның тывысыышкынынче бистиң улустуң сонуургалын, мурнундагызы ышкаш, хөй санныг чагааларның Комитетке келгени илередип турар. Кандидатураларны дептиидеринге-даа, Комитеттиң ажылының ниити принциптеринге-даа хамааржышкан саналдарны үндүрүп, эң шынгыы шилилгелерни кылыр күзелдерин ол чагааларда илереткен.

Бир муң беш чүс чыгыы чагааларны Комитет алган, оларның аразында коллективтиг чагаалар хөй болган. Бедик шаңналга киирери-биле киирген чурукчуларның чогааткан чуруктарының делгелгелеринге хөй санныг көрүкчүлер чораан. Янзы-бүрү организацияларга чогаалдарны болгаш күүседикчилерниң мергежилин хөй-ниитиниң чугаалашканының стенограммаларын болгаш протоколдарын алган бис. Бо ажыл-херекке бистиң парлалгавыс идепкейлиг киришкен.

1966 чылда уран чурулга талазы-биле Ленинчи шаңналды (өлгениниң соонда) ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Сергей Васильевич Герасимовка «Орус чер» деп бөлүк чуруктары дээш тывыскан.

С. Герасимов—совет уран чүүлдүң үндезилекчилериниң бирээзи, орус национал характерни, революстуг чүткүлдү улуг күш-биле чуруп көргүскен кайгамчыктыг мастер. Ол дээрге төрээн чуртунуң бойдузун чырык, өгүр болгаш өөрүнчүг өңнер-биле кайгамчыктыг уран-шевер чуруп билир, ёзулуг ыраажы-дыр. «Орус чер» дугайында оон хөй чуруктары Төрээн чурттуң тааланчыг чараш шырай хевирин кылдыр көстүп турар. С. Герасимовтуң уран чурулгазы чаартыкчы болуушкун болуп турар.

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Аркадий Александрович Пластовтуң «Колхозчу көдээниң кижилери» деп бөлүк чуруктары бедик шаңнал-биле демдеглеткен. Бо болза совет көдээниң бистиң хүннеривисте амыдыралын көргүзер темазынга болуп бараан болдурган бир янзының кара чаңгыс мастери боор турар. Колхозчу ажыл-ишчилерниң хөй-хөй кайгамчыктыг портрет-чуруктарын чурукчу кылып тургускан. Пластовтуң уран чурулга чогаалдары амгы көдээниң янзы-бүрү байдалдарын шыны-биле көргүскен төөгү болуп турар. Кижилерниң хөй янзы мөзү-шынары, хевирлери, күш-ажылы болгаш дыштанылгазы ооң чурук чогаалдарында илереттинген.

Хөй өңнүг, теманы «пластовчу» тускай арга-биле көргүзүп турары А. Пластовтуң уран чүүлүн ёзулуг-ла аянныг ыр болдуруп турар.

«Солдаттың алдазы» деп уран-чечен кино фильмде Георгий Махарашвилиниң ролюн күүседип турар, ССРЭ-ниң улустуң артизи Сергей Александрович Закариадзеге база Ленинчи шаңналды тывыскан.

Театр сценазынга болгаш кинога бо артистиң тургускан бүгү чүүлдеринден грузин тараачын Махарашвилиниң овур-хевирин тургусканы эң улуг чедиишкин болуп, ону бүгү делегейге алдаржыткан. Совет кижиниң иштики угааннын байдалын, эки сагыш-сеткилин, улуг чаагайын болгаш мерген угааннын С. Закариадзе дыка ханы сиңниишкин-биле илергейлеп турар. Кырган тараачынның овур-хевирин эрте бурунгу берге болуушкуннарның маадырының бедиинге чедир болдунуп кайгамчыктыг мергежил-биле артист көдүрген.

«Дарга» деп уран-чечен кино фильмде Егор Трубниковтуң ролюн күүсеткени дээш Ленинчи шаңналга РСФСР-ниң улустуң артизи Михаил Александрович Ульянов төлептиг болган.

М. Ульянов—кинонуң болгаш театрның эң сураглыг совет артистериниң бирээзи. Егор Трубниковтуң овур-хевирин оон тургусканы маадырның нарын, берге мөзү-шынарын бүзүрелдии-биле ажыдып турар. Оон ролюн ойнааны колхоз даргазы — ол дээрге улустуң аас-кежии дээш, улустуң шыны дээш демисел амыдыралдың кол утказы болган ёзулуг коммунист-тир.

1963—1965 чылдарда программалары дээш РСФСР-ниң болгаш Армян ССР-ниң улустуң артизи Зара Долухановага база Ленинчи шаңналды тывыскан.

Ыр-күүседилгениң совет уран чүүлүнүң кайгамчыктыг төлээзи болур Зара Долуханова делегейниң эң эки ыраажыларының санынга кирип турар. Оон күүседип турар ырларында арга шагның хоочун мастерлериниң ырларындан эгелээш, совет болгаш даштыкы авторларның эң чаа чогааткан ырлары кирип турар.

Тергиин үнну мергежилдиг ажыглап шыдаар чоруу-биле бо ыраажы делегейниң ыры уран чүүлүнүң дээди чедиишкиннеринге хамааржыр одуругда кирген.

Мынчангаш совет уран чүүл бо чылын эң бедик ужур-дузалыг шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Ленинчи шаңналды литература талазы-биле кымга-даа тывыспайн барган.

Ленинчи шаңналдар талазы-биле Комитет дараазында ажылдарны көөрүн келир чылче шилчиткен:

И. А. Зариньниң үш кезектерден тургустунган «Революцияның солдаттары» деп чуруктарын—чогаалдың бодун чогуур үезинде көрүп таныжып алыр арга чок болганы-биле холбаштыр (чуруктарның чамдызы даштыкыда делгелгеде кирип турар);

М. Г. Абдуллаевтиң «Мээң чаңгыс чер чурттугларым» деп элээн хөй чуруктарын—чамдык чуруктарны доозар ажылды ам-даа үргүлчүлеп турар авторнуң дилээн ёзугаар;

Кара Караевтиң № 3 симфониязын — ону дыңнакчыларның калбак бөлүү улам эки таныжып алыр аргалыг болзун дээш;

Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг академиктиг шии театрынга «Чайыктар аразында» деп шиигe В. И. Ленинниң ролюн В. И. Честноковтуң күүсеткенин. Ол дугайын РСФСР-ниң Культура министерствозу дилээн, чүге дээрге ол шиини айыткан хуусаазында көргүзер арга болдунмайн барган.

Литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдар Комитети боттарының саналдарын болгаш сүмелерин чорудкан совет кижилерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип турар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ПАРТИЯ БӨЛҮКТЕРИ—ПАРТИЙЖИ АЖЫЛДЫҢ ЧУГУЛА УЧАСТОГУ

Бистиң районда 203 коммунистерлиг 21 партия бөлүктери ажылдап турар. Оон иштинде хойжу бригадаларда 16, сүт-бараан фермаларында 3 партбөлүктер бар. Партия бөлүктериниң барык чартык кезии «Тээли» совхозтуң партия организациязынга хамааржыр.

Партия бөлүктери — партия эге организацияларының даянып ажылдаар күжү. Олар бүдүрүлге участоктарында масса-биле шуут кады ажылдап турарлар. Ынчангаш партия бөлүктериниң бүдүрүлгеге организакчы ролю канчаар-даа аажок улуг. Партбөлүктер организакчылары кижилерниң характерин, оларның хереглелдерин, негелделерин, оларның ажылдаар арга-мергежилин эки билир болгаш шын барымдаалап көөр. Партия активчилериниң улуг отряды партгруппоргтарның ажылының хөй талалыы болгаш нарыны ында деп, СЭКП-ниң XXIII съездизинге демдеглеттинген.

Коммунист бүрүзү бодунуң мурнакчы ролюн канчаар күүседип турарын эки хынаар арганы партия бөлүктеринге берип турар. Партия бөлүктеринде коммунистер бергелер-биле демиселге кижилерни бодунуң хууда үлегер-чижээ-биле эдертир, хожудап каап турарларны өрү көдүрүп шыдаар аргаларлыг.

Бүдүрүлге коллективтеринде партия бөлүктери чүгле бүдүрүлгениң ажыл-херээн сонуургаар эвес, харын коллективте ажылдап турар кижилерниң сагыш-сеткилин, амыдырал-чуртталгазын, өөредилгезин болгаш дыштанылгазын сонуургаар ужурлуг.

Бистиң районда бо талазы-биле багай эвес ажылдап турар партбөлүктер хөй. «Тээли» совхозтуң Туралыгда № 2 хойжу бригадазында партия бөлүүн (организакчызы эш Чүлдүм-оол) чижекке ап болур. Ында 5 коммунистер ажылдап турар. Олар партия кежигүнү эвестерге боттарының хууда үлегер-чижээн көргүзүп, социалистиг чарыштың херек кырында организакчылары болуп турарлар. Оон эки ажылының түңнели ажыл-агыйда көстүп келген. Амгы үеде бригадада 1720 хой төрээн болгаш оон хураганнары бүрүн камгалап алдынган. Хойжулар партияның XXIII съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Бригадада 13 хойжулар бар, оларның 6-зы, 100 төрүүр хойга онааштыр 100-тен өрү хураганны камгалап алган. Оон иштинде хойжу Чүлдүм С. А. 100 төрүүр хойга онааштыр 103 хураганнарны камгалап алгаш, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Коммунистер Салчак Чүлдүм-оол 100 төрүүр хойга онааштыр 99 хураганнарны, Кумбаадак 93 хураганнарны, Александра Бугажык 90 хураганнарны камгалап ап, база-ла багай эвес түңнелдерлиг болгулаан.

Ээр-Хавакта коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп атты чаалап алыры дээш демисежип турар сүт-бараан фермазы (партия бөлүүнүң организакчызы эш Сарыг-Тараа) база-ла эки ажылдап турар. Оон коллективи районда дээре ажылдыг фермаларның бирээзи. Ферма бо чылдың бирги кварталында 50 тонна сүт бүдүрер планын март 20-ге чедир 50 тонна кылдыр, күрүнеге 30 тонна сүт садар хүлээлгезин 32 тонна кылдыр хуусаа бетинде күүсеткеш, ам чартык чыл планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген. «Эң хөй сүт—съездиге төлептиг белек» дээш чарышка саанчылар Салчак Чечек, Хертек Чылбак, Салчак Караш, Эртежи Бовулаш олар тиилекчилер болуп үнгүлээн.

Ферманың ажыл-ишчи, чаңгыс эп-сеткилдиг коллективи сүттүң бараанның продукциязын бедидер, чаш бызааларга эргежок чугула микроэлементилерни бээр сорулга-биле кылымал сүттү бүдүрүп турар. Бызааларның ажаалда-чемгерилгезин эки тургусканындан хүнде ортумаа-биле 500—600 грамм немелде деңзини берип турар.

Саанчылар боттарының ниити билиин бедидер дээш база-ла дыка кызымаккай өөренген: 9 кижи кежээки школаның 5-ки клазында, 11 кижи 8-ки класста өөренип турарлар. Мал ажылынга арга-мергежилди бедидер, эртемниң чедиишкиннерин нептередир сорулга-биле фермада тургускан зооветеринарлыг өөредилге база эки чоруп келген. Ында 25 кижи өөренип турар. Бөлгүмнүң ажылын мал эмчизи эш Аптыыла Байлак-оол билдилиг удуртуп, кичээлдер үзүктелдирбейн, бедик деңнелге эрттирип турар. Бо болза ында партия бөлүүнүң, оон коммунистериниң, тускай эртемниглерниң организакчы, кижизидикчи ажылының түңнели, онаашкан ажыл дээш тус-тус кижилерниң харысалгазын бедидип турарының түңнели.

Моон-биле чергелештир партияның политиказын массага тайылбырлаар, ажыл-агыйның күрүне планын боттандырарынче кижилерни мобилизастаар талазы-биле хүлээлгелерни чамдык партбөлүктер болгаш коммунистер четпес күүседип турарын демдеглевес аргажок.

Оон чижээнге «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында эш Тойбу-Хаага удурткан бөлүктү, «Кара-Хөл» колхозтуң Кула-Аскыр сүт-бараан фермазында, «Мурнакчы» колхозтуң бүдүрүлге участоктарында партия бөлүктерин хамаарыштырып болур. Бо бөлүктерде социалистиг чарышты четпес организастап, оон боттуг күүселдезин чедип алыр дээш чүткүлдүг демисел чорутпайн келген. Ынчангаш планныг онаалгалар оларда багай күүсеттинип турар. Үк партия бөлүктериниң ажылын хамаарышкан партия эге организациялары, парткомнар эки удуртпайн, оларның ажылынга боттуг дузаны чедирбейн турарлар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлериниң пропагандалаарынга болгаш ону амыдыралга боттандырарынга партия бөлүктериниң, бүгү коммунистерниң ролюн болгаш харысалгазын бедидери СЭКП райкомунуң-даа, партия эге организацияларының-даа хүлээлгези болур.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң секретары.

НОМЧУКЧУНУҢ ТЫРТТЫРГАН ЧУРУУ

Кызылдың эът заводунуң колбаса кылыр цегиниң коллективи бо чылдың квартал планын хуусаазындан бир неделя бурунгаар күүсеткен болгай. Кызылдың болгаш районнарның садыглары 165 тонна колбасаның орнунга 172 тонналы алган.

Ам үеде коллектив чаа чедиишкиннер дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мастерлер И. М. Гайкович (солагай талазында), Н. В. Спиридонов (оң талазында), болгаш технолог А. Н. Дмитриева.

Фото И. МИЛОНОВТУУ.

Тараажыларга таарымчалыг болур

«Тиилелге» совхозтуң девискээри тараа культураларын тарырынга таарымчалыг чер. Бо чылын совхоз 30 муң гектар черге тарылганы калбартыр. Оон иштинде тараа культуралары 26200 гектар болур, а кол культура — кызыл-тас 24 муң гектарны ээлээр. Часкы тарылгага хереглээр үрезин 6 муң тонна. Оларның коллуун чажар шынарынга чедир арыглааш, бригадаларже сөөртүп эгелей берген. Ам сөөлгү арыглаашкын, хоранналаашкын чоруп турар. № 4, 5 бригадаларга чажар үрезинни чаңгыс черден алыр. Оларга 1013 тонна үрезин херек. Ында сөөлгү хүннерге чедир 500 тонна үрезин чедиртинген. Арыглаан үрезин сөөрткен машиналар бригадаларже удаа-дараа чоруп турар.

Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди хову турлагларының белеткелинче баш удур кичээнгейни угландырган. Бисте 10 кезек черде хову турлаглары бар. Оларда ниити чурттаалга бажыңнарын, столоваяларны белеткеп алган бис. Ам чүгле бир дугаар бригадада пара арткан, ол удавас солуттунар, а өскелеринде шупту демир оруннар. № 1, 2, 6 бригадаларда чунар бажыңнар бар. Кызыл булуңнар турлаг бүрүзүнге ажылдаар. Ойнаар херекселдерни четчелеп тыпкан бис.

Механизатор, тараажы кижи ажылдан хостуг үезинде ном, солун номчуксаар болгай. Ынчангаш бригада бүрүзүнге үш солунну бижиткен бис. Ынчалза-даа ажыл-ишчилерниң культурлуг негелдези оон-биле кызыгаарлаттынмас. Совхозтуң дирекциязы ажылчын комитединиң эргезинге бир «Москвич» автомашинаны тускайлап берген. Машинага чоруур ийи кижи бригадалар төптеринге кино көргүзер. Киноаппарат белен. Турлаг бүрүзүнге неделяда бир катап кино көргүзерин планнаан бис. Ынчалзажок ол машина бригадаларны ийи-даа катап эргиптери чадавас. Оон-биле чергелештир 17 кижилиг агиткультбригада хову турлагларын база кезиир.

Ховуда столоваяларга аъш-чем элбек болуру чугаажок. Бүгү-ниити эгелээшкинге үндезилээш, апрель 25-тен эгелеп 9 бригадага ларёктарны ажыдар. Механизаторлар оон чугула херегледиң бараанарын садып алыр аргалыг болур. Таакпы, от, сүскүнге ижер сүт аңаа албан турар. Сезон үезинде топ суурда столоваяны ийи ээлчег-биле ажылдадырын көрүп турар. Хову бригадаларынга ийи автолавка быжыглаттынар.

Дирекция, партком болгаш ажылчын комитеди ажыл-агыйда социалистиг чарышче эвээш эвес сагыш салган. Ынчангаш ам трактор-хову бригадаларының аразында чарыш улам калбарган. Бистиң совхоз бир гектардан-на 8,5 центнер дүжүт алыр сорулгалыг, а № 3 бригаданың тараажылары гектардан 9 центнерни алырын хүлээнген. № 4 бригаданың ишчилери оларны социалистиг чарышче кыйгыргаш, гектардан алыр тарааның хүлээлгезин 9,5 центнер чедирерин көрүп турар. № 5 бригадага берген план 36 муң центнер тараа турда, олар 39,6 муң центнер дүжүттү күзүн алырын дааңган. Ол бүгү болза партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринге чалгыннанган ажылчы чоннуң бедик көдүрлүүшкүнүн көргүзүп турар.

Съездиниң материалдарын бистиң улузувус калбаа-биле таныжып турар. Таныштырылгалар чер бүрүзүнге эрткилээн. Механизаторлар база тараажылар шупту чыылгаш, съездиниң шиитпирлерин чугаалажып, боттарының кылыр ажылын дугуржуп, чаа сорулганы салганнар. Бистиң ажылывыста четпестер чок деп болбас. Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ол четпестерни чайладыр дээш кызымак ажылдаар ужурлуг бис.

М. МОНГУШ-ООЛ,
«Тиилелге» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы.

НОГАА КУЛЬТУРАЛАРЫН ӨЙ-ШААНДА ӨСТҮРЕР

АГРОНОМ ЧУГААЛАП ТУР

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң болгаш чер ажылының тускай эртемниглериниң мурнунда тараа база мал чеми культураларын бүдүрерин көвүдедири-биле чергелештир бир чугула сорулга болза, ногаа культураларын өй-шаанда тарып олуртуп, чаагай дүжүттерни өстүрүп алыры болур.

Амгы үеге чедир республиканың чонунуң ногаалар талазы-биле хереглели чедир хандыртынмайн келген. Ногааларның тарылга шөлү чыл бүрү эвээжеп олурган. Чүл дизе 1963 чылда тарылга шөлү 447 гектар турган болза, 1965 чылда 355 гектар кылдыр кудулаан. Республикада ногааларның дүжүдү кудуг болуп артпышаан. Чижээ, 1965 чылда бир гектардан ортумак дүжүттү 100 центнер деп планнаан болза, херек кырында чүгле 67 центнер болган. «Шекпээр», «Тээли», «Улуг-Хая» «Чыраа-Бажы» совхозтар суггарылгалыг черлерге безин тараан ногааларындан чүгле 25—54 центнер ортумак дүжүттү алганнар.

Ногааларны өстүреринче чогуур кичээнгей салып турар ажыл-агыйларда чыл бүрү бедик дүжүттер алдынып турар. Чижээ, «Найырал» совхоз ногааларының гектар бүрүзүнден 152 центнер, «ҮТКА 25 чылы» 100, а оон иштинде капустадан 200, «Межегей» — 250 центнер дүжүттү алгылаан. Ногаалар өстүрер тускай бригадаларны тургускаш, агротехниктиг негелделер ёзугаар өстүрүп тургаш, бедик дүжүттерни ап турар ажыл-агыйлар республикада оон-даа өске черлерде бар.

Бедик дүжүттерни алыр төлээде, ногаа культураларының райончуткан сорттарын өстүрери чугула. Чижээ, капустаның дүрген быжар «№ 1» болгаш ортумак быжыттыг «Слава» деп мындыг ийи сорттарын тарыза чогуур. Помидорнуң «Сибирьниң дүрген быжары», «Алпатьево-905» деп сорттары республиканың байдалдарынга гадан 150—180 центнер дүжүттү берип турар. Огурецтиң «Неросимье», «Вязниковские» болгаш дүрген быжыттыг «Муромские» деп сорттары гектардан 230—260 центнер дүжүттү бээр. Морковьтуң «Шантанэ», «Экижиткен Геранда», «Нантские», чемге хереглээр свёкланың «Бордо» деп сорттары база эки дүжүттү берип турарлар.

Ногааларны суггарылгалыг черлерге тарыыры чугула. Бир эвес суггарар агым суг чок-даа болза, турум суг-биле азы кудук суу-биле кырындан чаштырып суггарар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ногаа культураларын өстүрер тускай звеноларны азы бригадаларны тургузары эргежок чугула. Суггарылгалыг черлерни, чепсек- херекселдерни оларга быжыглаар болгаш онаалданы база продукция алганы дээш төлевирге өртек-үне кандыг болурун баш удур чедирген турар. Звенога азы бригадага парниктер, оон рамалары болгаш кырын дуглаар шывыглар, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелер, четчир хемчээлдиг райончуткан сорттуг үрезиннер бар болур ужурлуг.

«Межегей» совхозта агроном эш Петровага удурткан ногаа бригадазы ажылдап турар. Бо ажыл-агыйда помидор үрезинин рассадаларда өстүрүп, чылыткылыг черлерде огурецти, редисканы олурткан, парник оңгарларын болгаш оон рамаларын бүрүн белеткээн, хереглезе чогуур үрезиннерни тыптынып алган. «Улуг-Хая», «Найырал» совхозтарда болгаш «Х Улуг хурал» колхозта белеткел база багай эвес. Бо ажыл-агыйларда ногаалар өстүрер звеноларны ногаа ажылынга дуржулгалыг кижилер удуртуп турар.

Республиканың ажыл-агыйларында ногааларны тарып өстүрер дээш улуг күштү салып турда, оларны үрезиннер-биле хандырар хүлээлгелиг респотребсоюзтуң ажылдакчылары чогуур сагыш салбайн турар. Амга чедир-ле респотребсоюзтуң садыг баазазының ажылдакчылары согуна, арбуз болгаш өскелерниң-даа үрезиннери-биле ажыл-агыйларны хандырбаан. Абакандан эккелген арбуз үрезининиң үнүүчел шынары чүгле 45 хуу, чемге хереглээр свёкла үрезининиң — 52 хуу болган. Бо дээрге тарылганың негелдезинге канчап-даа дүүшпес.

Ногаа культураларының четпейн турар үрезиннерин чоокку хүннерде тыптынып эккээр дугайында респотребсоюзтуң ажылдакчылары дүрген хемчег алыр болза чогуур.

Республиканың ажыл-агыйлары ногаа культураларының тарылгазын өй-шаанда чорудуп, оларның ажаалдазын, суггарылгазын эки чорудуп тургаш, республиканың чонунуң ногаалар талазы-биле хереглелин беш чылдың бирги чылында-ла четчири-биле хандырган турарын чедип алыр ужурлуг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агрономy.

Салгалдарның ужуражылгазы

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал салбырынга үш салгалдың төлээлекчилериниң ужуражылгазы болган. Клубка чыглып келгеннерге хоочун коммунистер Кыргыс Кудажи, Кыргыс Хойтпак-оол боттарының чурттал эрткен оруун чугаалап бергеннер.

Ужуражылгага комсомолдуң база пионер организациязының төлээлекчилери сөс ап чүве чугаалааш, улуг назылыгларның чагыын күүседир дээш, өөренирин, чурум сагылгалыг болурун хүлээнгеннер.

М. КЫРГЫС.

Улуг-Хем район.

БОРА-ХӨЛДЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАС

Бора-Хөл. Бо ат бистиң республикада сураглыг. Тараалаң шөл-биле, мал одары-биле, сиген шөлү-биле, ол ышкаш хөмүр даш, дой болгаш чугай дажы-биле ол байлак.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң № 2 сүт-бараан фермазы база ында. Колхозтуң механизаторлары, тараажылары чаа беш чылдың баштайгы чылының чазынга хынамчалыг белеткенгеш, хову турлаавга тракторларны, көдээ ажыл-агый машиналарын март 25-те эккеп, белен байдалда тургузупкан. Ховунуң ажыл-ишчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдал хову турлаавда белеткеттинген. Механизаторларны үш звенога март-та-ла хуваагаан. Олар чер эрииниң четтикпейн манап турганнар.

Трактор агрегаттарының звенолар удуртукчулары Ооржак Экер-оол, Сат Чачыр-оол, Моңгуш Самбуу олар аразында чарыш салып алгылаан. Трактористер база чарыштыг.

— Техникавыс часкы ажылдарга бүзүрелдиг белеткеттинген, тракторларның анаа турар чоруун болдурбас дээш хемчеглерни алыр бис. Механизаторларывыс шупту комсомолчулар болгаш аныяктар. олар эки ажылдап, өөренип, дыштанып-даа билирлер, оларга чоргаарланыр бис — деп, колхозтуң инженери Кара-оол Чавыдак чугаалап турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң ажылы чоруп турар хүннерде механизаторлар ховуларның ыржымын тракторларның даашкынмээни-биле үреп, чер аңдарылгазынче, шык базырар илиирткээшкинче кирипкеннер. Ховунуң ажыл-ишчилеринге съездиниң материалдарын таныштырар ажылды партия организациязының ында быжыглаан агитаторлары, лекторлары чорудуп турар. Бора-Хөлдүң шөлдеринде аңдарган черлер дилиндектери хүн-бүрүде улгадып турар.

Ында чер аңдарылгазында 10 трактор, шык базырыышкынында ийи агрегат ажылдап турар. Трактор агрегаттары бот-боттарындан чыда калышпайн, сүрүштүр чоруп турар. Ол болза Сат Осур биле Сат Сарыг-Тарааның трактор агрегаттары-дыр. Олар илиирткээшкин нормаларын хүн бүрү 110—125 хуу күүседип, шынарлыг ажылдап турарлар. Оларның ээлчег солукчулары Кара-Сал Борбак, Кара-Сал Пионер-оол олар ажыл онаалгазын база-ла ажыр күүседип турар. Илииртекчилерниң кылган ажылы сөөлгү хүннерде 690 ажыг гектар четкен. Оон-биле кады механизаторлар чер аңдарылгазын агротехниктиг негелделерге дүүштүр чорудуп, хөй черни аңдарганнар.

Коммунист Ооржак Экер-оолдуң удурткан звенозу трактор агрегаттарының звеноларының чарыжынга шылгараан. Чер аңдарып турар Сат Осур, Куулар Виктор-оол, Моңгуш Самбуу, Ооржак Доржу, Сат Кажык-оол олар ажыл нормаларын доктаамал ажыр күүседип турар.

Ажыл-ишчилерни шалыпкын ажылче кыйгырган лозуңнар болгаш көскү агитацияның бүгү хевирлери-биле хову турлаан дерээн. Ында агиткуудуска ажылдың чорудулгазы доктаамал чырыттынып турар. Көргүзүг самбыразында мурнакчыларның аттары, оларның бүдүрген ажылының чурагайлары бижиттингилээн. Мурнакчы ажыл-ишчилерниң фото-чуруктары хүндүлел самбыразында астынгылаан.

Столовая эки ажылдап турар. Аныяк поварлар Сат Кара, Чавыдак Оюмаа, Түлүш Зина олар чемнерни тараажыларга эки белеткеп, шөлдерде ажылдап турар трактористерге чемни изиг-биле чедирип берип турарлар. Дүнеки ээлчегниң механизаторларын изиг чем-биле база эки хандырып турар. Чунар бажың неделяда үш хүн ажык. Ында ниити чурттаалга бажыңының ишти силиг, библиотекажыгаш хөй номнарлыг.

Колхоз бо чылын гектар бүрүзүнге онааштыр суггаттыг черлерден 20 центнер, суггат чок черлерден — 10—12 центнер дүжүттү, ол ышкаш кукурузаның ногаан массазын гектар бүрүзүнден 250 центнерден эвээш эвести алырын шиитпирлээн.

М. СЕВЕН.

ХОВУ АЖЫЛЫНЫҢ БАШТАЙГЫ ХҮННЕРИНДЕ

Чөөн-Хемчик районда мал семиртир «Тыва» совхоз эрткен чылын хову ажылының талазы-биле бодунуң мурнунга салдынган сорулгаларын ыракта чедир күүсетпээн. Ынчан часкы тарылга ажылдары июнь айга чедир уламчылаан. Тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 10 центнер дүжүт алыр планныг тургаш, чүгле 5,4 центнерни алган.

Эрткен чылдың ол четпестерин хову ажылынга бо чылын катаптавас дээш, совхозтуң дирекция чери болгаш партия комитеди эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткан. Часкы тарылгага белеткел ажылдары эрткен чылга бодаарга, элээн организастыг эрткен. Тарылгага үнер тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези шулуургу чоруттунган. Хову турлагларында механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Совхоз беш чыл планының баштайгы чылының чазында 7050 гектар тараа культураларын болгаш мал чеминге хереглээр культураларны тарыыр, тараа культураларының бир гектарындан 10 центнер дүжүттү алырын планнаан. Ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседир төлээде, хову-трактор бригадаларын организастаан болгаш оларны эргежок чугула техника-биле, механизатор кадрлар-биле хандырган.

Амгы үеде № 1, 2, 4 трактор-хову бригадаларында часкы хову ажылдары эгелээн. Бирги бригадада апрельдиң 13-ке чедир 280 га чер чардынган болгаш 500 га черниң шыгын базырган. Чер чарарынга тускайлап тургускан ийиги трактор-хову бригадазында 250 гектар чер чардынган. Сөөлгү хүннерге чедир агаар-бойдустуң байдалы соок, хаттыг болуп турганы-биле чер дүне доңа бээр ужурунда, чер чарарынга элээн шаптыктаашкыннар тургулаан.

Үстүнде адааныывыс ийи бригадаларның механизаторлары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң материалдарын таныжыпышаан, ол төөгүлүг шиитпирлерге сорук кирип, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге чорудар дээш социалистиг чарышты калбартканнар. Баштайгы хүннерде-ле мурнакчыларның саны улам көвүдеп турар апарганы өөрүнчүг. Бирги бригадада трактористер эштер Доңгак Чаан-оол, Куулар Семис-оол, Моңгуш Клим, Куулар Болат-оол, ийиги бригадада трактористер эштер Беккер Яков, Куулар Саян-Доржу, Куулар Мартыылдай, Ховалыг Анай-оол, Сат Чокпак-оол болгаш өскелер-даа ээлчегде чер чарарының нормаларын 130—200 хуузга чедир күүседип турарлар. Бирги бригадада эш Ондар Седен удурткан чер суггарарының звенозу дыка шалыпкын ажылдап турар.

Бригадаларда агиткуудустар доктаамал үнүп эгелээн. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче угланган көскү агитацияны организастаан. Механизаторлар хостуг шактарында шыдыраа, даалы дээн ышкаш оюннарны ойнап турарлар. Бирги бригаданың төвүн электри-биле хандырган.

«Тыва» совхозта часкы тарылганың баштайгы хүннеринде чедиишкиннер бар-даа болза, бригадаларда организас-техниктиг четпестер бар. Ийиги бригада (бригадири Х. Кержекпен) Айлыг-Ой участогунга шык базырыышкынын апрельдиң 1-ден эгелээр ужурлуг тургаш, 5—6-га чедир соңгаарлаткан. Оон кол чылдагааны—техника талазы-биле организастыг ажылдаарын багай башкарганында болган. Ол бригадада тракторларны бөлүк аайы-биле ажылдадыр арганы барымдаалавайн, оларны аразы ырак аңгы-аңгы участоктарга тарадыр тургускулаан турган. Оон ужурундан оларга хүн бүрүнүң удуртулгазы, ажылдың хыналдазы кошкаан. Ам ол бригадада черни ажылдап кылырының ажылдары дүвүрээзиннинг байдалда тургустуна берген. Хөндергей салбырда үшкү бригадада шык базырыышкыны база-ла озалдап турар.

Бирги болгаш дөрткү бригадаларның хову турлагларынга хову ажылының баштайгы хүннеринде механизаторларның орун-дөжек херекселдери чедишпейн турган. Ону совхозтуң ажыл-агый эргелекчизи эш Неткачева баш удур планнап көрбээн. Чунар демир болгаш аржыылдар безин чок турган. Совхозтуң дирекция чери, партия комитеди болгаш ажылчын комитеди бригадаларга механизаторларның аъш-чемин экижидер хемчеглерни баш бурунгаар албаан.

Бригада төвүнден 2—3 километр ырак черлерде ажылдап турар механизаторларга чылыг чемнерни чедирип бээр ажылды организаставаан болгаш ону транспорт-биле хандырбаан. Оон уламындан механизаторлар чемненир дээш тракторлар-биле халыдып кээп турар таварылгалар эвээш эвес. Аңаа шаг-үе болгаш кывар-чаар материалдар халас чарыгдаттынып турары билдингир.

Совхозтуң дирекция чери (директору эш Г. Юртаев, кол инженери эш В. Гондарь) чамдык бригадаларга механизатор кадрларны ам-даа четчелевээн. Чижээлээрге, чер чарар бригадада ийиги ээлчегде ажылдаар трактористер чок. А чамдык дуржулгалыг трактористер тудуг болгаш мал ажылында турарлар.

Хову ажылының баштайгы хүннеринде тракторларның үрелир таварылгалары эвээш эвес болган. «Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкынынга элээн каш тракторларны совхоз септеткен, ол тракторлар хову ажылы эгелээже чедир-ле аңаа турган. Септелгени саадаткан. А септеттинген тракторларның аарсаар четпестери хөй болган ужурунда, оларны четчелеп таарыштырарынга база 2—3 хонук эрткен. Ол чорук часкы ажылдың үезин база-ла соңгаар тырткан. «Сельхозтехника» салбырының септээни дөрт трактор ховуга келгеш, техниктиг үрээшкиннер болуп, дораан туруптуннар. А бир трактор шуут ажылдаар арга чок болган. Оон ужурунда септекчилер бригадаларга чеде бергеш септелге кылыр ужурга база таварышканнар.

Үстүнде айыттынган четпестерни узуткаар талазы-биле хемчеглер алдынып эгелээн болгаш тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эрттирер дээрзинге бүзүреп болур.

М. КАВАА-САРЫГ.

ДӨРТ ДАПКЫР ХҮЛЭЭЛГЕ

Ол бодунуң бүгү-ле амыдыралын хойжунуң берге чымыжынга бараалгаткан болгаш оон-биле каш-даа катап ужуражып, өңнүктер болу берген бис. Чугаалажып хөөрешкен тудум-на, кижи оон улам-на салдынмастап, сиңниге-ле бээр кижи. Бодунуң хөй янзы ужуралдарлыг байлак дуржулгазы, хөглүг-баштак аажы-чаңы, уран-чечен сөскүрү-биле кижиниң сеткил-сагыжын хайныктырып келир: ыңгылыг кылдыр ырлай-даа бээр, сырыңналдыр сыгыргы-даа бээр, а хову каргыраазын сала бергенде, хамнаарак-ла, тулган чүве-ле болгай:

Каргыраамны сала бээр мен—
Хая-даглар каттыржы бээр.
Сыгыдымны сала бээр мен—
Сылдыс-шолбан ыглажы бээр.

Оон бээр ам он дөрт чыл эрткен. Ынчан ол «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу турган. Чер-черден келген өөрүшкүлүг медээ бүрүзү — журналиске улуг олча болур чүве болгай. Ынчангаш улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырында болза, маадырлыг күш-ажылдың кижилери, оон чарылбас өңнүктери апаар. Оларның амыдыралы, ажылдыжи оон хайгааралының, кичээнгейиниң төвү болу бээр. Шилип алган херээнге бодун бердинген кижилер— оон кажан-даа чая баспас: доктаамал быжыг турушттуг болуп, чыл келген тудум-на, чаа-чаа арга-мергежилдерни чыгдынып, дуржулгазын байыдып, күш-ажылы-биле Төрээн чуртун алдаржыда бээр. А душ болуп ажылга кирген кижилер чоорту-ла, часкы хар дег, амыдыралдың девиижинге шыдашпайн эстип каар. А мээң маадырым ындыг эвес кижи.

Мурнакчы-биле ужурашкан кижи чүвү совуургавас, чүнү айтырбас боор: чугаа-соот эдип-саамчып олурганы-биле дөмей-ле болбазыкпе. Эрээнге шыдашпайн, хейде-ле чүген суглуун кыңгырадыр, тээриглеп, девип-самнап турган аът дег ол, өөренген чаңчылы-биле бажын ол-бо талазынче чая каап, карак чажын төгүлдүр каттырып, бирде-бирде бедик сыннар белин көрүп, чамдыкта чавыс сыннар бажын көрүп, аң-не эргим болгаш аң-не ынак черниң карак эригип ханмас каас-чаражын шүлүктей кагылап каап хөөрей бергилээр. Ынчан. ана ылым-чылым апарган, бүгү-ле чүвени уттупкан, чүгле хойжуже үзе кайгапкан олуруптар сең. Э-та, чүү дээр, ындыныг-ла кижи болдур ийин.

Адырам, он дөрт чыл мурнунда дижкен бис але, азы 1952 чыл. Хойжунуң аалынга кээп, бир-ле дугаар оон өөнүң эргинин артап, сарыг шайын ижип, сагыш хандыр хөөрешкеним ол. Шак оон эгелээш оон шала калчаазымаар бажы, хүнге додугуп хүрерген шөйбек шырайы, чүгүртүлеңнээш эрес кара карактары, улуг кулактары болгаш хаайы, чоонзумаар үнү, делгем хөрээ чаңнааш болгаш херии кылажы, бедиксимээр дурт-сыны — сагыжымга уттундурбазы-биле артып калган.

— Бо чылын чүс хойга онааштыр чүс тос хураган алган, бир хойдан 2,4 кг дүк кыргаан-дыр силер. Ону канчап чедип алган силер, Чола Допур-оолович?

Кижим маскактандыр олурупкаш, аякта шайын алгаш, шала шуудур аартай аарак, манаваанным харыдан эгелей берди:

— Малчыннар кидин-не чайлаглап увуп эгелээн чүве оң. Бис база-ла белеткени бердивис. Эргенги серпиилде чер ап алыры-биле чаа кыргаан хойларымны сүрүп алгаш:

Эрээн-Каъттың Элдер-Бажы
Эргим чуртум-адам чурту.
Эргелиг-ле колхоз малын
Ээлеп чорууйн дээн не мен—
суг дигилээш

чорупкан ме-э-эн. Мээң чайлаглаарым Ак-Адыр, Чеди-Тей, Элдер-Бажы магалыг оранныр-ла болгай. Көрбейн-дир сен бе, бо! Чечек-чимизи челээш тырткан, оът-сигени олбук болган. Кежээ кижини хеп-кериптер, чалгаа кижини чанагаштаптар черлер-ле болгай. Адыр, арай суугады бердим ышкаш.

Кедек черлерге ийи хүн улай ак чаъстапкан, оон соонда ойбаңнадыр изип келгенинден хемнер суглары улгадып, өңүн өскертип, өкпезн дөгдеңейнип чытканын арай сестип, хоюм чоорту кадарып бар чыткан мен. Хүн даг бажынга олуруп чорда, улузумнуң келзе чогуур черинге доктаап алдым. Хонган-көшкен аалым-даа чок. Бо кандаай чоор дээш кайгап, арай сестип, сугга үзе кирдире бээр улус боор бе деп-даа бодап.

Даңгаар эртен база катап-ла хоюмну чоорту кадарып чоруп кагдым. Бедик черлер бажынче үне бергеш туранлап көөрүмге, чүве билдирбес. Машина-мушувазы үрели бержик бе, азы канчап барган ирги деп иштим ийле чор мен. Ишкээр каккан сугнуң даажы дээрге, хай халап чүве! Ам-на байдал билдинген: суг үерлээн.

Аъш-чем ижип алыр дээрге, чооккавыда валдар база чок. Ботта күш-хүнезин база албаан. Малчын кижи магадылалдыг чоруур ужурлуг деп ачамның чагыы-даа сагышка кирер.

КЕЖЭЭКИ ШКОЛАЛАР

ШАГААН-АРЫГДА КАНДЫГЫЛ?

Кежээки школаларның ажылыбиле таныжып чорааш, Шагаан-Арыгга чеде берген бис. Кежээки школага ол хүн кым-даа өөренип келбээн. Школаның эжиин шоочалап каан болду. Ол хүн Шагаан-Арыгда «адыгларлыг цирк келген» деп школа аштакчызы биске тайылбырлады. Цирк көөрү солун-на, ынчаарга кичээлдерни даартаже соңгаарлаткан боор деп бодадывыс.

Даартазында школага кым-даа келбээн, чырык база кыппаан. Школада байдал багай. Чыл эгезинде 65 өөреникчи турган болза. бо хүннерде чүгле 15—17 кижи арткан. Хоорайда өөренги дег аныяктар чок бе дээрге, сес класс доостааннар безин (1965 чылдың ноябрьда турганы-биле) ийи муң хире кижи. Олар кайда ажылдап, өөренип турары тус-тус организациялар удуртукчуларын дүвүретпейн келген. Хөй-ниити организациялар-биле кежээки школаның аразында кандыг-даа харылзаа чок.

Кежээки школаның башкызы Верещагина өөреникчилер даңзызы тургузуп чорааш, ыяш ажыл-агый чериниң удуртукчузу-биле ужурашкаш, хурал чыырын чугаалаарга «ындыг айтырыг дээш хурал чыыры чүгула эвес-тир» деп харыылаан. Моон алгаш көөрге, Шагаан-Арыгның кежээки школазы хоорайның хөй-ниитизиниң кичээнгейинден хоорук боп турар ышкажыл? Келир өөредилге чылынга өөреникчилер даңзызы тургузар айтырыг хоорайда кымны-даа дүвүретпейн турар.

«Район төвүнде байдал мындыг турда, бичии сууржугашта-даа чүү турарыл» деп бодал-биле Ийи-Талже чоруптувус. Суурда онзагай чүве чок. Школаны агартыр чугайлап каан болгаш көскү. Хүндүскү школада кичээлдер чоруп турган. Школаның башкылары колдуунда аныяктар. Оларның чамдыктары бот-өөредилгебиле өөренген. Ынчалза-даа кежээки школада база ажылдап четтигиптер. Кежээки школаның башкызы Валентина Кыргысовна Дагбалдай ийи школаның кайызында-даа математика башкылап ажылдаан.

Кежээки школаның журналдарын ажып көрүп тура Валентина Кыргысовна хомудап чугаалап олурду. Эрткен чылга бодаарга өөреникчилерниң саны эвээжээн. Эрткен чылын 102 кижи өөренип киргеш, шуптузу дооскан болза, бо чылын 101 кижиден 72 өөреникчи арткан. Чылдагаан чокка өөредилгезин соксатканнар чок болду. Чамдык аныяктар өскээр чоруй баргылаан, өскелери шериг хүлээлгезин эрттирип чоруткан, харын колхоз баштаар чери чамдык аныяктарны сакманщиктедип чоруткулаан. Оларны өске кижилер-биле солуурунуң аргазы турган болгу дег.

Кежээки школаның өөреникчилериниң хуралынга ийи-талчылар улуг идепкей-биле чыглып келгилээннер. Өөреникчилер күзел-сонуургалдарының дугайында мынчаар чугаалап турарлар:

— Мээң чүге өөренип эгелээнимниң дугайын улус бо-ла сонуургап айтырар, чүге дээрге назы-харым дөгүй берген кижи болгай мен — деп, 5-ки класста өөренип турар Чоллак-оол Соскалмаа чугаалай-дыр. — Школага өөренгеш хөйнү билип алдым. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде безин киржип тур мен. Кожавыста суурларга концерттиг аалдап барып турар бис. Кежээки школага кирип тура, адым безин салып билбес турдум. Ам шеригде оглумче чагааны бодум бижип тур мен. Сески классты ыяап-ла доозар сорулганы салып алдым.

Оюн Анай:

— Школага келиримде бижик билбес турдум. Ам алдыгы класста мен. Ада-иелерниң өөредилгези уругларынга база улуг салдарлыг боор-дур.

— Чеди чыл дургузунда школага аштакчылап ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда хөйнү билип алгап мен. Бодумга өөренип ап турар болгай мен, ынчалза-даа эки өөредилге дээш чылдын-на мактап турар боор-дур. — дээрзин С. Д. Санчат биске чугаалады.

— Бежен харлап тургаш сески классты доозар сорулга мээң мурнумда тодаргай салдынган — деп, маадыр-ие Серен Апайбан чугаалап олурар.

Комсомол эге организациязының секретары Ыдым Далар-оол мынча деп чугаалаан:

— Бо чылын сески классты дооскаш, Кызылдың музыка училищезинге кирер деп бодап турар мен. Ынчангаш өөренмейн турар аныяк кижи бүрүзүн шаг-үе халас эрттирбейн, кежээки школага кирип өөреннирин кыйгырып тур мен.

Шагаан-Арыг биле Ийи-Талда кежээки школаларның ажылында онза ылгалдың чажыды чүдел деп айтырыг тургустунуп келир. Кол-ла чүве изиг күзелде, хайнышкында, отчугашта.

Сес чыл бурунгаар аныяк башкы В. О. Бавуу-Сюрюн институт дооскаш, төрээн суурунга ажылдаарыбиле чедип келген. Школага директорлап, колхозка парторг-даа апарган. Суурга интеллигенция чөвүлелин тургускан. Ук чөвүлел улуг ажылды чоруткан. Билиглер дээш чоннуң сонуургалы улгаткан. Бо бүгү чоннуң хайнышкынныг отчугажын кыпсышкан.

Ийи-Тал кежээки школазынга келир чылын өөренирлерниң даңзызын ам шагда-ла тургускан. Кежээки школаның ажылынга шаптыктап турар чамдык четпестерни ыттавайн барып болбас. Суурда уруглар яслизады чогундан өөредилге үстүр таварылгалар бар. Ол дээрге шиитпирлер ап болур айтырыглар-дыр.

М. ЧЕРНОУСОВА.

Чартык чыл планын — соңгулда хүнүнге чедир

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң бирги салбырының сүт-бараан фермазының коллективи СЭКП-ниң XXIII съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш, чылдың эгезинде боттарының бүдүрүлге хуралын кылып, бедиткен хүлээлгелерни алган турган. Ол ёзугаар чылдың дургузунда 378 тонна сүттү саар болгаш ооң 325 тонназын күрүнеге садар дээн, ынчаарга бир инекке онааштыр 1387 килограмм сүттү саап алырын база көрген. Ам бирги кварталдың түңнелин алырга, 41 тонна сүттү саггаш, ооң 33 тонназын күрүнеге садар ужурлуг турган болза, ол саппар херек кырында 67,5 болгаш 47,9 тонна болган, тодаргайлаарга сүт саалдазын кварталда 164,6 хуу болгаш ону күрүнеге садарын 145,3 хуу күүсеткен.

Ферманың чамдык көргүзүглерин эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге мындыг болган: эрткен чылдың апрель 1-ге чедир 45 тонна ажыг сүттү саггаш турган болза, бо чылдың апрель 1-де ол 67 тонна ажыг болган. Сүттү күрүнеге садары база ол-ла ышкаш көвүдээн. А бир инекке онааштыр саггаш сүт эрткен чылдың ол-ла үезинде 166 килограмм турган болза, ам 247 килограмм болган.

Бо чылын ындыг чедиишкиннерлиг болганының чылдагааны чүдел? Ол болза мал чемин четчир кылдыр белеткеп алганында-дыр, оон ыңай ферманың ажылдакчылары—саанчылар болгаш кадарчылар эң кызымаабиле ажылдап турганнар. Ылаңгыя съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбартканы маңаа улуг рольду ойнаан.

Ооң-биле кады айыттынган чедиишкиннерни чедип алырынга мурнакчы саанчыларның күш-ажылчы кызымак ажылдары база улуг идиги бергени чугаажок. Чижээлээрге, эрткен кварталда бир инекке онааштыр саанчы Даңзы-Белек Чапуу 372, Долаан Карбы 325 болгаш Бичет-оол Өшкү-Саар 284 килограмм сүттү саггашннар. Моон-биле холбаштыр мурнакчыларның дуржулгазын өскелерге нептередир талазы-биле ажылды калбартыры чүгула дээрзин бисте чугаалажып турар. Бир эвес бүгү саанчылар үстүнде айыткан саанчылар дег ажылдаан чүве болза, немелде хөй сүт алдынган турар дээрзин кижи бүрүзү билип турар. Бызаа ажаакчылары база эки ажылдааннар. Ылаңгыя Мөгедир Бичелдей, Көгел Кара-кыс олар бызаааларга хонукта 455—460 грамм немелде деңзини алырын хандырып турганнар.

Ферманың ажылында четпестерни база айытса чогуур. Ылаңгыя чамдык кижилерниң ажылынга харыысалга чок болганы-биле совхоз когаралдарга таварышканын чугаалаар херек. Чижээлээрге, улуг кадарчы Кыргыс Балдаңга удурткан инек кадарчылары бирги кварталда 3 инекти черге төрүткен, оларның бызаалары доңуп өлгүлээн. А кадарчы турган эш Самбала дүнеки дежурныйлаашкын үезинде эзирик турганы-биле бир инекти инек үзүп өлүрген. Чамдык дежурныйлаап кижилер сүт кудар саваларны багай чуп, сүттү эки соотпайн турганы-биле сүттүң кислоталыы улуг болуп, харында шуут ажыдып турган чүүлдер бар. Саанчы Санчай Кызыл-оол күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, инектерин сагбайн баргылаар таварылга база турган. Бо чоруктар ферманың удуртукчуларының ажылга контрольду кошкатканын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес хыналда эки турган болза, ындыг чүүлдерни болдурбазы-биле баш удур хемчеглерни ап болур турган ийик. Бо чорук келир үеде биске улуг кичээндириг болур ужурлуг. Ындыг таварылгаларны оралдап илереткен болза-даа, ол дугайында фермага бүдүрүлге хуралын кылгаш, буруулуг кижилерге чогуур хемчегни хүлээдип, оларның чедирген когаралдарын төлеткен.

Амгы үеде ферманың ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин ханызы-биле өөренмишаан, ылаңгыя чаа беш чыл планының бирги чылында улам улуг чедиишкиннерлиг болуру-биле кызымак ажылдап кирипкеннер. Ооң бир херечизи болза ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда хүнүнге чедир сүт саалдазының талазы-биле чартык чылдың планын күүседир дээш демисежип кирипкени болур-дур.

Х. КУНГАА,
салбыр эргелекчизи.

Номчукчунуң тырттырган чуруу

Дааранықчы мастер

Сарыг-Септе амыдырал хандырылга комбинадының быжыкчы мастери Валентина Константиновна Ростовцева ында район, шупту комбинадының мурнакчыларының бирээзинге каш чыл улаштыр санадып келген. Көдээ чурттакчыларның даарадыр хеп талазы-биле чагыгларын хүлээп ап, кылдынганнарын дедир аппарып берип, колхозтар төптерин болгаш малчыннарны ол үргүлчү кезип чоруп турар. Амгы үеде бо мастер СЭКП кежигүнүнге кандидат. Ооң удурткан 18 кижилиг дааранықчы коллектив партияның болуп эрткен съездизин күш-ажылчы белектиг уткаан — квартал планын март 25-те ажыр күүсеткеннер.

Сөзү болгаш фотозу.

О. НАМЧЫЛАКТЫЫ.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Ленинчи идеяларның улуг күжү

ПРАГА. Бүгү Чехословакия В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 96 чыл болганын байырлалдыбиле демдеглеп эрттирген. Прагага, бүгү областар төптеринге, республиканың өске-даа хоорайларынга болгаш суурларынга ленинчи хүнге холбаштырган байырлалдыг хуралдар болгулаан. Чехословакияның ажылчы чоннары ленинизмге, пролетаржы баштыңчының улуг чагыгларынга шынчызын база катап көргүскен.

Ильичиниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияларны болгаш беседаларны чоруткан. Эртемденнер, чехословак коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң хоочун кижилери ленинчи өөредигниң ужур-дузазын, ленинчи орук-биле бар чоруур чехословак улустуң чедиишкиннерин чугаалап турган.

Чехословакияның төп солуннары кайгамчык хүнге холбаштыр материалдарны парлаан.

БУДАПЕШТ. Ленин чүгле төөгү талазы-биле шылгараңгай кижи болган эвес, ооң ажыл-чорудулгазы төөгү хөгжүлдезиниң чаа үезинге эгени салган деп, Непсабадшаг» солунуң кол редактору Янош Гостони «Ленинниң идеялары» деп чүүлүнге бижээн.

Амгы үс чылдың өндүр чаагай өскерилгелерин ажылчын аңгы бодунуң эвилелчи күштери-биле кады чаалап алган, ынчалза-даа ол күштер сорук кирикчи чорукту Лениниң, марксизм-ленинизмниң идеяларындан тып ап келген болгаш ап-даа турар, оларны Ленинниң партиязы болгаш ооң үлегер-чижээ-биле тургусканы өске чурттарның коммунистиг партиялары баштап турар дээрзин чүүлдүң автору үргүлчүлеп бижээн.

Ленинниң ажыл-чорудулгазы венгр ажылчын шимчээшкинге аажок улуг салдарны чедиргенин Я. Гостини демдеглээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы Венгрияның Коммунистиг партиязын тургузарынга идиг болган. Венгр ажылчын аңгы орус пролетариаттың үлегер-чижээн эдербишаан, 1919 чылда бодунуң революциязын боттандырган хүннерде ону Ленинниң идеялары сорук кирип турган. Венгрияга пролетар диктатуразының тиилелгези ленинизмниң делегейге боттут дээштиг салдарының баштайгы бадыткалы болган.

СОФИЯ. Болгарияның ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 96 чылын байырлал-биле демдеглеп эрттирген. Солуннар ол кайгамчык хүнге холбаштырган мурнуку чүүлдерни болгаш өске-даа материалдарны парлап, ленинчи идеяларның тиилелгезин оларга демдеглеп турган.

Ленинизм бүгү делегейниң ажылчы чоннарының тиилелгелиг тугу болу берген деп, «Работническо дело» солун бижээн. Бистиң улузувус В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң оюн күш-ажылчы улуг кодурлуушкунуң, социализм тургузуушкунунда чаа-чаа чедиишкиннерниң байдалынга демдеглеп турар деп, чүүлде үргүлчүлеп бижээн. Болгар коммунистер, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары боттарының совет акы-дуңмалары-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, бар чоруур.

Ленинизмниң идеялары бистиң чуртувустуң төөгүлүг хөгжүлдезинге аажок улуг салдарны чедирип келген болгаш чедирип-даа турар деп, «Отечествен фронт» солун бижээн. Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бистиң төрээн чуртувус дөрт катап байлак болу берген. Бо факт ленинчи өөредигни, марксизм-ленинизмниң тиилелгезин чайынналдыр бадыткап турар.

БУХАРЕСТ. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 96 чылынга холбаштырган байырлалдыг хурал Румынияның найысылалынга болган. Хуралга партияның болгаш чазактың удуртукчулары, а ол ышкаш Румынияның ажылчын шимчээшкининиң хоочун кижилери, бухарест бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажылчы чоннары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, генералдар болгаш офицерлер олурушкан.

«Скынтейя» солун ленинчи хүнге холбаштыр «Ленинизмниң идеяларының улуг күжү» деп эгелиг мурнуку чүүлдү парлаан.

Делегей пролетариады, улустар делегейни революсчу ёзу-биле чаарты тургузарынга болгаш медерел билиринге күчүлүг чепсекти Ленинниң өөредииден алган деп, мурнуку чүүлде чугаалап турар.

Бо хүннерде Ленинниң өөредииниң күжү болгаш амыдыралчызы ниитилелди революсчу ёзу-биле чаарты тургузар дээш капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының демиселинге мобилизакчы фактор болуп турар делегейниң социалистиг системазында чайынналдыр илерел турар деп, «Скынтейя» солун демдеглээн.

Империалистиг бөлүктер агрессчи үүлгедиглерин күштелдирип, бүгү делегейде тайбыңга айыылды тургузуп турарын солун бижээн. Кижи төрелгетен дайынчардан адырлып шыдаар аргалыг дээрзин медерел билирин улустарга ленинизм дузалаан. Сырый чаңгыс эп болгаш чаңгыс аай фронт-биле демисешкишаан, империализмге удур күштер бүгү делегейге тайбыңны камгалап ап шыдаар аргалыг.

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолдуң ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 96 чылын улуг байырлаал кылдыр калбаабиле демдеглеп эрттирген.

Найысылалдың солуннары Владимир Ильич Ленинге тураскаал болдурган делгереңгей материалдарны парлап үндүрген. Моолдуң агитаторлары болгаш пропагандистери Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң дугайында, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунда совет улустуң чедиишкиннериниң дугайында беседаларны болгаш лекцияларны чер болганга кылган.

Моол Арат Республикада В. И. Ленинниң чогаалдарының бүрүн чыылдазын моол дылга очулдурарын дооскан.

Кайгамчык хүн-биле холбаштыр партия, күрүне, хөй-ниити организацияларының, Моол улус армиязының болгаш моол найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң байырлалдыг хуралы Улан-Баторга болган.

(СЭТА).

Стокгольмга В. В. Николаева-Терешкованың парлалга конференциязы

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). В. В. Николаева-Терешкованың парлалга конференциязы ында техниктиг музейниң бажыңынга болган. Ол парлалга конференциязын Швецияга ооң аян-чоруунуң доозулганы-биле холбаштыр организастаан. Айтырыгга харылавышаан, В. В. Николаева-Терешкова Швециядан эки сактыышкыннар-биле чанып тур мен деп медеглээн.

Техниктиг музейниң директору Страндының, дээди техниктиг школаның студентилериниң болгаш хөй-ниитиниң залга олурушкан өске-даа төлээлекчилериниң мурнундан тураскаалдың белектерин В. В. Николаева-Терешковага тудускан.

Мурнуу Вьетнамның чалча шериглеринден ырбап дезер чорук

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо чылдың баштайгы үш айларының дургузунда Мурнуу Вьетнамның төп болгаш чөөн кезектеринге чалча шеригниң 12.600 солдаттары ырбап дескен азы үймээнге киришкен деп, ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, дамчыдып турар.

Ырбап дескен 8.900 солдаттарның хөй нуруузу Мурнуу Вьетнамның патриоттарының талазынче кирген болгаш америк эжелекчилерге база оларның чалчаларынга удур дайылдажып турар. Коллективтиң-биле ырбап дезер чоруктуң таварылгалары хөй болуп турары билдингир. Чижээ, Бенче можуда 285-ки ротаның ийиги взводу бүрүн составы-биле патриоттарга каттышкан.

Оон аңгыда ол-ла үениң дургузунда Мурнуу Вьетнамның чөөн талазынга 3700 ажыг солдаттар үймээн үндүрген соонда улустуң талазынче кирген. Тхузаумот районда бирги бронетанк полктуң солдаттарының март 23-те болган үймээни онза шынарлыг кылдыр илереттинген.

Командирлерин чок кылгаш, тура халыкчылар Хосталга армиязының дайынчыларының дузазы-биле бешки дивизияның болгаш чалча шериглерниң 8-ки полкузунуң штабтарынче халдаашкын кылган. 9 танкыны болгаш бронеавтомобильдерни хунаап алгаш, Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң контрольдап турар районунга чедип келген.

Арга-ыяшты өрттен камгалаар

МЭЭҢ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫМ

Лесник болуп 17 чыл ажылдап келдим. Баштайгы ийи-үш чылдарда ажылдың аргазын эки билбес болгаш хөй бергелерге таваржып турган мен.

Чоорту-ла, мээң ажылым улам чиик, бүттүңгүр болу берген. Арга-арыгны өрттен камгалаар дугайында беседаларны чорудуп турганым, лесниктиң ажылының дугайын район Совединиң күүскомунга чугаалажып, тодаргай шиитпирлерни үндүрүп турганы болгаш өске-даа хемчеглер өрт айыылын болдурбазынга улуг дузаны чедирген.

Ол ышкаш, хөй-ниитиниң күжүбиле чүнү кылган бис? 116 кижиден тургустунган, бойдус камгалалының эки-тура ниитилелиниң кудуку үш коллективи Баян-Кол суурда бар. Оларның эки ажылдап турарын демдеглээр херек. Эштер Тас-оол Опаа, Павел Абрамов, Андрей Бадыраа, Сат Сендажы, Монгуш Мандып-оол болгаш өскелер-даа арга-ыяшты камгалаар ажылга чыл бүрү идепкейлиг киржип келгеннер.

Баян-Кол ол ынчаар арга-ыяш хөй-даа болза, хөй-ниитичи бойдус камгалакчыларының идепкейлиг киржилгези турда, өрт айыылы дыка кызырылган деп санап турар бис.

ПЕДОРЕНКОВ,
лесник.

Улуг-Хем район.

ХАМЫК ЫЯШ АТ БОЛДУ!

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң төвүн долгандыр хөй чаш ыяш турган чүве. Ам ону кижи танывас: ыяш шаарарып, төнүп бар чыдар. Чыл бүрү-ле кажаа-херим кылыры-биле ону кезип ап турар, ынчалза-даа суурга тудуп тургускан ол кажаа-херим үрелип каар, катап-ла демги черден барып ыяш кезер.

Өрт айыылы-биле демисел бисте дыка кошкак. Чижээ, «Искра» колхоз биле Чадаана хоорайның аразында элээн черге өрт 4—5 хүн хып келди. Көре-тура-ла, ону өжүрер дугайында кым-даа сагыш салбаан. Өртке удур демиселдиң ажылын харыылап турар эштер чүге сагыш тайбың олуруп турган чоор? Бодуңарның хүлээлгеңерни чүге күүсетпейн турар силер?

М. ӨРГҮМЧҮ.

◆

Билип көрем

Каткы-хөглүг, ээлдек чаңныг.
Кандыг кыстар черле чок деп.
Оларның мен чаңгызын-даа
Ожаарбадым — шыны ындыг.
Ам-на харын элдеп болдум:
Амыр-дыжым уттувутум.
Орай кежээ шолбаны дег,
Орлан карак чүрээм шонду.
Ужур-чөвүн сөглексээштиң,
Уруг-биле душчуп кээр мен.
Каттырымзаан караан көргеш,
Харын бодум аймап каар мен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

«А хувурай бер, чазактың малы-ла менди чорза, аштаар хырын, элээр эгин деп чүл ол, хей чүве-дир оң» дээш аъдымдан дүшкеш, чыткан хой дег даш кырынга олурупкаш, ырлап олургулаар болдур мен ийин:

Адам чурту Элдер-Бажын
Анаа кагбайн чурттаар дээн мен.
Арат чазаам хой-ла сүрүүн
Арбыдадып алыйн дээн мен.

Шала шагзыраан, аъдымның узун тыны — аргамчыны белимге баглааш, бичии када кум кыннып алыр дээш ойталап чыдып алдым. Чыдарга чыттынмас оортада өйдүгүн турар чүве бар апарган. Даш кырында чыдып алган кижи боор мен бе дээш ковайгаш, черни суйбай туткан — чүве-даа билдипмес. Бо кандаай чоор дээш курлакты суйбаан: карак-ла бо, кадырып каан ийи курут! Ам-на харын сагыжым ажып-ла дээн де. Курутка кончуг ынак хугбай болбазык мен бе. Мээң оомну өөм иштин, уруг-дарыым шупту билир. Шак ол ийи курут-биле үш хондур амыдырап келген болбазык мен бе. Харысалга деп чүве кончуг — ону эки билир болзуңза, озал-ондак-даа, аштаар хырын-даа, өлүр тын-даа сагынмас сен.

II.

Моңгуштуң коданынга хап чеде бээримге, кижим кайы ырактан «О, эжик амыратпас дарга келген ышкажыл!» дээш, холумну ийи холдап дыңзыг туткаш, карак базып хүлүмзүрээш:

«Чыргакыга тутсуп-ла кээр, оой,
Чылдагааны чүдел ирги, ээй,
Кодан сыңмас малдың ээзи, оой,
Кончуг душтук тывылган бе, ээй—
дээш, чаза каттырып-каттырып, өөнче чалай берди.

— Бо чылын (1962 чыл) совхозтуң бүгү хойжуларының кырын тепкен ышкажыл але. Чола Допур-оолович?

— Совхоз-совхоз деп чүвеге ажылдап чораан эвес, ана магалыг чүве-дир моң. Чепсек-техника, күш-шыдал-даа көвей. Мал-маганы безин кандаай чүвел, артында-ла өзүүчел дивес силер бе!

— Ол дээрге кижилерде, оларның маадырлыг күш-ажылында-ла болгай. Эң ылаңгыя силерде аан, Чола Допур-оолович.

— Эй-ээй, ынчап барбаңардаан, дарга. Чаңгыс мен чүнү канчаптар мен.

— Чүс хойга онааштыр чүс алдан дөрт хураганны, бир хойдан 3,3 кг дүктү канчап кыргып алган силер ынчаш?

— Кыштың тос тостуң соогу турган. Торүүр хойларны аңгылап, тускай кажаага тургузупкан үе ол. Канчап чүве ийик, бир аныяк хой билдирбейн эрте берген. Кежээ келген—ол чок. Дилеп-ле эгелээн. Каткан-хууражың тыптыр, ана элезинче кирген дамды-ла. Ам артында караңгылап, хадып база келген. Хар база улуг. Шала неңдик, оңгар черлерни хөртүктеп каапкан. Дузалакчы кадарчы арткан улус-биле кады хураган эмзирип, чаа төрээн хойларны, оларның хураганнарын ажаап, ижээнзиреп туруп калганнар. А мен хат-соокка удур дагны болгаш белдерни одуртур, койгун истээн ыт дег, халып-ла тур мен. Арынны куду токтүп баткан дерлерниң изиидейнин, чоорту дошталдыр доңуп, карак кирбиктери хыраалап, чүве көзүлбестей бээрге, ону чечимбиле аштай тудуп чоруп-ла тур мен. Сураг-ла сураг. «Ам чүл, чанар бе? Чок, дилээр херек, дилээр, ыяавыла тывар».

Дүн ортузу чоокшулаан, аалдан улус база каттыжып келген. Дер кургап, үпчү бот шыырныгып, шагзырап келдим. Карак шимер, чыда дүжер болза, шыыладыр удуй берги дег. Шатты доора баскаш, бир ыйгыл черни дорт кежери-биле хөртүктү куду бадыптарым-билек, дораан-на ойлуп дүже берди. Изиш-азыш, сирт-сарт дээн соонда оргамче бир чүве диpт кылдыр моңнады. Девидээн уум-биле тура халааш, дүрген-не бижээм ушта соп эккелдим. Көрген—хоюм бо! Өөрээп уум-биле хоюмну барып сегирип алдым, а хураганы бо—артында-ла ийис дивес сен бе! Оларымны дүрген-не хойлагылапкаш, улузумну кыйгырыптарымга, оон-моон четкилеп келгеш, пат-ла кайгааннар-дыр. Хөртүктү казып киргеш, ооң иштинге сарыг кадар кырынга төрүп алган болган. Ындыг кажар малды кым назыда көрүп чораан боор! Аалга кээп чорувуста даң кажарып олурган эвейик-пе.

— Шынап-ла ана, хойжуларның ажылы-даа берге-ле-дир а, Чола Допур-оолович?

— Ол дээрге бистиң амыдыралывыс ышкажыл. Амыдыралга, ажылга ынакшыл чок болза, чүү-даа чүве чедип алдынмас-ла болгай. Малчын кижи мал шаразы-биле чунар болдур ийин.

Часкы хүн чүгүрүүнде кире бергенде, хойжунуң аалынга совхозтуң партком секретары эш Куулар-биле тутсуп чеде берген бис. Бистиң бараанывыс көрүп каап-ла, киживис бирде бир талакы караа-биле, бирде өске талакы караа-биле турапнай көрүп каап, уткуй базып келди. Амыр-менди солушкалак чорувуста-ла, кижививс хөөрец эгеледи:

— А богда, ана аттыг чүве-дир але, даргалар. Оода-ла чүге баш удур дыңнадып кагбас силер. Оон башка бодамчалыг олурбас бе — дээш, бисче карак баскылааш, уламчылайдыр.—Ойт, чүү дээр ийик моң. Адыр-адыр, сакты кааптайн... че-че, олдаа канчаар, моорлаңар—дээш, чавында өг тип каан бажынче айтыдыр.— Ам бажында болдур мен ийин, амыр чүве-дир, шыдай а?! Ынчалза-даа өөм база буспаан болдур мен ийин. Чайын хонар чайлаглар бар-ла болгай, ындыг а, даргам, Куулар?

— Ындыг харын, малчын.

— Өгнү уттуп болбас херек. Малчын кижиге өг дээрге магадылалдыг эт-тир ол. Ынчангаш ону улам-на чаартыр, ап чорууррунга чиик кылдыр таарыштыр бодап кылыр болза эки.

Кезээде-ле амыдырал дег хайныгып, өөрүшкү-маннайлыг, ыр-шоорлуг, оюн-баштактыг чурттап чоруур Чола Допур-ооловичиниң өөнге таваш катап кирген, өске черлерге таваш ужурашкан кижи мен. Ооң кезээде-ле чаңы бо, кижи черле чалгааратпас, бир-ле чаа, солун чүүлдерни тыпкан, хөөрээн чоруур кайгамчык-ла кижи!

— Чаа онза солун чүү туруп тур моң, малчын? Бригадаңар ажыл-ижи кайы хире чоруп тур?— деп айтырдым.

— Ону менден айтыргаш-даа канчаар силер, даргам. Ол дугайын Куулар секретарь силерге орук дургаар төөгүп каапкан болгай-аан. Совхозтуң 62 коданын адыш иштибиле домей билип олурар дарга-ла болгай бо — дээш, өөренген чаңыбиле каттырып кагды.

— Ынчап баар сен ийин, Монгуш. Бригадаңның кышкы байдалын чугаалап-ла бердим харын. Сээң эрткен чылгы түңнелиңни — чүс хойдан чүс хураганны, бир хойдан 3,7 кг дүктү алганыңны корреспондент билир-ле болгай, а сээң сагыш-бодалыңны канчап чугаалап шыдаар мен, бүдүү билир эвес мен.

— Ийи чүс он чеди хөй төрээн, оон 230 хураган алдынган ийин. Амдаа чүс дөртеп хой төрүүр.

— Хүлээлге күүсеттинер ыйнаан але?

— Чайлыг деп-ле бодап турар чүве бо.

— Силерниң чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап турарыңарның чылдагааны чогум чүдел аан бо, Чола Допур-оолович?—деп айтырдым.

— Ам он дөрт чыл ажыр ужуражып-хөөрежип келгеш, ону билчип чадап кааныывыс ол чүве-дир а, дарга — дээш, кижим чула-ла каттырадыр.— Хамык ужур мында дийин бо — дээш, чүрээнче холу-биле айты-дыр.— Хүлээнген ажылындан чүрээ өлбезинде, күрүнениң идегелинге шынчызында, амы-хуу дыжын бодавазында.

— Ниитиниң малын өстүрерде, чүнү кылза чогуур деп бодаар силер, малчын?

— Аът мунуп, аргамчы тергилептер-ле кижи бүрүзү малчын болзун дээри шын эвес. Ынчангаш малга ажылдаар кижилерни шын шилип алыр херек: аажы-чаңын, ажыл-ишчи мозу-шынарын, бот-идепкейин, үзел-бодалын бүгү тала-биле өөренир ужурлуг. Чүгле ынчан, ам мал өзер апаар. Бодап-даа көрүңердаан: чаңгыс хемниң суун ишкен, чаңгыс дагның оъдун оъттаан, ийи кодан хой чоруур-дур. Оларның бирээзиниң кадарчызы чүс хойдан чүс хураган ап турда, өскези чүгле 60—70 хураган ап олурар-дыр. Ооң чылдагааны чүдел ынчаш? Чүгле кадарчыда-дыр. Бир малчынның сиген кыш ортузунда төнүп каар, а өскезиниң харын-даа келир чылга артып каар-дыр. Ооң чылдагааны чүдел? База кадарчыда-дыр.

— Ынчангаш силерде кандыг санал барыл ынчаш, чола Допур-оолович?

— Бодал-ла хөй. Дөгерезин төкаап берейн харын. Ындыг эвес, дөө сараат баарынга олуруп алыыңар. Адыр, шак ам-даа эрте-дир. Бисте ниитизи-биле мал ажылынче хайгаарал ам-даа четпес болдур ийин.Ол ана мээң хуу бодалым дийин, даргаларым. Хөй кызырай бээр-дир. Маңаа кым-даа харыысалга хүлээвес-тир. Хойжу-даа, тарып боозаткан кижи-даа. Мал-маган кандыгбир аарыгдан өлү бээр-дир. Маңаа мал эмчизи яла хүлээвес-тир. Мал чеми четче кылдынмайн баар-дыр. Ол дээш сиген-даа, мал-даа бригадирлеринге буруу хүлээтпес-тир. Ынчап турда, мал канчап өзерил, ооң уксаазы канчап экижирил, продуктулуг чоруу канчап бедирил? Буруулугларны удаа-дараа илередип, шиидип-торгап, шыңгыы хемчээн ап, кедерезе ажылындап үндүр сывырып, оларның орнунга төлептиглерни кирип ап турар, мал ажылынга байдал канчап өскерилбезил?

IV.

Коммунист. Район Совединиң депутады. Бригадир. Хойжу. Дөрт дакпыр харыысалга, дөрт дакпыр хүлээлге. Ону чүгле оожургал билбес, ажылга болгаш амыдыралга ынак, кезээде кыптыгып чоруур кижи күүседип шыдаар. Аңаа төлептиин Чола Допур-оолович Монгуш көргүзүп шыдаан-даа. Ол — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны. Ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Алдын Сылдыстың болгаш Ленин орденниң эдилекчизи. Ол ону бодунуң карак кызыл күш-ажылы-биле, хөй-ниити ажылынга идепкейи-биле, чараш болгаш өөредиглиг амыдыралыбиле, коммунистиң нүүрү-биле чаалап алган, ындыгларга чоп ынак болгаш хүндүлээр-даа.

• • •

Бистер чорууруңга белеткени бергенивисте кижививс чанывыска бола девиржидип келди.

— Кайнаар кагарың ол, Чола Допур-оолович?— дээримге, кижим кымчызы-биле шала кедээр айыткаш, «Малчыннар кезиир-ле болгай» дээш ажыргы талазынче дыртыйтыр олурупкаш, чүген суглуун кыңгырадыр, ээңги үдүн сыыладыр чөлаипти. Ооң аяныыг үнүн дыңнап чыдып калдывыс:

Арыг дүктүг хоюм өзер —
Арат чазаам четтирдим дээр.
Хоюг дүктүг хоюм өзер —
Коммунизмым четтирдим дээр!

О. СУВАКПИТ.

Спорт арны

АМДЫЫЗЫНДА—ХАЙЫМ

Москваның эстрада театры ам база катап хөл-шыдыраага ынакшылдыгларның кичээнгейиниң төвү апарган. Ында делегей чемпиону Тигран Петросян биле ол атты чаалап алырынга киржир эргени чедип алган Борис Спасский оларның аразында матчының баштайгы алды салыы доозулган.

Амдыызында гроссмейстерлер бот-бодун чаңгыс-даа удушпаан.

Шупту чээрби дөрт салыг болур. Бир эвес маргылдаа хайым болуп доостур болза, Тигран Петросянга чемпион ат хевээр артып калыр. А Борис Спасскийниң күзели билдингир—чүгле тиилээр.

Хүлер ышкаш шыңган деп, Хүнге каткан кеъш деп, оон артык чараш хеп октаргайда черле чок.

В. Маяковский

СПОРТТУ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIII съездинин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунувуң айтырыглары-биле чергелештир чуртка күш-культура шимчээшкининиң калбартырынче кичээнгейни угландырган. Чурттакчы чонунуң ылаңгыя аныяктарның ортузунга спорт-массалыг ажылды шапкынзыдар сорулганы партия чугула деп санап турар. Амгы үениң улуг документизи болур—СЭКП-ниң Программазында күш-культураны болгаш спортту чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге ажыглаарын айыткан.

Эрткен каш чылдарның иштинде республиканың күш-культура организациялары бирги разрядтың 100, ийиги, үшкү разрядтың, элээди оолдарның 8995 спортчуларын белеткээн. Амгы үеде республикада 702 хөй-ниитичи инструктор, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге 974 судья бар.

Элээн-көскү чедиишкин чедип алдынган-даа болза, спорттуң хевирлер айы-биле ниити деңнели ам-даа куду болуп артып каап турар. Чиик атлетика, аар атлетика, чадары, коньки, гимнастика дээн ышкаш хевирлер оожум сайзырап орар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн-Чүктүң зона маргылдааларынга бистиң командавыс сөөлгү черни ээлеп келген. Бистиң спортчуларывыстың ол чедиишкин чок киржиишкини өөредилге-белеткелдиг ажылдың четпезин айтып турар. Ынчангаш тренерлерниң, күш-культура башкыларының ажылы эки-тура спорт ниитилелдериниң район чөвүлелдериниң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Спорттуң массалыг болуру дээш демисел бистиң кол сорулгавыс болур.

Ындыг чугула сорулга салдынып турбуже, организастыг ажылдың чедир тургустунмаанындан, чамдык районнарда спорттуң массалыг чоруу куду. Көдээ чоннуң ортузунда спорт ажылы ам-даа экиживейн турарының чылдагааны болза, район чөвүлелдериниң болгаш «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң шуппең чорууң көргүзүп турар. Оон-биле кады республиканың спорт чөвүлели ону хынавайн келгенин база херечилеп турар-дыр. Районнарның спорт чөвүлелдериниң хөй нурууазу колхозтар, совхозтар-биле быжыг харылзаа тутпайн келген.

Кызыл хоорайның спорт чөвүлели деп адаар чаа организация чоокта тургустунган. Хоорайга спорт ажылын көдүреринге ол улуг дузаны чедирери чугаажок. Оон-биле кады күш-культура ажылын экижидеринге комсомол, профэвилел организациялары улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Өөреникчилерниң күш-культура кижизидилгезин экижидеринче спорт организациялары кичээнгейин угландырары чугула. Күш-культура ажылы элээн хөй школаларда эки тургустунган. Элегес, Туран, Самагалдай школаларында спорт баазазы чедимчелиг кылдынган.

Спорт организацияларында хөй спортчулар идепкейлиг хөй-ниитичилер болгаш мурнакчы ажылдакчылар болуп турарлар. Чижээ, «Революцияның чалбыышкы» колхозтуң бут бөмбүкчүлери Армаков, Кунаев, Петренко ажыл-агыйының мурнакчылары. Бирги разрядтың мөгези Сергештей Барыын-Хемчик районнуң мурнакчы малчыны. Пассажир АТА-ның бут бөмбүкчүзү Павел Фирстов болза коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири болуп турар.

Спортчу мергежил-биле чергелештир спортчуларның бүдүрүлге, хөй-ниити черлеринге, өг-бүлезинге чурумунуң дугайында уттуп болбазы билдингир. Спортчуларны кижизидер талазы-биле аныяктарның спортчу школазы көскү черни ээлеп келген. Ол школага мергежилди чедип алган аныяк спортчулар кандыг-даа улуг маргылдааларга киришкеш, чурум үрээн таварылганы көрбээн бис. Ынчалза-даа чамдык спортчулар хөй-ниити черлеринге бодун чараш эвес ап чорууру, чурум үрээр таварылгалар тура бергилээр. Ылаңгыя ындыг чурум үрээшкиннери эрткен чылдың чайгы, күскү сезоннарда бут бөмбүүнүң шөлүнге болуп тургулаан. Бо чылын ындыг чорукту канчап-даа болдурбас ужурлуг бис.

Кижизидилге дээрге түр үениң эвес, а узун хуусааның кызымак ажылы болур. Ынчангаш ол ажыл күш-культура организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн чоокшулап орар. Ол улуг болуушкунга спорт организациялары чедиишкиннг ужуражыр сорулганы салыры чугула. Аңаа белеткелди амдыгаанштан эгелээр. Ийи чыл иштинде бирги разрядтың 120 спортчузун, ийи спорт мастерин белеткээр сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Оон-биле кады Кызылдың болгаш районнар төптериниң стадионнарының чаагайжыдары көрдүнүп турар.

Чайгы үеде бистиң республиканың командалары улуг маргылдааларга киржир. Спорттуң национал хевириниң талазы-биле республика спартакиадазы июньда болур. Оон июль ай үнерге бистиң спортчуларывыс Усть-Ордага национал хевирниң чаңчыл болган ужуражыышкынынга баар. Ол-ла айда хол бөмбүүнүң талазы-биле республиканың бирги чери дээш маргылдааны эрттирер бис. Хабаровскиге болур хостуг хүреш маргылдаазынга бистиң мөгелеривис база киржир. Спартакчылар база-ла бир улуг маргылдаага баар. Ол болза август айда Орджоникидзе хоорайга болур хостуг хүреш маргылдаазы болур. Оон-биле кады бистиң бут бөмбүкчүлеривис республиканың бирги чери дээш база маргылдажыр.

Шак ындыг улуг спортчу шылгалдалар бистиң спортчуларывыстың мурнунда туруп турар. Ол сорулганы чедип алырда эки белеткенир, спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң маргылдааларынга идепкейлиг киржир ужурлуг бис. Спортчу мергежил дээш улам бурунгаарлаңар, эргим күш-культуражылар болгаш спортчулар!

И. ХАСАНОВ.

республиканың спорт чөвүлелиниң даргазының оралакчызы.

Турисчи чай келир

Бистиң чуртувуста амгы үеде ажыл шагын кызырып, ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазынче онза кичээнгейни угландырып турары-биле спорт, альпинизм, туризм ажылы улам нептереңгей болуп бар чыдар. Бистиң республиканың кадыр дагларлыг, делгем ховуларлыг, шапкын хемнерлиг, берт тайгаларлыг, онзагай агаар-бойдузу, солун бурунгу төөгүзү туристерниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Чүгле эрткен чылдың чайынында безин бистиң республикага Ленинградтан, Москвадан, Киевтен, Красноярскиден болгаш өске-даа хоорайлардан хөй бөлүк туристер келгеш, республиканың ажыл-агыйы, чонунуң төөгүзү, чурт-девискээри-биле таныжып барган. Ам база Киров, Москва, Ленинград хоорайларының бөлүк туристеринден чагыглар чедип келген.

Туристерниң сүмелерин барымдаалааш база бистиң республикага спорттуң бо солун, ажыктыг хевирин улам ыңай нептередир болгаш хөгжүдер сорулга-биле Тыва область Чөвүлели чамдык ажылдарны кылырын планнаан. Кызылда болгаш Туранда туризм клубтары тургустунгулаан. Ындыг клубтарны район бүрүзүнүң төвүнге тургузар. Оларның сорулгазы — туризмче ажылчы чоннарны хаара тудуп, ажыл-агый, бүдүрүлге, өөредилге, албан черлеринге бо талазы-биле секцияларны тургузары болгаш төрээн черин, чонунуң төөгүзүн өөренир база чурттакчыларга таныштырар сорулгалыг, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарның черлери-биле эрттер хөй кижи киржикчилиг аян-чоруктарны организастаары болур. Оон-биле чергелештир турисчи мергежилли бедидериниң доктаатынган спортчу квалификациязы база бар. Дыштаныр хүннерни ажыглап тургаш, турист 75 км узун дурттуг орукту турисчи поход-биле эрткен болза, аңаа «ССРЭ-ниң туризи» деп херек демдээн тывысыр. Районнар төптеринге ажылдаар хөй-ниитичи турисчи клубтарның ажылын эки удуртуп болур кижилерни белеткээр дөрт хүннүң республика семинарын бо чылдың май 5—9 хүннеринде эрттирер. Туризм талазы-биле районнар иштинге тускай маршрудтар тургустунарындан аңгыда, республикага Кызыл—Хам-Сыра, Кызыл—Шалатты, Азас—Тожу, Чагытай—Бай-Хаак дээн чергелиг улуг хемчээлдиг маршрудтарны ажыдарын көрген. Оон аңгыда, бүгү эвилел ужур-дузалыг Шушенское — Тыва деп турисчи маршрудту ажыдары-биле, оон оруун тырттырар болгаш бижип көргүзер ажылдарны бо чайын эгелээр.

Туризм талазы-биле Тыва область Чөвүлели ВЛКСМ Тыва обкому-биле кады майда районнарга, июньда республикага турисчи слеттарны эрттирер. Культурлуг дыштанылгага ажыктыг спорттуң бо хевирин массалыг болдурарынга профэвилел, комсомол, спорт болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының деткимчези кончуг чугула. Амгы үеде «Спартак» эки-тура спорт ниитилели 1500 туристерни белеткээр хүлээлгени алган, а оон өске спорт ниитилелдери бо талазы-биле чогуур хемчеглерни ап эгелевейн турар. Ылаңгыя бо ажылче республикада эң-не хөй кежигүннүг, көдээниң массалыг эки-тура спорт ниитилели «Урожайның» удуртукчулары кичээнгей салыры чугула.

Х. СИИРИН,

туризм талазы-биле Тыва область Чөвүлелиниң даргазы.

Кызылдың № 2 ортумак школазының шилиндек теннистериниң школа чемпиону деп ат дээш маргылдаазы чоокта чаа болуп эрткен. Ол атты 11 «а» класстың өөреникчизи Анатолий Серен чедип алган.

ЧУРУКТА: А. Серен оюн үезинде.

Фото Д. АНАЙ-ООЛДУУ.

МЕРГЕЖИЛЧЕ ОРУК

Чиик атлетикага бирги разрядты чедип алыры—бедик спортчу мергежил. Ынчангаш аңаа бирги разрядты болгаш бистиң республиканың чемпиону деп атты канчап чедип алганымны чугаалаар болзумза өөренииштиг чадавас.

«Сен бичиинде эштериңден чолдак, бичии, ынчалза-даа кончуг шимченгир оол чораан сен» деп, авамның чугаалап чорааның үргүлчү сактып келир мен. Школага өөренип чорааш-ла район маргылдааларынга ийи удаа киржир аас-кежиктиг болган мен. Школа дооскаш, область маргылдааларынга киржип, чүс метрни 13.2 секундада маңнап эрттип, черниң узунун халыырынга 4 метр 50 сантиметр чедирип турар апарган мен. Ол чылдарда спортче чүткүлүм улам хайныгып, күш-культура институдунче өөренип кирер деп шиитпирлеп алаымза-даа, кадыым кошкак болганы-биле ол күзелим боттанмаан.

Шериг албанын эрттирип тургаш, бокска, чиик атлетикага мергежип, кезектиң шилиндек спортчуларының бирээзинге санады бергеш, спортче чүткүлүм быжыккан. Удаваанда шилилде маргылдаага киржип, бокс маргылдаазынга чартык чиик деңзиге ийиги черни чедип алган мен, а ол-ла чылдың чайынында 100 м дистанцияны 12.3 секундада маңнап эрттип, черниң узунун халыырынга 6 метрни чайлыг ап турар апардым. Бо түңнелдерни шериг кезээниң округ маргылдаазынга элээн экижиткен мен.

Шериг албанындан халажып келгеш, күш-культура болгаш спорт институдунуң чиик атлетика факультединге өөренип эгелээн мен. Бир чыл эрткенде, 100 м дистанцияны 11.7 секундада маңнап эрткеш, черниң узунунга 6 метр 69 сантиметрни халаан мен.

1962 чылдың күскээр чайынында Тывага чедип келгеш, спортка мергежилимни улам бедидер дээш хүн бүрү белеткенип келдим. Белеткелдер хей барбаан. 1963 чылда Россия Федерациязының түңнел маргылдааларынга киришкеш, ийиги черни ээлеп, Федерацияның чыынды командазының составынга кире берген мен. Тыва АССР-ниң 100 м дистанциянга 11 секунда, 200 метрге 23.1 секунда, узунун халыырынга 6 м 93 см, хары угда үш дакпыр халыырынга 14 м 50 см рекордтары меңээ хамааржыр.

Ам чылыг апарган. Ынчангаш белеткелди даштыгаа чорудуп, понедельникте эртен баскетбол ойнаар, кежээ штанга көдүрер, вторникте старттан халып үнеринге, маңнаарынга белеткенир, средада база баскетбол ойнаар, штанга көдүрер, четвергде баскетбол ойнаар, пятницада штанга көдүрер, субботада дыштаныр, воскресеньеде баскетбол ойнаар, штанга көдүрүп алгаш шураашкынныг шимчээшкиннер кылыр мергежилгелер кылыр, черниң узунун хары угда үш дакпыр халыырынга белеткенир доктаамал чурумну тургузуп алган мен.

50-ден 100 кг чедир деңзилиг штангаларны ажыглап тургаш, штанганы хей-биле алырынга херекке салгаш холдарның күжү-биле дорт өрү иде көдүрүп үндүрери чергелиг күш-дамыр сайзырадыр мергежилгелерге онза кичээнгейни салыры ажыктыг. Черниң ыраан маңнаарынга белеткенип тура, аргаже кичээнгейни салып, буттарның дискекке дыгдынарын сайзырадып, оларны ындыг байдал-биле бедиди көдүрүп, ырады октаарын экижидери база чугула.

Ажыл бүрүзүнге ышкаш, спорт база хүн бүрүде шудургу белеткелди, мага-боттуң аажок улуг күжениишкиннерин негээр. Спортчу мергежилче орук дээрге, күзээнни чедип алыр дээп чүткүл, тура дүшпес белеткел болур.

В. БАКЛЫКОВ,

Күрүнениң Кызылда башкы институдунуң күш-культура башкызы.

БИСТИҢ БАСКЕТБОЛИСТЕРИВИС

Кичээлдер дооступ, коридорларга ыржым апарганда безин спорт залдарынга, бөлгүмнер ажылдаар өрээлдерге ыыт-шимээн, чугаа-соот үзүктелбес. Оларны дуржулгалыг болгаш боттарының хереэнге ынаа үстүкү курстарның студентилери болгаш башкылар эрттирип турар. Бистиң көдээ ажыл-агый техникумунда хол бөмбүүнүң, баскетболдуң, бокстуң секциялары эки ажылдап турар.

Оолдарның болгаш уругларның баскетбол секцияларын техникумнуң күш-культура башкылары И. Солдатова, Ю. Рощин олар эки удуртуп, аныяк спортчуларны ук оюнунуң нарын арга-мергежилинге билдилиг өөредип келгениниң түңнелинде, бистиң командаларывыс көскү чедиишкиннерни чедип ап турар апарган. Омск хоорайга эрткен чылын болган «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн-чүк зоназының маргылдаазынга олар ийиги болгаш дөрткү черни чедип алганнар. Уругларның баскетбол командазы бо чылдың чазынында ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорkомунуң кубогун чаалап алганы база дыка өөрүнчүг. Ам баскетболдуң, хол бөмбүүнүң командалары чаа маргылдааларга белеткенип турар.

М. ОЮН.

Кызылдың пассажир болгаш № 1 чүък автоажыл-агыйларының командаларының бут бөмбүүнге эш-хуузунуң ужуражылгазы Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга чоокта чаа болган.

Бирги чүък АТА-зының бут бөмбүкчүлери демниг, кавыңгыр ойнап тургаш, оюнну 3:2 сан-биле төндүрүп, тиилелгени чедип алганнар.

ЧУРУКТА: оюн үезинде.

Фото В. КРАСНИКОВТУУ.

Чайын-даа үргүлчүлээр

Кышкы спортчу сезон доозулганы-биле холбаштыр хөй-хөй хаакчылар ам келир кышкы маргылдааларга белеткелди канчаар чорутса экил база бо талазы-биле кандыг чаа чүүлдер бар апарганыл деп айтырып турары чөптүг. Бо чорук бистиң республикада хаак спортунуң массалыг болуп бар чыдарының херечизи болур. Ындыг болганда аныяк хаакчыларга дуржулгалыг хаакчыларның, тренерлерниң сүмелери кончуг чугула.

Республиканың бо чылгы XXI кышкы спартакиадазы бистиң спортчуларывыстың мергежилиниң өзүп турарын көргүскен. Бир эвес эрткен чылын бистиң хаакчыларывыстың 30 километрге дээре түңнели 1 шак 55 минута турган болза, бо чылгы республика чемпиону Кирилл Радостев ол үени 1 шак 45 минута 58 секунда чедир кызырган. «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң командазы бо чылгы спартакиадага бирги черни чедип алган. Ынчалза-даа бистиң хаакчыларывыстың ниити түңнелдери, спортчу мергежили ам-даа куду деңнелде. Бирги разрядтың нормазын күүсеткеннер кончуг эвээш. Элээн каш чылдар улаштыр республика маргылдааларынга дээре түңнелдерни көргүзүп келген А. Глухов, Ф. Цветков («Спартак»), К. Радостев («Урожай») олардан дээре үени көргүзүпкер аныяк спортчулар бисте кончуг эвээш, а херек кырында салым-чаяныг аныяк хаакчылар хөй. Куду көргүзүгнүң чылдагааны — кошкак белеткелде. Сөөлгү үеде Ремпев, Христолюбов, Родин (Кызылдың № 11 школазы), Самбуу (Тес-Хем район), Голубеев (Бай-Хаак ортумак школа) дээн ышкаш школачы хаакчыларның аттары дыңналып турар апарган, а көдээ аныяктарның аразындан шылгарап үнүп келген спортчулар кончуг эвээш. Көдээ черлерде спорт-массалыг ажылды чогуур деңнелге тургуспайн келгенивисти ол чорук көргүзүп турар-дыр.

Бистиң спорт ниитилелдеривис болгаш организацияларывыс маргылдааларга киржир спортчуларны баш удур эвес, а маргылдаалар эгелээринге чедир каш-ла хонук артканда далаш-биле чыып, ол үеде өөредилге-кижизидилгелиг ажыл чорудуп четтикпейн турары база четпес.

Хаак маргылдаалары март айда колдуунда доостур. Дуржулгалыг хаакчылар болгаш тренерлер маргылдааларга белеткелди хенертен соксатпайн, а ону чоорту, неделяда ийи чедир эвээжедип тургаш чорударын сүмелеп турар, шуут соксадып болбас. Маргылдаалар үезинде илереттинген четпестерни эдип, маңнаарының техниказын дагыннавышаан, тынышты таарыштырып, хол, буттуң шимчээшкиннерин эптештирип чаңчыгары чугула. Хаакчы кижиге бут бөмбүү, баскетбол ойнаары, хемелээри, чадаг-терге-ге чорууру, чиик атлетика маргылдааларынга киржири кончуг ажыктыг.

Сөөлгү чылдарда хаакчы спортчунуң чайгы белеткелинге сураглыг совет болгаш даштыкы хаак тренерлери, хаакчылар чайгы, күскү үеде хол кадыыры-биле сиген кезери, ыяш салдадыры, докпак кагары, чер казары дээн чергелиг аар күш-ажыл кылыры ажыктыг деп сүмелеп турар. ССРЭ-ниң спорт мастери, москвачы Е. Рудковский чайгы шөлээзин Калинин областа ыяш ажыл-агыйы черинге ажылдап эртирген, ол болза 70 километр черге хаак маргылдаазынга оон бирги черни чедип алырынга дузалаан. Бистиң республиканың чемпионнары К. Радостев, А. Глухов чайгы үеде ажыктыг аар ажыл кылып, аныяк спортчуларга үлегер-чижек болуп турары мактанчыг.

Чайгы үеде белеткелге чоок черлерге дүрген маңнаарын эвээжедип, ырак черлерге чаңгыс аай темп-биле маңнаары ажыктыг. Ырак хемчээлдиг черлерниң маргылдааларынга киржир хаакчыларның шыдамыккай болурунга хемелээриниң, чадаг-терге маргылдааларынга киржириниң ажыктыын практика көргүскен. Чамдык хаакчы спортчулар неделяда ийи катап доктаамал эрттирер белеткел хүннеринде чаъс-чар болу бээрге, аңаа чылдагааннап алгаш, белеткел кылбайн баары организмниң таарымчалыг ажылдаарынга шаптыкты болдура бээр, ынчангаш чаңчыккан белеткелге чүү-даа шаптык катпас болур ужурлуг.

Спортчу мергежилче орук, ол дээрге хүн бүрүнүң кызымак белеткели, шудургу күш-ажыл, спортчу шылгаралче шиг күзел-соруг болурун үргүлчү сактып чорууру чугула.

Э. ЧОКСУМ,

хаакчы.

ЭЭЛДЕК ШИМЧЭЭШКИННЕРНИҢ ШКОЛАЗЫНДА

Уругларның спорт школазынга өөренип кирер дээш келген уругларның аразынга сарыг баштыг, орланзымаар бичии уруг шимченгир, калшагайы-биле өөрүнден ылгалып турган. Хүлээп алыр комиссияның эмчизи ону шинчип көргеш:

— Маңнаарың аажок бе?— деп чаптап айтырган.

— Ийе, ойнаар дээнимде, кырган-авамга четтирбейн маңнап чоруй баар мен—дээш, чаза-ла каттырган.

Оон бээр ам үш чыл эрткен. Лариса хостуг мергежилгелерни ээлдек, чараш кылып дооскаш, сандайга кээп олуруп алды. Кызылдың № 7 ортумак школазының бешки классчызы Лариса Сермакина үш-ле чыл иштинде гимнастикага ынчаар мергежип, уругларның ийиги спортчу разрядын чедиишкинниг дужаагаш, ам бирги разрядты дужаап алырынга бүзүрелдиин билип алган кижи бичии гимнастың чедиишкиннеринге өөрүп, Кызылдың школачыларының спортчу школазының башкыларынга, аныяк спортчуларынга чоргаарады хайныгып келир. Күш-культура болгаш спорт институдунуң доозукчулары, Кызылдың спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының чөвүлелиниң даргазы Борис Салчак, ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң секретары Седип Лазо, хостуг хүрешке республика чемпиону Ондар Өргелээр болгаш өскелер-даа каш-ла чыл мурнунда бо спорт школазының залдарынга бичии Лариса ышкаш ынчаар өөренип, спорт-биле өңнүктежи бергеннер.

Бодунуң туруп келген 16 чылдарының иштинде спортчу школа муң ажыг спортчуларны белеткээн. Оларның чамдыктары республиканың школаларында башкылап, өскелери дээди өөредилге черлеринде өөренип турарлар.

Марш аялгазының тааланчыг үнүнге үдеттирип алгаш, бичии спортчулар хостуг шимчээшкиннерге, гимнастиктиг мергежилгелерге өөренип, ам болур маргылдааларга белеткенип турарлар. Олар май 1-ниң байырлалында база республиканың спортчуларының чыскаалында киржип, тус-тус солун көргүзүглерни кылырлар. Үстүкү класстарның оолдары машина кырынга тургускан брустарга гимнастиктиг мергежилгелерни кылыр. Ылаңгыя бо көргүзүгге Александр Шипунов, Сергей Дорошенко, Александр Писарев, Владимир Спиридонов олар онза кызымак белеткенип келгеннер, а кудукку класстарның уруглары долгандырыглар-биле хостуг мергежилгелер көргүзерлер. Школаның директору Вячеслав Степанович Хопровтуң болуу, гимнаст оолдар мотоциклдер кырынга гимнастиктиг мергежилгелер кылып, көргүзерлер.

Д. АНАЙ-ООЛ.

◆

„Москвич“ ойнап алган

Бо чылдың акша-бараан лотереязының ийиги үндүрүлгезиниң ойнааишкынынга Кызылдың пассажир АТА-зының чолаачызы Владимир Смелых «Москвич-408» деп чиик автомашинаны ойнап алган.

В. КУЛИКОВ.

Редактор Н. К. КУДАЖИ.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга

апрельдиң 24, 25, 26 хүннеринде А. ШТЕЙННИҢ

„ЧАЙЫКТАР АРАЗЫНДА“

деп шиизинин баштайгы көргүзүглери болур.

Шии кежээкиниң 7 шакта эгелээр. Хүндүскү көргүзүү 12 шакта болур.

КИНО

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Аныяк Гвардия»** (1-ги сериязы) 9.45, **«Аныяк Гвардия»** (2-ги сериязы) 11.30, **«Ленин Польшада»** 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: **Уругларга кинолар** 9.30, **«Ойнаар-кыстар каттыржып тур»** 10.45, **«Дубровский»** 12.30, 3.55, **«Эскадра барыын чүкче бар чор»** 2.15, 5.35, 7.20, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **Уругларга кинолар** 10, **«Өлей ыры»** 11.15, 1.15, шактарда.

«ВОСТОК»: **«Гамлет»** (1-ги, 2-ги сериялары) 8, **«Хеймер оглунуң кудумчузу»** 11.15, **«Хосталганың бирги хүнү»** 1.15, 3.05, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Кирип моорлаңар»** 9.45, 11.30, 1.30, **«Бурунгаар үе»** (1-ги, 2-ги сериялары) 3.30, 6.30, 9.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: **«Ленин Польшада»** 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Памирниң ажы-төлү»** 11, 1.50, **«Эскадра барыын чүкче бар чор»** 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дүн ортузунда ошкаашкын»** 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ Адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуу 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 21-54 агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүүр килдизиниң 22-64, чаңгы ажылчыы болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларының 7-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00578

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген.

1966 ч.
АПРЕЛЬ
26
ВТОРНИК
№ 99 (6425).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЧАЗАГЛААШКЫН

Совет кижилер СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринге, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле Директиваларга кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле ужуражып, оларны боттандырарының арга-хемчеглерин ап турар.

Съездиниң Директиваларында чаа беш чылда мал ажылын хөгжүдериниң программазын тодараткан. «**Кадээ ажыл-агыйның бо чугула, ынчалза-даа хожудап каап турар адыры болур мал ажылынче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг бис. Чаа беш чылда сорулга чүл дээрге, ниитиниң мал ажылын хөгжүдерин малдың баш санын көвүдедириниң шугуму-биле, кол нуруузунда, ооң продуктулуун бедидериниң оруу-биле өстүрери болур**» деп, СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинде демдеглээн.

Партияның съездизинге уткуштур бүгү улустуң калбарган социалистиг чарыжынга кирипкеш, бистиң республиканың мал ажылдакчылары бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планнарын ажыр күүсеткен болгаш хөй ажыл-агыйлар, чүс-чүс мурнакчылар малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алган. Бирги кварталда республиканың ажыл-агыйларында 60 ажыг хойжулар, төрүүр чүс хойга онаажтыр 100-тен хөй хураганы алган. 70 хире саанчылар саар инек бүрүзүнден 400-тен 796 кг чедир сүттү сагган. Бии-Хем район малдың баш санын өстүрер, эъттиг, сүттү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чарышка бирги черни ээлеп, республиканың шилчиир Кызыл түгүн чаалап алган.

Ынчалза-даа республиканың мал ажылы бо чылын каража-когаралдан база чайлаваан дээрзин демдеглезе чогуур. Чыл эгезинден бээр эрткен үш айларның дургузунда колхозтарга өлген малдың саны эрткен чылдыындан ийи ажыг катап, совхозтарга бүдүн чартык катап хөй болган. Эң улуг когарал Бай-Тайга районга, ылангыя ооң «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарынга онаажып турар. Ол ышкаш Өвүр, Эрзин, Тес-Хем районнар база хөй малдан когараан. Бышка удур эң эвээш мал чемнери белеткээнииниң, малга таарымчалыг оран-саваны четчир кылдыр белеткеп албааның, кышкы үеде ажаалда, азыралды болгаш одарладыышкынны, малчыннарның күш-ажылын четпес организастаанының түңнелинде республикага когараан малдың кол нуруузу бо районнарга онаажып турар.

Республиканың мал ажылы кыштаглаашкындан ам чазаглаашкынче кирген. Барыын талакы районнарның хөй-хөй хойжулары кыштаглардан чазагларже көжүп кирип келгилээн. Одарларны шыпкан хар эрип, далбый тыртып турган ажыл-агыйлар өөн хосталган.

Ынчалза-даа кыштың харлыг, соок берге үези эрткенде ам чүү боор деп бодаар бээр болза, улуг частырыг болур. Частың үржүү кыштан артык болур деп, дуржулгалыг малчыннарның санап турары черле чөп. Эрткен чылдарның практиказындан алырга, республикага малдың, ылангыя чаш малдың хорамчазы апрель, май айларда улам көвүдеп турган.

Час мал ажылынга чүге берге болурул? Дыка хөй ажыл-агыйларда мал чемнериниң курлавыры төнүп келген; чазаг дээрге-ле күзүн мал одарлаткан чер болганда ооң оъду хирелиг болур; кыштагларда ышкаш чылыг кажаа-хораа чазагларда чок болгулаар; частың агаар байдалы ургулчу өскерлип, хат-кавысканныг, чамдыкта харлыг, чаъстыг чааг бээр болгаш өл-шыктыг болуп келир. Ынчангаш кужу кошкак малдар, болдуунда малдың чаш төлү соокка, өл-шыкка алзып, дегдирер чорук оон үнер.

Мындыг болганда, часты чиик көрүп, мал ажылынче кичээнгейни бичии-даа суларадып болбас. Фермаларга, хойжуларның кодаңнарынга болгаш семиртилге малдарынга ам арткан мал чемнерин чайгы одарга чедир чөп чарыгдаарының хемчеглерин алыр. Чадагай кажаалыг черлерге чаш малга мүнгаш кажааларны тудары чугула. Ылангыя оолдаашкын ам-даа ургулчулеп турар кодаңнарга чылыг кажаалыг черлер херек.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның чамдык черлеринге бо кыжын малдың суггарылгазы бергедеп, кужу арып турганы билдингир болгай. Ам чазаглаашкын үезинде сугдан ырак черлерде малчыннар база бергедеп турар. Ынчангаш малчыннарже суг сөөртүлгезин уламчылаар болгаш ону үзүктелдирип болбас.

Колхозтарның, совхозтарның зоотехниктери, ветеринария ажылдакчылары чазаглаашкын үезинде малдың хорамчазын соксадыр, ам немежир чаш төлдү бүрүн камгалап алыр, тыптып кээр янзы-бүрү аарыгларны болдурбас дээш кышкы үеден артык шыңгыы ажылдаар ужурлуг. Бо үеде часкы хову ажылдарында агрономнуң чорул турары ышкаш, мал ажылының тускай эртемнери малчыннар ортузунга база ынчаар ажылдаар херек.

Сөөлгү үеде күрүнеге сүт садып алырының хуузу эрткен чылдың деннелинге чоокшулап бадып турары фермаларда сүт саалдазы кудулап турарын айтып турар. Бо дээрге чамдык ажыл-агыйларда сүт-бараан фермалары часкы одарже шилчээни-биле холбаштыр инектерниң чемгерилгезин кошкадыпканының херечилеп турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемнигелери бо байдалды эскербейн барып болбас. Чайлаг одарынга четкиже чедир саар инектерниң чемгерилгезин кошкатпайн, бедуун, шыктыг болгаш концентраттыг чемнерни мурнунда турган нормазын ёзугаар бээр херек.

Чылыг кажаа-хораа, чурттаар бажың чок чазагларда келген малчыннарның амыдырал чуртталгазынче онза кичээнгейни салыры чугула. Автолавкалар оларга доктаамал барган, солуннар, сеткүүлдер четкен, агитаторлар тайылбыр ажылын чоруткан турар ужурлуг.

Бо үеде бистиң малчыннарывыс СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин таныжып, боттарынга алган хүлээлгелерин күүседир дээш улам соруук киришкиниң ажылдап турар, харын-даа чамдык малчыннар хүлээлгелерин эде көрүп, улам немеп ап турар болгай. Чоннуң бо улуг көдүрлүүшкүнүн деткип, политмассалыг ажылды күштелдирери партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының эң чугула хүлээлгези болур.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИҢ ИЛЕРЭЭШКИНИ

Улус төлептиглериниң аттарын адап турар

Соңгулда кампаниязы чаа үе-чадаже шилчээн: апрель 23-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны депшидери эгелээн. Москвачылар чурттуң күрүне эрге-чагыргазының органнарының депутаттарынга боттарының кандидаттарын база бир дугаарында депшиткеннер.

Апрель 23-те найысылалдың бүдүрүлгелеринге, эртем-шинчилел институттарынга болгаш дээди өөредилге черлеринге болгулаан хуралдарга депутаттарга кандидаттар кылдыр эштер **Л.И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный**, «Красный пролетарий» заводтуң слесары **В. В. Ермилов**, Москвада Күрүне университединиң ректору **И. Г. Петровский** оларны депшиткен.

Ленинградта ажылчы чоннарның хуралдары сырый каттыжыышкынның болгаш чаңгыс эп-сеткилдиң байдалынга эртип турар. Невада хоорайның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединге боттарының кандидаттары кылдыр эштер **Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин**, Балтий заводунуң токары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. В. Чуев**, «Красное знамя» деп үк-трикотаж фабриканың директору **В. А. Орлов** болгаш өскелерни-даа адаан.

Свердловск областың бүдүрүлгелеринге болган хуралдарга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр эштер **Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин**, Уралмашзаводтуң бригадири **А. М. Верещагин**, «Родина» колхозтуң саанчызы **В. А. Химкина** оларны депшидерин шиитпирлээн.

Ташкент хоорайның № 153 тудуг трезиниң коллективиниң хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр комплекстиг бригаданың удуртукчузу **Х. Бекадыровту** депшиткен.

Казахстанның ажылчы чоннары депутаттарның кандидаттарынга эштер **Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин**, Алма-Атаның «Май бир» деп даараныылга фирмазының даараныкчы-моторизи **В. С. Чумина**, «Ленинуголь» трестиниң № 31 шахтазының көмүр даш казар комбайнының машинизи **К. Омаров** оларны депшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарын депшидеринге холбаштырган хуралдар чурттуң өске-даа хоорайларынга база болуп эрткен.

(СЭТА).

Бедик көдүрлүүшкүн-биле

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге депутаттың кандидадынга депшилге чорударының хуралын Кызылдың автосептелге заводунуң коллективи дүүн эрттирген. Заводтуң директору эш А. Самойленко сөс алгаш:

— Эрге-чагырганың дээди органынга депутаттың кандидадынга төлептиглерни республика төвүнден бир дугаарында депшидер аас-кежик бисте таваржыкан-дыр. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге депутаттың кандидадынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары **Л. И. Брежнев** биле СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Токаны** депшидерин саналдаар мен — деп ол чугаалаан.

— Эш Самойленконуң саналын изии-биле деткиир мен — деп, коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири эш Кукарин демдеглээн. Үстүнде адаттынган кандидаттарның дугайын ол база тайылбырлаан. Моторист Кубрак болгаш өскелер-даа директорнуң саналын ол хуралга чүүлдүгзүнүп деткээннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 409 соңгулда округунга бадыладырының чөпшээрелин бээрин эштер Л. И. Брежнев биле С. К. Токадан дилээр дээн доктаалды хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаттарын регистрастаарын округ соңгулда комиссиязындан дилээр дугайын доктаалда киирген.

Н. ВАНЬКОВ.

Баштай депшидер аас-кежиктиг болган

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң колхозчулары клубту шыгырт долдур олурупкан. Аңаа райкүүскөм даргазы эш К. Очур-оол ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткелдерниң канчаар чорул турарының дугайында болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге депутаттың кандидадынга депшилге чорударының дугайын чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидаттар депшидери-биле хоочун колхозчу, коммунист Михаил Савельевич Елисеевке сөс берген.

— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединге депутаттың кандидаттарынга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары **Леонид Ильич Брежневти**, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Салчак Калбакхөрекович Токаны** депшидип тур мен — деп, ол өөрүшкүлүг чугаалаан.

Ооң соонда колхозчулардан Натпит-оол, Хоминов, Есифов олар база ол саналды бүрүнү-биле деткээннер.

• • •

Чадаана автоажыл-агыйның коллективиниң ниити хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттың кандидаттарынга Тыва АССР-ниң № 655 Чадаана соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү **Д. С. Полянскийни** база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **М. К. Мендумени** бир үн-биле депшиткен.

АТА-ның коллективи оларга көргүскен идегели дээш май айның бүдүрүлге планын 110 хуу күүседир деп бедиктен хүлээлгени алганнар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

Шык базырыышкынын дооскан

Бешки чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдары Улуг-Хемниң «Найырал» совхозунуң шөлдеринде мурнукузундан улам калбарган. Эң тараалаң чер — Шаңчының ховузу часкы ажылдың кол төвү болган. Ажыл-агый механизаторлары 9098 га черни илииртээш, шык базырыышкынын ооң-биле дооскан. Ында 1680 га часкы чер аңдарттынган.

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазы часкы ажылды орайтадыр эгелезе-даа, чүгле беш хонук иштинде безин 350 гектар шөлдү илииртеп каапкан. Виктор Биче-оол, Соскал Чаш-оол, Сергей Төмүр-оол чер чарар талазы-биле мурнакчылар. Олар хүнде 6,6 га чер аңдарар нормазын 7—8 га чедирип келгеннер.

Бистиң корр.

ТҮЛҮКТЭЭН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизиниң шиитпирлеринге соруук киргеш, Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң механизаторлары, тараажылары чаа беш чылдың баштайгы чылында тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр сорулга-биле часкы хову ажылдарын хайнышкынныг чорудуп турарлар.

Ол ажыл-агыйның механизаторлары апрель 21-ге чедир 1135 гектар черниң шыгын базырып илииртээн. 1035 га черде часкы чер аңдарылгазын чоруткан. Ооң иштинде 136 га кур чер бар.

Механизаторлар аразында социалистиг чарыш калбарган. Ооң түңнелин беш хонгаш үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир Кызыл тукту, доктааттынган акша шаңналын тывысып турар. Шык базырыышкыны эгелээнден бээр Ооржак Доржунуң агрегады кызыл тукту болгаш 5-5 рубльдиң шаңналын ийи удаа чаалап алган. Чер аңдарылгазында Оюн-оол Сарыглар, Виктор Моңгуш мурнуку одуругда чоруп турар.

Григорий Сат биле Николай Сатының удурткан аныяктарның суггарылга звенолары каш-ла хонукта 130 га черни суггарган. Суггарылга — бедик дүжүттүң салым-чолун шиитпирлээр. Ынчангаш колхоз баштаар чери суггарыкчыларның негелдезин чогуур өйүнде хандырып турар.

М. КЫРГЫС.

Темпини дүргедедир

Часкы тарылганың чорул турарының дугайында Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң бирги салбырында агроном эш Канчыыр-оолдуң илеткелин Тээли суур Совединиң сессиязынга чугаалажып көрген. Хову ажылында 89 ажылчынны быжыглаан, 52 кижи составтыг 13 суггат звенозун тургускан. 12 суггатчылар 270 га черни суггарган, ооң иштинде эш Чылбак Хертектиң звенозу 95 ганы суггарып, мурнакчы болуп турар.

Салбырда 24 тракторларны, 12 сеялкаларны болгаш кожуг машиналарын ховуда чедирип белеткээн. Хову бригадазында механизаторларга оруннарны, столоваяларны, чунар бажыңны белеткээн. Кызыл булуңну дерип кылган. Салбыр ниитизи-биле 3160 га тараа тарыыр, ооң иштинде 2250 га тараа культуралары. Тараа шөлүнде 300 ажыг тонна өдекти төккен. Эрткен чылын тарылгага белеткеп — 1372 га черни чарган болза-даа, ооң чамдыызын удур чарар чорукка таваржып турар. 725 тонна үрезинни белеткеп, оларны 2—3 удаа арыглап, чажарынга белеткеп хоранаан. Үрезин арыглаарынга машинист эш Авыр-оол эки ажылдааның сессия демдеглээн.

Часкы тарылганы дүргедедир дугайында ажыл оожум чорул турар, суггатчылар чер суггарарда орай баар, эрте чанар, нормазын чедир күүсетпес чүүлдер бар. Өдек тегериниң планын күүсетпээн. 17 тонна картофель үрезини ам-даа чок. Чер чарарынче кирбээн. Ховунуң ажылчын планын сессия болур хүнге чедир кылбаан, хову ажылын дүргедедир дугайында хову бригадири эш Сендажы, агроном эш Канчыыр-оол, салбыр эргелекчизи эш Комбу олар кошкак хемчег ап турарын сессиядан демдеглээш, часкы тарылганы дүргедедип, механизаторларның чемненилгезин эки организастаарын, аъш-чем, үлетпүр бараанары-биле оларны үзүктел чокка хандырарын көдээ Советтиң күүсекчи комитединге сессия дагзып, шиитпирни хүлээп алган.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

18 центнер дээш

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң № 1 бригадазының ажыл-ишчилери 1966 чылда бедик дүжүттү чедип алыр дээш 16 кижи составтыг үш звеноларны организастаан. Үк звенолар апрель айның 1-ден бээр 18 километр суггарылга бугаларын аштап доосқушаан, сугну тараа шөлдеринче үндүргеш, часкы суггарылганы эгелээн. Звенолар апрельдиң 10-дан 18-ке чедир 230 га тараа шөлүн суггарган.

Бо хонуктарның иштинде звеноларда төлептиг болган эштер эвээш эвес илерээн, чижээ, Юрий Бардуков, Федя Обуков, Домна Бадрина, Маадыр Багай-оол, Чүрүдо Василий дээш, оон-даа хөй эштер бедик дүжүттү чедип алырынга бүзүрелдиглер. Звеноларның 1966 чылда салган сорулгазы — гектар бүрүзүнден 18 центнер дүжүттү алыры.

Д. ХУУРАК-ООЛ.

СЭКП ТК-га беседа

Апрель 23-те СЭКП ТК-га СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Сирий Араб Республиканың Совет Эвилелинде чорул турар чазак төлээлериниң баштыңы, САР-ның премьер-министри болгаш Араб социалистиг катап төрүүшкүн партияның удуртулгазының кежигүнү Юзеф Зуэйн биле беседа кылган.

Найыралчы беседа чорул турда, Юзеф Зуэйн империализмге удур, араб чаңгыс эпти чедип алыр дээш араб улустарның демиселиниң дугайын, улус демократиязының үндезиннеринге, ажылчы массаларның эрге-ажыктарынга үндезилээш ниитилелди тургузар сорулга-биле Сирияда болгаш бүгү араб делегейде бүгү депшилгелиг патриотчу күштерни сырый каттыштырар талазы-биле Араб социалистиг катап төрүүшкүн партияның чорудуп турар ажылының дугайын чугаалаан. Араб социалистиг катап төрүүшкүн партия социализмче орук-биле Сирияның хөгжүлдезинге эргежок чугула баштайгы белеткелдерни тургузарын бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар.

Л. И. Брежнев СЭКП-ниң чоокта чаа доозулган XXIII съездизиниң ажылының дугайын хүндүлүг сирий аалчыларга дыңнадып, ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузарының программазын амыдыралга боттандырып турар совет улустуң тайбың тургузукчу күш-ажылының дугайын чугаалаан. Социалистиг эгелерге ниитилелди чаарты тургузарынга ажылчы массаларның болгаш улусчу организацияларның улуг төөгүлүг ролюн Сирияның партия болгаш күрүне удуртукчуларының билип турары-биле холбаштыр күзелиниң хангаанын ол илергейлээн. Империализмниң болгаш реакцияның чимзениишкиннеринге удур демиселге, чаа амыдыралдың тургузуушкунунга чедиишкиннерни Сирияда акы-дунма араб улуска болгаш ооң удуртукчуларынга Л. И. Брежнев күзээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Сирий Араб Республиканың улустарының аразында бүгү адырларга бот-бодун билчир чорук, найырал болгаш кады ажылдажылга тайбың херээниң, улустарның хамаарышпас чоруунуң болгаш социал депшилгезиниң чаагай чоруунга хөгжүп турарын Л. И. Брежнев болгаш Юзеф Зуэйн күзелиниң ханыышкыны-биле демдеглээн.

Беседага СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүнү В. В. Кузнецов киришкен.

Сирий таладан Араб социалистиг катап төрүүшкүн партияның удуртулгазының кежигүннери Ибрагим Махус, Джамиль Шейя, Хафез Асад олар киришкен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели сливалар болгаш яблоколардан кылган чимис консервыларынга күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин 1966 чылдың апрель 25-тен эгелеп чиигедир дугайында доктаалды хүлээп алган:

Компоттарның ортумаа-биле 30 хуу,
вареньелерниң ортумаа-биле 20 хуу,
кат-чимис хандызы ортумаа-биле 15 хуу.

Чимис консервыларга үүрмектеп садар өртектерниң чиигеткенниниң түңү чылда саназылга-биле алырга, 105 миллион хире рубль болур.

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос объектилеринге чаа системаларны ажылдап кылыр сорулга-биле 1966 чылдың апрель 25-тен июль 31-ге чедир үеде Совет Эвилелинге ракеталыг чедирикчилерни салып үндүрерин Оожум океанның Акватория районнарынга дараазында кызыгаарлаашкыннарга чорудар:

— ортузу соңгу широтаның 37 градус 14 минута болгаш Чөөн долготаның 172 градус 49 минута девискээрлиг төгериктелчек 40 далай мили;

— ортузу Соңгу широтаның 26 градус 50 минута болгаш Чөөн долготаның 176 градус 10 минута девискээрлиг төгериктелчек 40 далай мили.

Айыыл чок чорукту хандырары-биле Акваторияның болгаш агаар делгеминиң ол районнарынче хүн бүрүде хүнүнүң ийиги чартыында ол черни-биле 12 шактан 24 шакка чедир суднолар болгаш самолёттар чорбас кылдыр айтышкынны чогуур органнарга бээрин өске чурттарның чазактарындан Совет Эвилелиниң чазааның дилеп турарын медеглээрин СЭТА төлээлеткен.

Шаңналдарны тывыскан

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1966 чылдың март 22-деги Чарлыы-биле шаңнаткан мурнакчы малчыннарга ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тывысырынга холбаштырган байырлыг хуралды Барыын-Хемчик район төвүнүң Культура бажыңынга СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Т. А. Стал-оол ажыткан. Шаңнаткан мурнакчы малчыннарга орденнерни болгаш медальдарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Б. Ш. Долчанмаа тывыскылаан.

«Барлык» совхозтуң саанчызы С. К. Хажытка Ленин орденин, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Ч. М. Серээге Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденин, «Большевик» колхозтуң чылгычызы С. С. Попуй-оолга Хүндүлелдиң Демдээ орденин тывыскан. Шупту 31 кижиге чазактың шаңналдарын тывыскылаан.

Шаңнаткаңнарның мурнундан чүве чугаалааш, «Шекпээр» совхозтуң бызаа ажаакчызы эш Комбу-Доржу мынча дээн: «Азырап турар бызааларымның бирээзиниң дүн-хүн иштинде ортумак немелде деңзизин 600 грамм чедирер деп хүлээлге алган мен. Ам чазактың шаңналынга улам-на соруук киргеш, бир бызааның ортумак немелге деңзизин 800 грамм чедиреримни хүлээндим».

Эш Б. Ш. Долчанмаа шаңнаткан малчыннарга байыр чедирбишаан, күш-ажылынга болгаш хууда амыдыралынга улам улуг чедиишкиннерлиг болурун оларга күзээн.

• • •

Бай-Тайга районнуң мурнакчы малчыннары болгаш район төвүнүң чурттакчы чону Культура бажыңының олуттарын шыгырт долдур ээлепкен. Аңаа болган хуралга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле шаңнаткан мурнакчы малчыннарга ССРЭ-ниң орденнерин болгаш медальдарын тывыскан.

«Тээли» совхозтуң хойжузу Сендажы Бөртек-ооловна Чүлдүмге Ленин орденин, ол-ла совхозтуң хойжулары К. А. Канданга, С. Х. Канданга Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерин, «Кара-Хөл» колхозтуң инек кадарчызы С. И. Сайын-оолга Хүндүлелдиң Демдээ орденин тывыскан.

Шупту 19 мурнакчы малчыннарга чазактың шаңналын тывыскан. Шаңнаткан малчын бүрүзү Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам күжениишкинниг ажылдаарын медеглеп турганнар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Бии-Хемде «Искра» колхозтуң мурнакчы хойжузу Түвен-оол Чыргал-оолович Даш-оол бо чылын элээн эки көргүзүглүг болуп, 100 хойга онаштыр 112 хураганы менди камгалап алган. Эш Даш-оол ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш ажылдап турар.
ЧУРУКТА: Түвен-оол Чыргал-оловичиниң хойлары одарда чор.
Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Эът, сүт белеткели

Республикада мал ажылының продуктуларының садып алыышкыны

(1966 чылдың апрель 20-ге чедир, хуу-биле)

Районнар	сүт	эът
Бии-Хем	73.8	59.6
Таңды	69.9	85.4
Улуг-Хем	63.0	27.2
Барыын-Хемчик	58.6	37.0
Каа-Хем	53.8	40.3
Чөөн-Хемчик	52.4	28.5
Бай-Тайга	38.4	14.0
Өвүр	15.2	—
Тожу	15.2	86.4
Тес-Хем	13.3	5.9
Эрзин	10.3	—
Кызыл хоорсовет	59.0	76.9
Республика ниитизи-биле	57.8	36.8
Эрткен чылын мынчап турганы	61.2	24.3

Эрткен чылдыынга деңнээрге республикада мал ажылының продуктуларын садып алыышкыны арай хожудап турар.

Партийжи амыдырал

Райком, партбюро, секретарь

ПАРТИЯ ХУРАЛДАРЫНЫҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

Партия хуралдары — партияның херээ дээш коммунистерниң харысалгазын бедидериниң, оларның чогаадыкчы идепкейин, бот-ажыл-чорудулгазын хөгжүдериниң чугула чепсээ. Партия хуралдарын ынчангаш кижизидилгениң школазы деп адап турар бис. Ол болза партия эге организациязының дээди органы. Аңаа партияның иштики ажылының, политиканың болгаш тус черде ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң байдалын принципиалдыы-биле чугаалажып турар.

Партия хуралдарының деңнелин болгаш ролюн улам көдүрерин СЭКП-ниң XXIII съездизи чер-черниң партия организацияларындан негээн. Бо талазы-биле «Ленинчи орук» колхозтуң партия организациязы (секретары эш Наксыл-оол) бистиң районда дээре ажылдап турарын демдеглээри күзенчиг. Ук парторганизацияның сан составы эвээш-даа болза, ооң дайынчы, ажыл-ишчи аргалыы эки. Коммунистерниң кужу колхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарында таарыштыр тургустунган. Ажыл-агый кампанияларының изиг түлүк үелеринде безин (тараа, сиген ажаап алыышкыннары болгаш өске-даа) партия хуралдарын мында ыяавыла чыылдырып, ук кампанияларны чедиишкинниг эрттиреринге хуралдың ужур-дузазын ажыглап, коммунистерниң санал-сүмелерин ап, күштерни улам таарыштыр тургузуп турар.

Ажыл-агый айтырыы дээрге-ле политиканың айтырыы болур дээрзин коммунистер эки билир. Ынчангаш ажыл-агыйның улуг кампанияларының айтырыглары, ооң чорудулгазы коммунистерниң кичээнгейиниң төвүнге турар. Чамдык парторганизацияларда ышкаш, улуг кампания ажылдар үезинде «партия хуралын чыылдырар чай чок» дээр хөөннерни бо парторганизация буруу шаап турар. Кампанияның канчаар чорупturарын, ону канчаар чорударын харын-на коммунистер шиитпирлээр, партия хуралы көөр ужурлуг.

Малга быжыг чем-суурну тургузарының айтырыын партия хуралынга эрткен чылын шыңгыызы-биле чугаалажып көрген. Баштай «Сиген кезилдезинге белеткел дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Сөөлгү чылдарда ук колхоз мал чеминге колдуунда-ла кукуруза силозун белеткеп турган. Партия организациязы сиген курлавырын тургузарының айтырыын шыңгыыраткан. Чайгаар үнген даг болгаш шөл сигеннерин кезип алырынга идегеп болбас. Ынчангаш тарымал сигенни көвүдедирин чедип алган. Коммунист эш Борисенконуң саналын база партия хуралының шиитпирин ёзугаар кукуруза холуктуг сигенни 50 гектар черге тараан болгаш ажаап алган. Оон ыңай мал чеминге тараан көк-суланы ажыл-агыйжы ёзу-биле ажаап алган. Колхоз партия организациязының удуртулгазы-биле шак ынчаар ажылдааның түңнелинде, мал чемнери харын-даа артык кылдыр белеткеттинген. Кожазы ажыл-агыйга 30 тонна хире эки шынарлыг мал чемин берген. Өске-даа ажыл-агыйжы айтырыгларны шак ынчаар чедиишкинниг шиитпирлээринге угланыышкынны партия хуралдары берип турар.

Оон ыңай партияның иштики организастыг болгаш политиктиг ажылдарының айтырыгларын партия хуралдарынга база-ла тургузуп, чугаалашкылаан. Уставтыг негелделерни коммунистерниң күүседип турарын чугаалажып көрген. Коммунист эш Болзен партияның кежигүн дадывырын чогуур үезинде төлевейн турган, а эш Арапча партия хуралынга чылдагаан чокка барбайн турган. Мындыг чурум чок чоруктарны коммунистер боттарының ол хуралынга шыңгыы болгаш чөптүг шүгүмчүлээн. Колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң авангардчы ролюнуң дугайын партия хуралдарынга база-ла көдүрүп тургулаан. Ол бүгү шупту-ла бодунуң кижизидикчи ролюн берген болгаш ажыл-агый чедиишкиннерин өстүреринге боттуг салдарлыг болган.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң партия организациязының бир хуралы солун болуп эрткен. Ук хурал эрткен чылдың дүжүт ажаап алыышкынының сөөлгү хүннеринде болган. Тарааның кезилдези төнүп турган. «Коммунистиң харысалгазының, принципиалдыг болгаш сагыш човангыр чоруунуң дугайында» айтырыгны партия хуралы чугаалашкан. Хуралга коммунистер кайгамчык идепкейлиг киришкен: он ажыг кижи санал берген. Хуралга ёзулуг-ла амыдыралчы айтырыг тургустунган дээрзин олар бадыткап турган. Ажылга ленинчи стилди сагыыры чүгле удуртукчуларга эвес, аңаа коммунистерге база хамааржыр деп чүвени хуралдың киржикчилери билген. Колхоз даргазын-даа, чамдык бригадирлерни болгаш коммунистерни маңаа шыңгыы-ла шүгүмчүлээн. Ук шүгүмчүлелдерниң кол утказы — кижилерниң материалдыг, культурлуг болгаш угаан-бодал хереглелдеринге сагыш човангыр болуру, онаашкан ажыл дээш бедик харысалгалыг болуру, четпестерге эптеш чогу дээш коммунист бүрүзүнден күштелип турар негелде болган.

Партия хуралдарының сеткил-сагышка таарымчалыг, бедик идейлиг эртип турарының өске-даа хөй-хөй фактыларын көргүзүп болур. Ынчалза-даа четпестер чок дээни ол эвес. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң партия организациязының хуралдары чавыс идейлиг деңнелге, коммунистерниң идепкейлиг киржилгези чокка болуп турарын канчап айытпайн эртип болурул. Эрткен чылдың төнчүзүнде, чаа беш чылдың бүдүүзүнде партия хуралы болган. Хүннүң айтырыы: «Колхозта 1965 ажыл-агый чылының түңнелдери». Маңаа ёзулуг-ла шыңгыы, принципиалдыг чугаа болур ужурлуг турган. Херек кырында ындыг эвес болган. Илеткел-даа эреңгей, ону чугаалажып көргени-даа эреңгей болган. Коммунистер маңаа идепкей чок киришкен, илеткелге чүгле чөпшээрежип каан. Ажыл-чорудулганы шүгүмчүлелчи эвес көөр, четпестерни эки илеретпес, сорулгаларны тодаратпас чорук эки түңнелдерни бербейн турар. Тараа дүжүдүнүң багайы, малдың чем-суурунуң баазазының кошкаа колхозту кандыг түңнелге чедиргенил? Багай түңнелге чедирип турар. Бо чылдың бирги кварталында ук колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгезин күүсетпээн. Мындыг байдалга коммунистер, партия организациязы чүге эптежип турарыл?! Айтырыгны принципиалдыг көрбес, ажылга эреңгейлээр чорук-биле шыңгыы демисел чорудар үе ам келген дээрзин бо колхозтуң удуртукчулары, коммунистери билир ужурлуг.

Партия хуралынга болган чугаа бүрүзү коммунистерге өөредиглиг, үре-түңнелдиг болган турар ужурлуг. Ындыг төлээде, партия хуралдарынга белеткелдерни баш бурунгаар эки чорудар, аңаа ёзулуг амыдыралчы айтырыгларны көдүрер херек. Хуралды белеткел чокка, эреңгей эрттирер чорук— ооң ролюн болгаш ужур-дузазын кудуладып турар. Мындыг четпестерни болдурбас дээш ажыл чорудары СЭКП райкомунуң-даа, партия эге организацияларының бюроларының-даа дорт хүлээлгези. Бистиң райкомувус бо талазы-биле ажылды чорудуп, партия хуралдарының идейлиг болгаш организастыг деңнелин бедидер дугайында парторганизациялар секретарьларындан негелдени күштелдирип турар.

Партия кежигүнү бүрүзү бодунуң организациязының амыдыралынга, ылаңгыя партия хуралдарын белеткээринге болгаш эрттиреринге идепкейлиг киржир херек.

С. САДИ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң
секретары.

ЧАА СОРУЛГА-БИЛЕ

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пленуму партияның область конференциязының түңнелдерин чугаалашкан. Ол дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң секретары эш А. П. Стрельников кылган.

СЭКП-ниң XXIII съездизин төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышка районнуң ажыл-ишчилери багай эвес түңнелдерлиг болганын илеткелчи демдеглээн. Районнуң күрүнеге сүт садарының квартал планын 122,9 хуу, эътти — 131,1 хуу күүсеткен. Малдың нийти баш саны көвүдээн. Автоажыл-агыйы, хлеб заводу, хөмүр-даш разрези, тудугнуң № 463 кежуп чоруур мехколоннназы квартал онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткилээн.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу Моңгуш Чола ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты алган. Районнуң көдээ ажыл-агыйының 19 мурнакчылары орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. «Сүт-Хөл» совхоз болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз съездини эки түңнелдерлиг уткаан.

Ооң-биле кады партияның область конференциязының демдеглээни четпестер ам-даа оожум чайлаттынып турарын пленум айыткан. Ылаңгыя кижилер-биле, кадрлар-биле ажылда улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Пленумга партия эге организацияларының секретарьлары Василий Үзек («Большевик» колхоз), Ондар Шагдыр-оол («Сүт-Хөл» совхоз), Донгак Маадыр-оол («Тыва» совхоз), колхозтар даргалары Тимофей Пичен-оол (Партияның XXII съездизи аттыг), Донгак Настык-Доржу («Искра») база СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Куулар Казылдаа, райкүүскомнуң шагдаа килдизиниң начальниги Салчак Байыр болгаш оон-даа өскелер боттарының саналдарынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунга удуртулганың четпестерин шүгүмчүлээн болгаш ол четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур санал бергилээн.

С. ПАВУ.

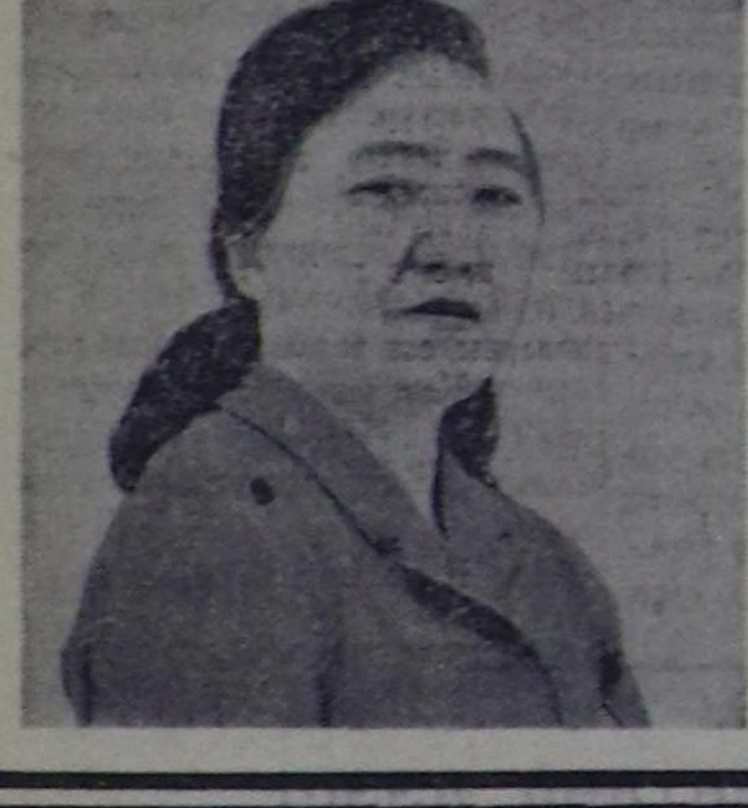

Тоора-Хем суурда делгем болгаш чырык чаа бажың ажыглалда кирген. Ол болза, дааранылга мастерскаязының бажыңы-дыр. Мастерскаяның мастери Адыг Серемааның ажылын ук черниң чону эки билир, янзы-бүрү айтырыглар-лыг чагыкчылар аңаа ургулчу кээп, долу харыыны, үнелиг сүмелерни ап турар.

Күш-ажылга кызымак, өөрүнге бүгү тала-биле үлегер-чижектиг мастерниң адын хүндүлел самбыразында киирген.

Чурукта: Адыг Серемаа.

Фото **А. Мельниковтуу.**

Почтачы, агитатор

Моңгуш Доржуевич Настык-Доржу Ленин аттыг колхозтуң Хараганныг-Хову, Сесеге ынчаар малчыннарының доктаамал аалчызы апарган. Колхозтуң Ийме салбырының суурундан 47 кезек «Шын» солунну, 32 кезек «Тываның аныяктарын» болгаш өске-даа журналдарны, чагааларны алгаш, ырак-чоокта малчыннарже доктааткан хүнүнде хаптар.

Доруг аъттыг, кара даалың артынган кижини малчыннар кайы ырактан эндевес, «почтачы кел чор» деп чугаалажы бээрлер. Настык-Доржу чоннуң чыгылгазын саадал чок чедирип берип турары-биле кады агитация ажылын база чорудуп, солундан номчуп белеткенип алган чүүлдерин малчыннарга таныштырып берип чоруур. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң материалдарын 14 черге, 79 малчыннарга таныштырган.

Ийи чыл улаштыр ак сеткилдиг ажылдап турар почтачы чонга макталдыг болгаш хүндүткелдиг. О. АРАКЧАА.
Чөөн-Хемчик район.

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Даг-дүгү болбаазырадыр чуртта эң улуг фабриканы Асбест хоорайда тудуп турар. Ол фабриканы бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирери планнаттынган. Ам комсомолчу шалыпчы тудугда үүрмектээр—сорттаар дерилгени эптеп тургузарын эгелээн. Даг-дүгү арыглаар корпуста ам безин 15 муң кубометр хире чыып эптээр демир бетонну эптеп тургускан.

Чаа фабрика чылда 12 миллион тонна даг-дүгү чиг-этти ажылдап кылыр.

ЧУРУКТА: Даг-дүгү арыглаар корпуста эптээр ажылды чорудуп турары.

Фото **А. Граховтуу.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

Эки суггарылга—бедик дүжүт

Чер ажылының продуктулуун улам бедидер талазы-биле бистиң районга чорудар чугула хемчеглерниң бирээзи — ажыл-агыйларга суггарылга херээн улам ыңай хөгжүдери болур. Ооң-биле холбаштыр Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларын ногаа-биле магадылалдыг хандырар сорулга база салдынган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында суггаттыг чер ажылынче улуг кичээнгейни салган. Бо талазы-биле алырга, ылаңгыя бистиң Барыын-Хемчик районга беш чыл дургузунда немелде 10 гектар черни суггарылгалыг кылдыр ажыглалга киирер, суггарылга талазы-биле инженерлиг ажылдарны кылып, хөй чаартылгаларны боттандырар. Эрткен 1965 чылда районга суггаттыг чер 7450 ажыг гектар турган. Ооң иштинде «Барлык» совхозка 4 муң ажыг, «Шекпээрге»—2500 хире болгаш «Большевик» колхозка—931 гектар.

Ынчангаш бир гектарга онаашты р15—18 центнер дүжүттү алырын планнаан турган. А херек кырында болганы мындыг: «Барлык» совхоз гектардан 9 центнер (суггат чок черден 3,8 центнер), «Шекпээр»—10,7 центнер (суггат чок черден 6), «Большевик» колхоз—14 центнер (суггат чок черден 7).

Мөөртан алгаш көөрге, суггарылганың курлавырын долу ажыглап шыдаваны илден. Ооң чылдагааны чүдел? Суггарылгалыг черлерден дүжүт алырының планы чүге күүсеттинмээнил? Чылдагаан чаңгыс, ол чүл дээрге ажыл-агыйларның удуртукчулары, кол тускай эртемниглери суггаттыг черлерже чогуур кичээнгейни ам-даа салбайн турарлар. Бо талазы-биле агрохемчеглерни куду деңнелдиг ап турар. Суггарылга соонда черни үлүүредир ажыл кайда-даа чок. Суггарылганы арыктар аайы-биле, кезектеп тургаш, дески чорутпас, сугну анаа-ла калбарты бадырып турар, ооң түңнелинде тараа шөлү дески эвес суггартынар. Суггарылга дески болгаш дүрген болуру-биле шөлге одуруглар үндүрер машиналарны ажыглавайн турар, ынчаарга ындыг машиналар бүгү ажыл-агыйларда бар. Суггарар мурнунда одуругларны кылып алганда, бир суггарыкчы кижи хүнде 4 га черни суггарып болур, а одуруглар кылбайн сугну анаа калбаа-биле бадырып суггарганда ол-ла кижи хүнде чүгле бир гектарны суггарып болур, ол безин дески эвес кылдынар.

Шөлдүң суггарылгазы ындыг янзы дески эвес болурга, тараа база деңэвес быжар, ооң хараазында күскү ажаап алыышкынга саадалды ол таварыштырар. Чижээлээрге, «Барлык» совхозка тарылга мурнуу чарының суггарылгазынга 500 гектар шөлдү одуругландырып кылып алган, а чайгы суггарылга үезинде чаңгыс-даа гектарны ынчаар кылбаан. «Барлык» совхозтуң агрономнарының болгаш гидротехника талазы-биле тускай эртемниглериниң ындыг туружун чүнүң-биле тайылбырлап болурул? «Шекпээр» совхоз болгаш «Большевик» колхоз суггарылга мурнунда шөлге одуруглар кылып алыр ажылды шуут чорутпаан.

Бо бүгүнү демдеглээри-биле чергелештир эрткен чылын суггарылгага эки ажылдааннарны айытпас арга жок. Чижектер бо-дур: «Барлык» совхозка Саая Одуй-оол баштаан суггарыкчылар звенозу тарылга мурнуу чарынында болгаш чайын бир суггаргаш, Мильтурм-553 сорттуң кызыл-тазын 72 гектар черден бир гектарга онааштыр 18 центнер дүжүттү алган. Эш Бак-Бора баштаан звенонуң кежигүннери 120 гектарга бир гектардан-на 15 центнер дүжүттү алган.

«Большевик» колхозтуң суггарыкчызы Кара-Сал Донгак тарылга мурнунда суггарылганың соонда, чайын шөлүн ийи катап суггаргаш, 40 га черге гектардан-на 20 центнер дүжүттү алган. Мындыг чижектерни ам-даа көргүзүп болур. Шак ындыг мурнакчы суггарыкчыларның дуржулгазын нептередир талазы-биле ажылды чорутпааны кончуг хомуданчыг.

Бо 1966 чылда районнуң суггарылгалыг чери 7380 ажыг гектар болур. Суггарылга талазы-биле алыр хемчеглерниң планын ажыл-агый бүрүзүнде чедирген. Ооң-биле кады ооң агротехниказын канчаар сагыыр талазы-биле кылыр ажылдарны айыткылаан, ол болза ылаңгыя 4500 гектар тараа культураларынга хамааржыр. Одуругларының аразын сайзырадыр культуралар талазы-биле 1640 гектарның суггарылгазын агротехниктиг негелделерни бүрүн сагып тургаш чорудар.

Ынчаарга тускай машиналар-биле сугну бүлгүртүп тургаш черни суггарарын колдуунда ногаа культураларынга болгаш картофельге чорудар, ооң хемчээли—840 гектар. Ындыг машиналар ажыл-агыйларда бар.

Районнуң ажыл-агыйларынга бугалар кулактарынга хереглээр 504 щит, суггарылгага ажыглаар 504 доска херек, оларның амдыызында чамдыызы бар. Суггарыкчылар кедер идиктер база четче эвес. Бо талазы-биле хемчеглер алыры негеттинип турар.

Бо хүннерге чедир 139 суггарыкчыларны белеткээн, оларны суггарар черлеринде быжыглаан, суггарылга каналдарын аштап арыглаар, септээр ажылдар калбарган. А марттың 27-де кол каналче сугну аксып киирген.

«Большевик» колхозтуң суггарыкчылары эштер Иргит Дүмен болгаш Кара-Сал Шагдыр районда бир дугаарында суггарылгаже кирипкеннер. Боттарынга быжыглаан 102 гектар черден бир гектарга онааштыр 18 центнер дүжүттү алырын олар хүлээнген.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының суггарыкчылары бо чылын чаагай дүжүттү алырын хандырар дээш социалистиг чарышта кирген болгаш чаа беш чыл планының бирги чылында тараа белеткелиниң талазы-биле планны районга ажыр күүседир талазы-биле бүгү ажыл-ишчилерниң демиселинге төлептиг черни ээлээрин шиитпирлээннер. Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген олар боттарының сорулгазын чедип ап шыдаарлар.

Н. ТРУСОВ,
Суггарылга системазының Барлык эргелелиниң начальниги.

„СҮТ-ХӨЛ“ СОВХОЗ БЕШ ЧЫЛЧЕ БАЗЫПКАН

Шиитпирлери партияның XXIII съездизиниң шиитпиринде улам хөгжүттүнген СЭКП ТК-ның март Пленумунуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүреринге улуг ужур-дузалыын Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады **Евгений Павлович Соловьёв** бистиң-биле беседазынга кончуг эки илергейледи.

Бюрократизмни, саазын шуудар, холгаарлаар чорукту болдуруп турган удуртулга системазын узуткаар дугайында Төп Комитеттиң март Пленумунуң шиитпирлериниң шынныы съездиге база катап бадыткаттынган. Планнаашкынны адаандан өрү кылыр дугайында чүгле чугаа чоруп, ажыл-агый удуртукчуларының боттары баш билип шиитпирлээринге бичии-даа айтырыглар бердинмейн турган үе ам эрткен.

Оон ыңай эш Соловьёв экономиктиг болгаш организас-техниктиг хемчеглерниң улуг ужур-дузалыын база чугаалады. Күрүнеге продуктулар дужаар талазы-биле өскерилге чок турум онаалгаларның бердингени, оларны күүседири-биле бүдүрүлгени организастап, планнаарының талазы-биле көдээниң ажыл-ишчилеринге бүрүн эргелерни бергени совхозтуң ажылчыннарының күш-ажылчы идепкейин канчаар көдүргенин ол онзалап демдегледи.

Шынап-ла, СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының планын совхозтуң парткому ажылдап кылгаш, ол ёзугаар ажылдап эгелээн. Ол перспективтиг план болган. Совхозтуң партия комитединиң перспективтиг планынга партияның күштерин чаа ёзу-биле таарыштыр тургузары көрдүнген. Фермаларже, хойжу бригадаларже бүдүрүлгениң өске адырларындан коммунистерни чорутулаан. Эрткен чылдың майда ферма, хойжу бригада бүрүзүнге партия бөлүктерин организастаан. Коммунистер Д. Довукпан, Д. Ондар, Т. Хакпаанак, О. Оюн, Т. Докур-оол, Б. Үзек партия эге организацияларының болгаш бөлүктериниң ажылын дыка сегиткен.

Март Пленумунуң соонда эрткен айларның дургузунда партия эге организациялары партия кежигүнүнге кандидатка мурнакчылардан 16 кижини хүлээп алган. Аныяк коммунистер хоочун коммунистерниң деткимчези-биле бригадаларның болгаш фермаларның коллективтерин улам быжыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш демиселди организастап, күш-ажылга боттарының хууда үлегер-чижээн көргүзүп турганнар.

Партийжи даалгаларның хевирлери база өскерилген. Мурнунда партийжи даалгалар дептеринге коммунистерниң фамилияларының дужунга «беседа эрттирер», «агитхуудус үндүреринге дузалажыр», «солун номчулгазы эрттирер», «көжер библиотекажыгаш организастаар» дээн бижимелдерни номчуп болур турган. Ам чаа бижимелдер тыпты берген: «тарып боозадылганың техниказының тускай мергежилин чедип алыр», «хыналда саалда эрттирер», «чемгерилге рационун сагып турарын хынаар», «сүт учёдун чурумчудар», «электрилиг кыргылдага хөй кыргыырынга ынча кижини өөредир» дээш оон-даа өске. Бо болза, коммунистер кижилер-биле политиктиг ажылдан чайлаан дээни ол эвес, а совхозтуң парткому-даа, салбырларда партия эге организациялары-даа политмассалыг ажылды тодаргай ажыл-агый түңнелдерин чедип алырынче угландырганы ол-дур. «Эреңгей агитаставайн, агитацияңга немелде сүттү, эътти, дүктү көвүдедирин чедип ал» деп, чурум партийжи ажылдың кол принципи апарган.

Аныяк коммунист Ооржак Руза (Сарыг-Булуң фермада кадарчы) агитатор даалгалыг. Фермага инектерни тарып боозадырын шиңгээдирин ол организастаан. Руза боду тарып боозадылга техниктериниң курузун дооскан. Ферма инектерин боду тарып боозаткан. Түңнел багай эвес: 100 инектен 98 экижиттинген уксааның бызаалары алдынган.

Шеми-Аксының сүт-бараан фермазының саанчызы коммунист Ховалыг Шондайтыга сүт учёдун чурумчудар, чайгы үеде сүттүң үрелиишкинин болдурбас дугайында хемчег алыр даалга бердинген. Даалганы ол чедиишкинниг күүседип шыдаан. Боду республиканың мурнакчы саанчыларының бирээзи. Эрткен чылын быжыглаттынган инектериниң бирээзинден-не 2576 кг сүттү сагган. «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнатканынга холбаштыр ооң өөрү чоокта чаа аңаа байыр чедиргеннер.

Партия хуралдарының, бюроларның хүн айтырыынга экономика айтырыглары, коммунистерниң авангардтыг ролюн бедидери, партийжи даалгаларның болгаш уставта айыттынган хүлээлгелерниң күүселдезин бүрүн чедип алыры дээн чергелиг айтырыгларны доктаамал чугаалажып турар. Коммунистер мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг доозарынче, часкы хову ажылдарын организастыг эрттиреринче чугула кичээнгейни салып турар. Суггаттыг черлерни чөп ажыглаарының хемчеглери ажылдап кылдынган. Василий Бюрбю, Сарыглар Далаа, Кылан-оол Моңгуш, Мениг-оол Ондар, Түлүш Кара-оол ышкаш дуржулгалыг тараажылар суггарыкчылар звеноларын удуртуп турар.

1964 чылда «Сүт-Хөл» совхоз хожудаңгай ажыл-агый турган. СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлериниң болдурганы күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнну ажыглап тургаш, партия организациязы хожудаашкынны ажып эртеринче коллективти мобилизастап шыдаан. Чеди чылдың сөөлгү чылын совхозтуң ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннер-биле дооскан. Планда көрдүнгенинден үш катап хөй тарааны күрүнеге саткан. Сүт садары 136, эъттин — 103,2, дүктүү—105,7 хуу күүсеттинген.

КОЛ СОРУЛГА КҮҮСЕТТИНГЕН

Ажыл-агыйны бедик орулгалыг болдурар сорулганы бир чыл бурунгаар партия хуралы идип үндүрген. Чүгле продукция бүдүрерин көвүдедири дээш эвес, ону чиик үнелиг болдурары дээш демиселжир. Совхозтуң директору Е. П. Соловьев оон ыңай мынча дээн:

— «Век чурттаар, век өөренир» деп үлегер сөс бар болгай. Бүдүрүлгеге бир рубльди салган болзувусса, оон ийи рубльди алыр кылдыр ажылдаарынга өөренип турар бис. 1963 чылда деңгүпле 7,6 муң рубль орулга алдынган болза, 1965 чылда совхоз 394,5 муң рубль орулганы алган. Бо чедиишкин боду чайгаар чедип келбээн. Улуг организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны чорудары негеттинген. Партия чырыдыышкынының пропагандистери эштер О. Соскур-оол, К. Экер-оол, М. Элдиг-оол олар теоретиктиг өөредилгени совхозтуң мурнунда тургустунган экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге канчаар холбаштырарының үлегер-чижээн көргүскеннер. Совхозтуң тускай эртемниглери эштер Синяев, Иванов, Каков, Кириллов олар продукцияның бот-үнезин чиигедириниң методиказын ажылдап кылганнар. Ында мал чемнери белеткээрин, инек саарын, хой кыргыырын механизастаары, машина-трактор парыгының ажылын эки организастаары, суггаттыг черлерни долузу-биле ажыглаары көрдүнген. Аңаа үндезилээш фермаларның, бригадаларның ажылының экономиктиг анализин ай санында кылып турар апарган.

Ылап-ла ындыг анализтер фермаларның, бригадаларның ажылынга шын үнелелди берип, ажылды чогуур үезинде шын организастап башкарар арганы берип турар. Чижээ, эрткен чылдың июньда Ак-Даш фермазының болгаш чамдык хойжу бригадаларның ажылының анализин кылып тура, бот-орулга-чарылганың онаалгаларда бердингенинден күш-ажылдың болгаш материалдыг чарыгдалдарның ажып турары илереттинген болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедириниң хемчеглери чогуур үезинде алдынган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чарыгдалдарны эвээжедир дээш демиселдиң үлегер-чижээн саанчылар О. Шортак, Т. Брайня, И. Ондар, Х. Шондайты, хойжулар Быстан-оол, Конгар, Самбыл-Норбу, Эренчин, тараажылар О. Бавуу, С. Моңгуш, О. Очур-оол, О. Май-оол, В. Бюрбю олар көргүскеннер. Чедиишкиннер нийти күжениишкин-биле чедип алдынган. Тараадан 27,8 муң рубль орулга кирген. 1964 чылда тарааны бүдүрери карылгалыг болган. Ынчан центнер тарааның бот-үнези 11,9 рубль турган болза, 1965 чылда 4 рубль 60 көпеек болган. Ооң нийти чыылдазы 84 хуу көвүдээн. Бүдүрүлгениң планы ёзугаар бир хойдан-на 1870 грамм дүк алыры көрдүнген болза, херек кырында 2150 грамм алдынган. Дүктү сатканындан 25,7 муң, эътти сатканындан 311 муң рубльдиң орулгазы кирген.

Ажыл-агыйның орулгалыг болуруң бедидериниң бар аргалары четче ажыглаттынмаан. Чижээлээрге, хаван, күш эъди, чуургалар бүдүрери карылгалыг болган. Партком болгаш тускай эртемниглер ам үеде бүдүрүлгениң ол адырларын орулгалыг болдурарының хемчеглерин ажылдап кылып турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин чүүлдүгзүнүп хүлээп көрүп, өөренип турарлар. Бо ажыл-агыйның коллективи чаа беш чылда бодунуң чедип алыр сорулгаларын тодарадып алган. Совхоз чүгле бо чылын 950 тонна сүттү, 680 тонна эътти, 60 тонна дүктү бүдүрер. 1970 чылда ол көргүзүглер 30 хуу көвүдээр.

Совхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын эгелей берген. Алаштың суггарылга системазының баштайгы ээлчээн ажыглалга киргениниң ачызында беш чылдың бирги чылында суггаттыг тарылга шөлдери элээн калбарар. Ол болза нийтиниң малын шыктыг чемнер-биле болгаш концентраттар-биле хандырар, күрүнеге тараа садарын көвүдедир арганы бээр. Совхозта чуртталга бажыңнарының болгаш культура-амыдыралдың оран-саваларының тудуу шапкын темп-биле чоруп турар. Бо чылдың бирги кварталында безин үш чуртталга бажыңнары, бригадага хары угда 25 кижи чемненир столовая, үшкү трактор-хову бригадазының төвүнде бир клуб ажыглалда кирген.

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин бир үн-биле деткивишаан, совхозтуң ажыл-ишчилери беш чыл планын чедиишкинниг күүседип шыдаарын бүзүрел-биле айыткап турар. Ынчангаш салдынган сорулгаларны чедип алырының баштайгы базымнарын кылганнары ол.

С. ПАВУ.
А. ТЕВЕНИХИН.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН ШАҢНААРЫ БОЛЗА:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНУ

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Чимит Чолдак-кысовна Салчак — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Хомушку Шожутовна Хаак — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Опей Седен-Дамбаевна Хорлуу —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Бичии-Уруг Сотпаевна Иргит— «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дамчытмаа Карымаевна Хертек —«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.
2. Дилгижек Лопсановна Хомушку —Тээли суурда өг-бүле ээзи.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНУ

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Комбат Дуктуг-Арыовна Монгуш —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Хуваа Көшкендеевна Доржу — Шекпээрде сес чыл школазының ажылчыны.
2. Дунаа Чадамбаевна Монгуш — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
3. Данзы Дошкутовна Оржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
4. Долзат Сендиевна Хомушку — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.
5. Татьяна Одан-ооловна Хомушку —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Бичекей Хереловна Сарыглар— Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
2. Докпак-Кара Амдаковна Сарыглар—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.
3. Серешпей Маадыр-ооловна Сарыглар—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Севекмаа Айыыжыевна Кара-Сал—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
2. Александра Номчуговна Күжүгет—Барлык суурда өг-бүле ээзи.
3. Калына Борбак-ооловна Монгуш —Дөң-Дерезин суурда өг-бүле ээзи.
4. Очун Акпаштайовна Монгуш — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
5. Хапык-кыс Карбыевна Монгуш —Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
6. Кара-кыс Дугур-Сүрүңовна Оржак—Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.
7. Бораштаан Кижээевна Саая — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
8. Опуу Байыровна Чула—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Кара Айызановна Байыр-оол — Барлык суурда өг-бүле ээзи.
2. Бобууске Дуктуг-ооловна Күжүгет—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
3. Бүүрекей Артынаовна Монгуш —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.
4. Чечек-кыс Канчыыровна Монгуш—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
5. Татьяна Комбуевна Оржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.
6. Киликпаа Будажаровна Саая— «Шекпээр» суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНУ

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Долума Эзеремчиковна Монгуш —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
2. Донапмаа Бошкажыковна Ондар—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Чылбак Достай-ооловна Куулар —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
2. Полина Көк-Хунаевна Кызак «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
3. Амаа Бодурукуевна Монгуш — «Искра» колхозтуң колхозчузу.
4. Чылбак Араажыевна Монгуш— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
5. Данзы Чамзырыновна Ондар — «СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
6. Дембик Кодур-ооловна Оржак —«Искра» колхозтуң колхозчузу.
7. Таисья Сарадаковна Очур-оол— районнуң дааранылга комбинадының ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Оржак Шактаровна Боцуяк — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
2. Карбы Садыковна Донгак—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.
3. Сесиндок Ондар-ооловна Донгак —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
4. Хорлуу Адавастаевна Куулар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
5. Саглай Байыр-ооловна Монгуш —Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.
6. Кара Салбудайовна Оржак — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
7. Момук Мөңгеевна Оржак — «СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
8. Ортунай Хунаевна Сат—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.
9. Багай Ногаандыковна Ховалыг —Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Борбак Чылбаковна Бүрунаа— «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
2. Шожуймаа Дамдың-ооловна Кара-Монгуш—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.
3. Чучукай Мандыкаевна Күжүгет —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
4. Докпал Чамыяновна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
5. Анай Адашпаевна Монгуш— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
6. Седен Дуктуг-ооловна Монгуш —«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
7. Серен Седеновна Монгуш—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.
8. Хүрең Даваевна Монгуш — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.
9. Биче-Көк Узун-Сарыговна Тамдың—«СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
10. Туран Диңмейевна Ховалыг —Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дыртык Шожайовна Кара-оол— «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
2. Араа Дамбаевна Монгуш—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.
3. Белек Дондук-ооловна Монгуш —Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
4. Көк Ламажаповна Монгуш — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.
5. Экер Байыртыевна Монгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
6. Доглаа Байыр-ооловна Ондар— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
7. Конгарова Чанган-ооловна Ондар—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
8. Бичии-уруг Чамбал-ооловна Оржак—«Искра» колхозтуң колхозчузу.
9. Бопеш Шынар-ооловна Сарыглар—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
10. Анай-Хаак Ундууевна Сат — «СЭКП-ниң XXII съездизи» колхозтуң колхозчузу.
11. Сереңмаа Дензин-ооловна Түлүш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
12. Копеек Сүрүң-ооловна Ховалыг —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНУ

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Евдокия Ивановна Чернёва — Бүрен-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Мария Сергеевна Калинина — Бай-Сөөттүң кырганнар бажыңының ажылчыны.
2. Мария Кирилловна Попова — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.
3. Куроган Тюльбаевна Салчак— «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.
4. Валентина Михайловна Солодова—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1966 чылдың март 25.

Сүттүң шынары дээш демисежир

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар планны беш чыл иштинде өскерилбес кылдыр доктааткан болгаш ол продуктуларны күрүнеге садып алыр өртекти бедиткен. Ол чорук колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болган.

Тывада ажыл-агыйларның күрүнеге сүт садары 1965 чылда 1964 чылдыындан 14,7 хуу хөй болган. Ооң иштинде Таңды район 19,7, Барыын-Хемчик — 15,5 хуу хөй сүттү саткан. СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар эки ажылдың баштайгы үре-түңнелдери шак ынчаар көстүп эгелээн.

Колхозтарның болгаш совхозтарның күрүнеге дужаап турар сүдүнүң шынары база-ла экижип турар апарган. Ынчангаш эки шынарлыг продукция дужааганы дээш немелде өртекти олар ап турар. «Межегей» совхоз 1964 чылда шынарлыг сүт дужааганы дээш 865 рубльди күрүнеден алган турган, а 1965 чылда— 2716 рубльди алган. «Элегес» совхозтуң ындыг орулгазы 672 рубльден 3076 рубль чедир өскен. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозу багай шынарлыг сүт дужаагаш, когараңдыг болуп турган, эрткен чылын ол четпестерни чайлаткаш, 1864 рубльди немелде өртекке алган.

Кызылдың сүт заводунга чалаң сүт дужаап турган 14 ажыл-агыйлар эки шынарлыг сүт дээш 20 муң ажыг рубльди немелде төлевир кылдыр алган. Күрүнеге дужаар сүттүң шынарын экижидери ажыл-агыйларның боттарынга ажыктыг болурундан аңгыда, сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгезиниң ажылынга, хоорайның ажылчы чоннарының херегцелин хандырарынга база-ла эки түңнелдерни берип турар.

Ынчалза-даа бо талазы-биле улуг четпестер барын айтыры чугула. Сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары, күрүнеге сүт дужаап турар ажыл-агыйларның удуртукчулары бар четпестерни чайладыр хүлээлгелиг.

Кандыг четпестерил ол? Күрүнениң сүт хүлээп алыр черлеринге 1964 чылда кирген сүттүң 66,8 хуузу, 1965 чылда — 44,9 хуузу шынары куду (арыг эвес, ажындылыг) болган. Оон ыңай 1964 чылда 140,5 тонна, 1965 чылда 115,1 тонна сүттү ол чылдагааннар-биле хүлээп албайн, ажыл-агыйларның боттарынче дедир чоруткан.

Күрүнеге садар сүттүң шынарын экижидер дугайында негелдени сөөлгү үеде Кызыл хоорай чоогунуң ажыл-агыйлары мүн-не дээре күүседип турар апарган. Ынчалза-даа чамдык районнарда байдал багай. Чөөн-Хемчик районну чижекке алыыл. Ук районнуң ажыл-агыйларының 1964 чылда дужааган сүдүнүң 82,9 хуузу, а 1965 чылда — 71,5 хуузу куду шынарлыг деп санаткан. Ооң ужурунда чүгле эрткен чылын дужааган сүдүнүң өртээнден 4270 рубльди казыттырган. Күрүнеге багай шынарлыг сүт дужааган ажыл-агыйлар боттарынга база каражаны болдуруп турарының фактызы ол-дур. Улуг-Хем районнуң колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылын күрүнеге куду шынарлыг сүт саткылааш, 5359 рубльди чедир албааннар. Ооң иштинде «Улуг-Хая» совхоз 1250, «Найырал» совхоз 1705 рубльди чедир албаан. Мындыг чижектерни Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнардан база-ла көргүзүп болур.

Күрүнеге эң-не эки шынарлыг чалаң сүттү дужаагаш, ооң өртээн долузу-биле алыры ажыл-агыйларга улуг ажыктыг болуруп утпаза чогуур. Ооң-биле кады эки шынарлыг продукция-биле хоорайларның ажылчы чоннарын хандырып, күрүне болгаш чон мурнунга хүлээлгени чаагай сеткил-биле күүседип турар бис дээрзин көдээниң ажыл-ишчилери билир ужурлуг.

Сүттү бүдүрүп, хүлээп алыр пунктуларже савалааш чорудуп турар сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының харыысалгазын бедидер, аңаа күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер херек.

Таңды районда үлегерлиг станцияның бо талазы-биле ажылы черле эки. Мында сүт бүдүрери-даа көвүдээн, сүттүң үскүр шынары-даа экижээн (0,06 хуу), ооң күрүнеге бүгү дужаап турар сүдүнүң 70—80 хуузу эки шынарлыг деп санадып турар.

Ол чүге ындыг болуп турарыл? Сүттүң шынарын бедидер дугайында ында ажылдап турар кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедиткен, ылаңгыя саанчы, лаборант, кадарчы, ферма эргелекчизи, зоотехник, мал эмчизи — шупту-ла эштер фермада арыг-шевер байдал дээш, сүт бүдүрериниң технологиязын сагыыры дээш харыысалгалыг болурун чедип алган. Мында саанчыларның хеви арыг-силиг, инектиң эмиин саар мурнунда чылыг суг-биле чуур болгаш арыг пөс-биле чодар, сагган сүттү шүүрээр, дезинфекциялаар, сүт кудар саваны чуп алыр. Чамдык фермалар чайын саггаш сүттү ажывазын дээш, тур када соок сугга суп каап турар. Күрүнениң сүт хүлээп алыр черлери база-ла эки белеткелдиг болгаш арыг-шевер, соодукчуларлыг болур.

Сүттү чорудуп база хүлээп ап турар черлер шын деңзилерлиг болуру чугула. Оон ыңай сүттүң шынарын боттары хынап турар лабораторияларны ажыл-агыйлар тургузуп алыр херек.

Төрээн чуртка, чонга эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп бээр дугайында беш чыл планының сорулгаларын, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларын эки күүседири — көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң хүндүлүг хүлээлгези.

И. ЛОПСАН,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазы-биле инспекциязының начальниги.

Удаа-дараагы үнүүшкүннер

СЭКП-ниң Бии-Хем райкому, ооң партия организацияларының чон ортузунга, ылаңгыя ыракы черлерде фермаларга, малчыннарга болгаш хойжулар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды күштелдиреринче улуг кичээнгейни салып, 1966 чылда районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче чоннуң эвилелдээр талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларының сүт-бараан фермалары болгаш хойжулары төп черлерден 100 км ажыг ыракта. Оларга чедер орук, ылаңгыя кышкы үеде онза берге, ынчангаш олар суурлар болгаш район төвү-биле үргүлчү аргыжып шыдавас. Мону барымдаалааш, СЭКП райкому көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринден, садыгжыдан, кижи эмчизинден болгаш лектордан тургустунган 6—7 кижи чедир составтыг тускай бригаданы тургускан, ыракы черлерде турар малчыннарже оларны ам ийи катап аъткарып турар. Оларлар ында турар малчыннарга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң материалдарын таныштырып база янзы-бүрү темаларга лекцияларны, беседаларны кылбышаан, малчыннарга эмчиниң дузаламчызын чедирип, эргежок чугула барааннарны садыглап чоруп турар. Лекторлар: И. Достай, М. Дамчай, А. Дугаржап, Н. Өпеш, кижи эмчилери эштер Романенко, Свистунов, Б. Перфильев, садыгжылар Родин, Кудря, Монгуш, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемниглери В. Приходько, В. Миносян болгаш оон-даа өскелер февраль айдан эгелеп районнуң ажыл-агыйларының Сесерлигде, Биче-Баян-Колда, Ээрбекте, Суглуг-Хемде, Кур-Сугда, Малиновкада, Хүтте, Севиде болгаш өске-даа ырак черлерде салбырларынга, фермаларынга болгаш хойжуларга үш-дөрт удаа чораш келгеннер.

Оон аңгыда районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы райкомнуң лекторлары-биле кады районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларының төптеринге, салбырларынга, фермаларынга болгаш хойжу бригадаларынга концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылганнар. Чоокта чаа Культура бажыңының агиткультбригадазы, районнуң эң ырак, берге орунтуг булуңнарында турар Хүт, Севи сүт-бараан фермаларынга солун концерттерни көргүзүп, лекцияларны кылгаш келгеннер. Агиткультбригаданың составында «Кызыл тараачын» колхозтуң клубтар эргелекчилери Оюн Марк, Надежда Севээн, ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчызы Владимир Сенгии, Оюн Мартый-оол, Г. Кирюшкин дээш өске-даа талантылыг аныяктар бар.

Районнуң ажыл-ишчилериниң ортузунга партийжи политиктиг, культура-массалыг ажылды күштелдиргениниң түңнелинде районнуң ажыл-ишчилери эът, сүт садарының квартал планын съезд мурнуу чарыында чедиишкинниг күүсеткен. Районнуң хойжулары бо хүннерде малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алырынга база-ла улуг чедиишкинниг болуп турар.

Д. ОЮН,
СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң пропагандизи.

Кичээнгейни—экономиканың кол адырынче

«Шекпээр» совхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылы. 1965 чылда совхозтуң ниити орулгазының хөй кезии мал ажылындан кирген. Ооң иштинде хой ажылы кол черни ээлеп турар.

Ынчалза-даа совхоз эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң планын ыракта чедир күүсетпээн. Харын-даа шээр мал беш чыл бурунгаар турганындан 6 муң башка эвээжеп келген. Малдың баш санының өспейн турарының чылдагаанын совхозтуң ажылчын, албан-хаакчыларының хуралынга чугаалажып көрген.

Кол чылдагаан болза малдың өлүп хораар болгаш кызыраар чорууну хөй боол турарында. Совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери, бригадирлери малдың тарып боозадылгазын шынарлыг организаставайн, эреңгей байдал-биле чорудуп турар. Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазынга эрткен чылдың декабрьда болгаш бо чылдың январьда төрүүр кылдыр тарып боозаткан инектерниң чамдызы төрүвейн барган.

Мал ажылының кадрларын шилип алыр, коммунистер, комсомолчулар-биле быжыглаар дугайында ажыл кошкак. Совхозта 130 ажыг коммунистерниң чүгле 20 хуузу мал ажылында ажылдап турар.

— Совхозта мал эмчилери, зоотехниктер шоолуг аът мунмастаан, чүгле машиналыг каккаш, хой одарже үне бергенде, ээн өдекте оглерге киргеш, мал аразынга кирбейн дедир ээптер — деп, малчыннар шүгүмчүлеп турган. Малда кодур болгаш өске-даа аарыглар үзүлбейн турар. Ындыг аарыгларның когун үзер дээш шиитпирлиг хемчеглер алдынмайн турар.

Малдың янзы-бүрү чылдагааннардан өлүрү, чидери хөй. Инек кадарчылары Сүге-Маадыр 12 молдурганы, Хуна 9 инекти, Сарыг-оол 7 молдурганы чидирген. Хойжулар Комбуй-оол, Молук, Дуктуг-оол, Төгүс-оол, Аңгыр-оол, Бойду-Сады, Улдай-оол олар тус бүрү 30—50 баш шээр малды боттарының харыысалга чогу-биле чидиргеннер. Ол ис чок читкен малдарны акшага шилчидерге совхоз 19 муң ажыг рубльден когараан.

Мал ажылының продуктулуу чавыс, ооң бот-үнези бедик хевээр. Ооң кол чылдагааны совхоз мал ажылынга механизацияны ажыглавайн, бүгү-ле ажылды хол-биле кылып, база фермаларга, хойжу бригадаларга мал чемнерин камналга чок, норма-чижек барымдаалавайн чарыгдап турарында. Ындыг чарыгдал улуг ажыкты бербейн, малды эки семиртпейн, куду деңзилиг малдарны күрүнеге дужааганындан эъттиң бот-үнези бедик болган.

1966 чылда совхоз мал ажылын экономиканың ёзулуг орулгалыг адыры кылдыр хөгжүдер сорулганы салган. Маңаа хамыктың мурнунда үстүнде четпестерни чайладырының хемчеглерин алыры чугула. Бо дугайында совхозтуң дирекциязындан, кол зоотехник эш О. Папындан малчыннар хуралга шыңгыы негелдени салып турганнар. Совхоз бо чылын күрүнеге 411 тонна эътти, 400 тонна сүттү, 42 тонна дүктү күрүнеге садар хүлээлгелиг. Совхоз март 20-ге чедир бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 95 хуу, эътти — 106 хуу күүсеткен. Малдың чаш төлүн камгалап ап турары эрткен чылдан артык эки.

Мал ажылын ёзулуг холга ап чорудар болза, ооң баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидип, күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садар хүлээлгелерин совхоз хуусаа бетинде күүседип болурунуң аргалары бар.

Х. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

Кызыл туктарны тывыскан

Партияның Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга бирги кварталда СЭКП-ниң XXIII съездизинге аллар болдурган социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып көрген. Район ниитизи-биле бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 104 хуу, сүттүүн—101 хуу күүсеткен.

Ооң иштинде «Тээли» совхоз (директору эш Лопсаң-Серен, партком секретары эш Очур-оол, ажылчын комитединиң даргазы эш Биче-оол) бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 115 хуу, сүттү—146 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ол совхозтуң Ээр-Хавакта аныяктарның сүт-бараан фермазының коллективи (эш Начын-оол) бир инекке онаапгтыр 305 килограмм сүт саап, ниитизи-биле бирги кварталда 504 центнер сүттү бүдүрген.

Социалистиг чарышка бирги черни ээлээн «Тээли» совхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун болгаш Ээр-Хавак сүт-бараан фермазынга СЭКП райкомунуң база райкүүскомнуң сүт-бараан фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Бүгү вьетнам улус америк агрессияга удур чөптүг, маадырлыг демиселди чорудуп турар. Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының бо дайынчылары боттарының дайынчы мергежилин сайзырангайжыдып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Вьетнамдан медээлер

ВДР-ниң Улус армиязының зенит артиллериязы болгаш Шериг-агаар күштери Соңгу Вьетнамның агаарынга апрель 23-те 6 болгаш апрель 24-те үш америк самолётту аңдара аткан дээрзин ВИА агентилел дыңналып турар. Вьетнам улус армиязының зенитчиктери дайзынның ниитизи-биле 984 самолёттарын аңдара аткан.

Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК австрали улуска чагаа чоруткан. Австрали чепсектиг күштерниң чаа шериглерин Мурнуу Вьетнамче чорударын болдурбас деп, австрали улусту ол чагаада кыйгырып турар.

Төрээн чуртунче чанарын шиитпирлиг негээр болгаш вьетнам улуска удур бужар-чүдек дайынны соксадыр деп, Мурнуу Вьетнамда австрали солдаттарны чагаа кыйгырып турар.

Март 13-тен апрель 2-ге чедир, чээрби хонукта чорудуп келген тулчуушкуннарга Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының кезектери Биньдинь можуга 1.700 ажыг мурнуу-корей солдаттарны чок кылган деп, ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, дамчыдып турар.

Лаостуң агаарынга 340 самолётту аңдара аткан

Самнеа можунуң чурттакчылыг черлеринче апрель 13, 14, 15 болгаш 21-де америк ужар чүүлдүң араатанзыг халдаашкыннарының үезинде Лаостуң патриотчу күштери 9 америк самолётту аңдара аткан. Мынчангаш 1964 чылдың май 17-ден бээр Лаостуң агаарынга аңдара аткан америк самолёттарның ниити саны 340 четкен.

„Американнар, үнүп чоруңар!"

«Американнар, үнүп чоруңар!» — мындыг лозуң-биле хөй муң кижи киржикчилиг митинг Доминикан Республиканың найысылалы Санто-Домингога болган. Доминикан патриоттар америк агрессияны шиитпирлиг буруу шапкан болгаш чурттан даштыкы шериглерни үндүрерин негээн.

Чурттан даштыкы шериглерни үндүрерин негээн хөй муң кижи киржикчилиг чыскаал Доминикан Республиканың база бир улуг хоорайы Сантьяго-де-Лос Кавальероска болган.

Пренса Латина агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, америк агрессорларның бужар-чүдек чорууңга килеңнээн лозуңнарны чыскаалчылар салып турган.

Кув де Мюрвильдиң медеглели

Радио дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, Францияның даштыкы херектер министри Кув де Мюрвильдиң медеглээни болза, сөөлгү чээрби чыл дургузунда делегейге улуг өскерилгелер болган. Делегейниң келир үези Европага тайбыңдан хамааржып турар, тайбыңны хандырары-биле чогуур түңнелдерни оортан кылыр ужурлуг, ылаңгыя герман айтырыын ниити Европага шиитпирлээрин тывар болза чогуур.

Франция Чөөн Европаның чурттары-биле, бирги ээлчегде ССРЭ-биле харылзааларны хөгжүдеринге сонуургалдыг деп, Кув де Мюрвиль чугаалаан. Ол болза, «өйү келген улуг айтырыгларны, ооң иштинде герман айтырыын тайбың таарыштыр шиитпирлээриниң» аргаларын тургузарынче орук-тур деп, ол демдеглээн.

Дагжыларның ажыл соксадыышкыны

Кентукки штаттың (АКШ) барыын талазында 5 шахталарның дагжылары Аппалач районда шахтёрларның ажыл соксадыышкынынга каттышкан. Мынчангаш ол районда ажыл соксатканнарның саны 43 муң кижиге четкен. Дагжыларның каттышкан профэвилелиниң чарлааны ажыл соксадыышкыны ажыл төлевирин бедидер дугайында ажылчыннарның негелдезин хандырарындан бүдүрүлге ээлериниң ойталаан соонда апрель 11-де эгелээн турган.

Янзы-бүрү чурттардан

ААР ҮЛЕТПҮРЖЕ УГЛАНЫЫШКЫН

Каттышкан Араб Республиканың чаза чуртту индустриализастаарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Чаа беш чыл планында (1966—1970 чылдар) кол угланыышкынны аар үлетпүрнү хөгжүдеринче көрүндүрген.

1966—1970 чаң-хөө чылында КАР-ның чаа күрүне бюджединден 1 миллиард 362 миллион египет фунтуну национал үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларының, хамыктың мурнунда аар болгаш байлак тывыш үлетпүрүнүң капитал салыышкыннарынга киирип турар.

Амгы чаа бюджеттиң мурнундагы бюджеттерден ылгалып турар чүүлү болза, орулга, чарылгазы карышкак чок болуп балансылаттынганы болур дээрзин египет парлалга демдеглеп турар.

ИСПАНИЯДА ТУДУП ХОРУГДААШКЫН

Испан полиция Коммунистиг партияга хамаарылгалыг деп буруудаткаш, база он кижини тудуп хоругдаан. Ол дугайын Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Мадридтен дыңнадып турар.

ХӨДЕЛИИШКИННЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИН БЫЖЫГЛААР

Австрияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Венага болган пленумунуң хүлээп алган резолюциязында чугаалап турары болза, Австрияның улусчу партиязының чаңгыс партийжи чазааның тургустунганы чуртта политиктиг байдалды элээн өскерткен. Ол чазактың программазы улуг капиталдың негелделерин боттандырары, демократияны кызыгаарлаары болгаш Австрияда күштерниң деңзигүүрүн улуг капиталга ажыктыг кылдыр өскертири болуп турар. Чазактың даштыкы политиктиг сорулгазы — Австрияны европа экономиктиг ниитилежилгеге холбаштырары барыын-герман монополистиг капиталга чуртту чагыртыры ол.

Тургустунган байдалда Австрияның коммунистери Австрияның улусчу партиязының чазааның болгаш улуг капиталдың планнарынга удур бүгү ажылчы чоннарның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин чедип алырын боттарының чугула сорулгазы кылдыр санап турар дээрзин Австрияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленумунуң резолюциязында демдеглеп турар.

ИНДОНЕЗИЯДА БОЛУУШКУННАР

Индонезияның чазаа шериг-агаар күштеринден болгаш агаар транспорт эргелелинден 800 ажыг шериг болгаш хамааты албан-хаакчыларны үндүрген деп, Джакартадан дамчыдып турар.

Болунуң составын хынаар талазы-биле тускай бөлүктер ажылдан ол үндүрткеннерни эрткен чылдың октябрь 1-де күрүне эргилдези кылыр дээн оралдажыышкынга хамаарылгалыг деп чарлаан.

(СЭТА).

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Коммунист

Москвада, Кремльден ырак эвесте, Серафимович кудумчузунда кончуг солун салым-чаяанныг кижи бар. Москваның болгаш Улан-Үдэниң хөй-ниитизи ол кижиниң чеден харлыг болганын демдеглээн.

Ол болза Бурятияның эң-не баштайгы коммунистериниң бирээзи, большевиктерниң бурят бөлүүнүң организакчызы, Бурятияга совет эрге-чагырганың организакчыларының бирээзи — Мария Михайловна Сахьянова-дыр.

Мария Михайловна 1896 чылда бурят ядыы өг-бүлеге төрүттүнген, 1916 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

М. М. Сахьянова 1911 чылда ийи чылдыг училище дооскаш, ийи класстың шажын школазынга күрүне херенгизи-биле өөренген. Сураглыг бурят этнограф М. Н. Хангаловтуң болгаш улустуң башкызы Е. П. Хазагаеваның инициативазы-биле башкылардан акша чыггаш, ооң-биле 1915 чылда М. М. Сахьянованы Петроградче чорудкан болгаш ол анаа херээженнерниң дээди курстарынга өөрени берген.

Ол-ла чылдың күзүнүнде студентилерниң марксисчи бөлгүмүнге киргеш, маркизмниң классиктиг чогаалдарын болгаш революстуг өске-даа литератураны өөрени берген. 1916 чылда РСДРП(б)-ниң Петербург организациязынга кирген. Чажыт организациязының даалгазын күүсетпишаан, балыгланган солдаттар аразынга масса-политиктиг ажыл чорудуп, политиктиг литератураны чажыды-биле тарадып турган.

Чажыт комитетке революстуг ажыл-чорудулгазы дээш база РСДРП(б)-ге хамаарылгазы дээш, Мария Михайловнаны полиция туткан болгаш херээженнерниң Выборг кара-бажыңынга хоругдаан. Февраль революциязының хүннеринде М. М. Сахьянова хостаттырган болгаш большевиктерниң чорудуп турар ажылынга идепкейлиг-биле киржи берген.

1917 чылда М. М. Сахьянова Иркутск хоорайга келген, анаа эсерлерниң болгаш меньшевиктерниң баштааны контрреволюстуг үймээниниң базарынга киришкен.

1918 чылда РСДРП(б)-ниң Иркутск хоорай комитединиң чанынга большевиктерниң бурят бөлүү тургустунган, ооң организатору М. М. Сахьянова болган. Ол бөлүк — большевиктерниң бурят партия организациязының үндезини болган.

1919 чылдың эгезинден 1920 чылдың мартка чедир РКП(б)-ниң Ыраккы Чөөн-чүк комитединиң секретарынга «Посейдон» деп шола ат-биле ажылдап турган. 1921 чылга чедир чажыт байдалга ажылдааш, ол-ла чылдың төнчүзүнде Москвага Свердлов аттыг Коммунистиг университетке өөренип кирген.

М. М. Сахьянова 1924 чылдан бээр РКП(б)-ниң Бурятия область комитединиң харыысалгалыг секретарынга, ооң соонда РКП(б) Төп Комитединиң аппарадынга ажылдаан. Чуваш АССР-ге харыысалгалыг ажылга турган. Ону Москваже келдирткен болгаш РКП(б) Төп Комитединиң чанында партия контролюнуң комитединге ажылдадып кирген. Сөөлгү чылдарда ВКП(б) ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институдунуң эртем ажылдакчызы болуп ажылдаан.

Бодунуң партийжи ажыл-чорудулгазының чылдарында М. М. Сахьянова ВКП(б)-ниң XV, XVI, XVII съездилериниң делегады болган. XV, XVI съездилер ону ВКП(б) Төп Комитединиң кежигүнүнге соңгаан, а XVII съездиге — ВКП(б) ТК-ның чанында партия контролюнуң комитединиң кежигүнүнге соңгуткан. ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң кежигүнүнге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгудуп турган.

Мария Михайловна Ленин ордени-биле ийи удаа шаңнаткан.

Ам персоналдыг пенсионер болган ол хоочун революсчу коммунистиң эрткен оруун амгы үениң кижилеринге, аныяктарга таныштырары черле солун.

В. НИМБУЕВ.

Талантылыг чурукчу

Казах улустуң талантылыг уругларының бирээзи Айши Галимбаева—Казах ССР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы. Чурулга уран чүүлүнүң аргазы-биле амгы үениң ажылчышчылерин ол көргүзүп турар. Ыланғыя амгы Казахстанның херээженнери — талантылыг чурукчунуң кол темазы.

ЧУРУКТА: чурукчу Айши Галимбаева бодунуң мастерскаязында.

Фото В. Позденко биле К. Мустафинниии.

СЭТА-ның фотохроиказы.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

ГАБДУЛЛА ТУКАЙ

(Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга)

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Казаньның хөлзээзиниң базаарынга түренги хептиг көдээ кижи кестүп келген. Терге кырында самдар оолче ол айыткаш, мынча деп алгырып турган: «Бичии оолду азырандыга берип тур мен. Кым алырыл?».

1907 чылда Габдулла Тукай шүлүкчү болуп, Казаньга чедип келгеш, ону базаарга канчаар садыглап турганын сактып келгеш-ле муңгараар турган.

Шылгараңгай татар чогаалчы Габдулла Тукай (Габдулла Мухаммед-Гарифович Тукаев) 1886 чылдың апрель 26-да Казань губерниязының Кушлауч деп көдээ суурунга шажынчы көдээ кижиниң өг-бүлезинден төрүттүнген.

Тукай бичиизинде-ле шуут өскүс артып калгаш, кырган ачазының хөй уругларлыг ядыы өг-бүлезинге чурттап турган. Ооң амыдыралы аар берге болгаш човуланныг чораан. Ону бир өг-бүледен өске өг-бүлеже удаа-дараа шилчидип, адактың сөөлүнде тос харлыг бичии оол Уральск хоорайга бир төрелинге таваржы берген.

Уральскиге тургаш, ол школага өөренген. Ол үеде Тукай Чөөн чүк улустарының каш дылдарын өөренип ап, орус болгаш чөөн чүк чечен чогаалының классиктериниң чогаалдары-биле таныжып алган.

Г. Тукайның чечен чогаал талазы-биле ажыл-чорудулгазы 1905 чылда эгелээн. Ооң баштайгы шүлүктери-ле тода дурзу-хевирлии-биле, уран чечен мергежилдии-биле, ханы идеялыы-биле болгаш дарлакчыларга удур демиселге чанып сынып чогу-биле онзалаттынып турар.

1905 чылга чедир татар дылга солуннарны болгаш журналдарны парлавайн турган. Оларны парлап үндүрерин хаанныг чазак хоругдап турган.

1905 чылдың революциязының хүннеринде татар дылга солуннар болгаш журналдар үнүп эгелээн. Тукай ол солуннарның өрүкчүзү, корректору болгаш корреспондентизи болуп ажылдап турган. Революстуг хайныгыышкын-биле долдунган ооң шүлүктерин, чүүлдерин, фельетоннарын база парлаар апарган. Татар улусту национал талазы-биле оттуушкунче, хаанныг чазакка болгаш дарлакчы ангыларга удур демиселче Тукай кыйгырып турган.

Типография ажылчыннарының аразынга агитация ажылы чоруткан дээш Тукайны 1907 чылда ажылдан үндүрген. Тукай Казаньга чедип келгеш, баштайгы татар большевик Хусаин Ямашев-биле революсчу-чогаалчы Гафур Булакметов-биле, шылгараңгай драматург Галиаскар Камалов-биле чоокшулажып таныжкан. 1908 чылда Г. Камалов-биле кады Тукай «Яшен» («Кызаңнааш») деп сатиралыг журналды Казаньга эң-не баштай үндүрүп эгелээн.

Улустуң амыдыралын Тукай эки билир турган. Тараачыннарның аштап турарын, хоорайда ажылчын кижиниң берге чурттаалгазын, чоннуң хөй нуруузунуң ядыы түренги, караңгы бүдүүлүк чоруун, татар херээженнерниң эрге-шөлээ чогун көрүп билген. 1911—1912 чылдарда Уфага, Троцкиже, Астраханьга, Петербургка ол чораан болгаш хөй-хөй татар көдээ суурларны кескээн. Каш-каш шүлүктеринге ол чоруушкуннарының дугайын бижээн.

Тукай улус чоннуң күжүнге болгаш аргалыынга бүзүреп, мөлчүкчү-дарлакчылардан чон бодун хосталып, аас-кежиктиг амыдыралды тургузуп шыдаарынга бүзүреп чораан.

Тукайның чидиг уткалыг шүлүктери, үеге чугула чүүлдери, чидиг фельетоннары сатиралыг журналдарның бүгү номерлеринге парлап турган. «Сиген базаары» шүлүглелинде Г. Тукайның сатиразы эң-не тода болгаш күштүг дыңналган. Хаанның хайгааракчы-хынакчылары болгаш полициязы «Күрүнеде туруп турар ёзу-чуруумну дүжүреринче кыйгырыг» кылган дээш шүлүкчүнү буруудадып турган.

Пушкинниң, Лермонтовтуң, Кольцовтуң, Байроннуң, Гейнениң элээн каш чогаалдарын Тукай татар дылга эң-не баштай очулдурган. Тукай улустуң аас-чогаалын чыып, ону шинчилеп өөренип, негээчел болгаш угаанныг критик болуп, бичии уругларга хөй чогаалдарны бижээн.

Аар-берге материалдыг амыдырал чурттаалга ооң кадыынга багай салдарлыг болган. Тукай 27 харлыында гостиницаның соок өрээлинге өкпе аарыындан өлген.

Шыдажыр арга чок дар берге байдалга тургаш-ла Тукай улустуң күжүнге бүзүреп, бедик чаагай сорулга-биле хей-аът кирип, дөрт том шүлүктерни бижээн болгаш ядыы түренги, эрге-шөлээ чок чоруктан хосталыры дээш демиселчилерниң мурнуку одуругларын идим чураан.

Тукайның чогаалдары бистиң үевисте орус дылда болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустарының дылдарынга очулдуртунган. Ооң шүлүктери социалистиг чурттарда база-ла сураглыг болуп турар. Г. Тукайның тоолун ёзугаар «Шурале» деп балет тургустунган. Ол балет бистиң Төрээн чурттуң болгаш акы-дуңма социалистиг чурттарның хөй-хөй хоорайларында үнүп турар.

Кижи бүрүзүнүң херээ

Төрээн хоорайы ийикпе, азы суурну корум-чурум талазы-биле үлегерлиг, тайбың турарын кым күзевес боор. Ынчангаш совет кижилер хулиганнарга удур шыңгыы демиселди чорутпушаан, улусчу дружиналарның болгаш эш-хуузунуң судтарының ажылын күштелдирип турар.

Хулиганнаар чорук эвээш, ыржым булуңнар бистиң республикавыста кайы хөй. Чаңгыс чижек кылдыр Чөөн-Хемчик районнуң Борбак-Арыг суурун ап көрээли. Ында арага-дарыже сундугуп, хөй-ниитиниң черинге чудуруктайып, «сула чаңнай» бээр кижилер кончуг ховар. Чүге дээрге, шемижилер улусчу дружинаның болгаш эш-хуузунуң судунуң ажылын доктаамал чорудуп, ол бүгүнү түс черниң эрге-чагырга, партия органнарының холунга доктаамал алган. Хулиганнаар чорук хамаанчок, кандыг-бир кижи арага ижипкен болза, ону хөй-нииити чандыр албас.

Ынчалзажок чурттакчылыг чамдык черлерде хулиганнаар чоруктарның барын суд, прокуратура органнарының практиказы херечилеп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун каржызы-биле үреп турар, эң айыылдыг үүлгедиглерниң бирээзи болур хулиганнаар чоруктарның тыптып турарының кол чылдагааны чамдык бүдүүлүк кижилерниң мээ-медерелинде капитализмниң артыышкыннары бар болуру билдингир. Бүдүүлүк кижилер боттарының хууда эрге-ажыын ниитиниң, коллективтиң эрге-ажыындан бедик көрүп, «чааскаан шыдаар мен» дээр хөөнге алзып турар. Кижи бүрүзү «хулиган» кылдыр төрүттүнүп келбес. Аныяк кижиниң аажы-чаңы өг-бүледен эгелеп хевирлеттинер. Володя Худоногов билип кээрге-ле, адазы арагалаар мындыг турган. Оглунга аданың телептиг чагыгларын сеглээриниң улуу, харын ону арагалаар чорукче ол деткиир апарган. Бир-ле катап оглунуң карманынга арагалыг шилди көрүп кааш, аажок өөрээн. Шымдай-ла дагаа чуургазын хайындырыпкаш:

— Че оглум, эштериңни бээр столче чала. Ийиг чем шала хирелиг болду. Аныяк эрлер силер-даа кайын тоор деп силер. Шиливис бо ийикпе?— деп, сирилээн холу арагада барган. Назы четпээн оолдар, алдан ажыг харлыг кырганга арагазын ижиртип алгаш: «Сен олур, бис ресторандан арага садып эккээли, шүве» дишкеш, арлы бергеннер.

Сураглааны садып алгаш, автобуска олуруптар дээрге, чаңгыс-даа көпеек чок мындыг болганнар. Эзирик оолдар үр-даа боданмайн кудумчуже халышкаш, хулиганнап, анаа чораан кижиниң 8 рублин үптеп алганнар. Назы четпээннерни арага-дарыже хандыкшытканы дээш улуг кижилерге эрткен чылга чедир хөй-ниитиниң буруу шавыышкынын хүлээдип турган болза, ам өскерилген. Кеземче хоойлузунуң 210 чүүлүн ёзугаар ындыг кижилерге кеземче ялазын онаап болур.

Хулиганнаар чоруктуң кол чылдагааны эргиниң артыышкыны деп үстүнде чугаалаан болгай. Ооң-биле кады аңаа деткимче болуп турар чүүлдерни ыттавайн эрттирип болбас. Истелге органнарының практиказындан алгаш көөрге, хулиган херектерни болганчок эзирик кижилер үүлгедип турарлар.

Чоокта чаа Өвүр районнуң Торгалыг суурунга Алексей Мартынова биле Саая Шагжы деп ийи эзирик оол клубка келгеш, хуралды үзе кирип, кино үттекчигежин үреп кааннар. Ол ышкаш Кызыл хоорайга Молодых, Колчанов, Емельянов олар автобуска кирип келгеш, халас чорууруп оралдажып турда, пассажирлер билеттен садып алырын саналдааннар. Ынчалзажок олар кымны-даа тооваан. Харын-даа бак сөстер соглеп, үш кижини эттеп кааннар.

Бо дег чижектерни ам-даа кирип болур. Ынчалза-даа бо чижектер чамдык түңнелдерни кылырынга четчир. Чүл дээрге хулиганнарга удур демиселди чорударда, арагалаашкынга удур демиселден эгелээри чугула. Чурттакчылыг черлерге арага аймаан чурумнуг садарын хөй-ниитиниң хыналдазынга ап, арагачы кижилерни өй-шаанда илередип тыпкаш, шыңгыы хемчегни алыр ужурлуг.

Садыг болгаш хөй-нииити чемненилге черлериниң чамдык ажылдакчылары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1958 чылдың декабрь 18-те хүлээп алган «Арагалаашкынга удур демиселди күштелдирериниң болгаш арага аймаан садарын чурумчудар дугайында» доктаалын сагывайн баргылаар. Ол доктаал ёзугаар арага аймаан назы четпээннерге, улуг эзирик кижилерге ийикпе, азы эртенгиниң 10 шак четпээнде садарын хоруп турар болгай. Ооң ангыда водка аймаан стадионнар, клубтар, бүдүрүлгелер чоогунга садыглаарын болдурбас.

Кем-херек үүлгедикчилеринге удур совет шагдаа ажылдакчылары харыысалгалыг ажылды кылып турарлар. Ооң-биле кады хулиганнар-биле демисел шагдаа салбырының херээ-дир дээр болза канчап-даа шын эвес. Корум-чурум камгалалының органнары-биле кады коллективтер, хөй-нииити организациялары хоорайның, суурнуң бедик культуразы дээш туржур ужурлуг. Кайда-ла хулиганнарга удур демиселди эки организастап, улусчу дружиналар, эш-хуузунуң судтары доктаамал ажылдап турар болдур, ында арагачылар болгаш хулиганнар эвээш болуп турар.

«Тээли» совхозтуң төп септелге мастерскаязынга механизаторлар арагалай бээр таварылгалар тургулаан. Бо чорукче дирекция чериниң кичээңгей салбааның ажыглап алгаш, чамдык эзирик кижилер ажылга саат ужураштырып турган чоруктар бар. Чижээ, хамааты Каадыр бир-ле эзирик келгеш, механизаторларның тарады сывырып, шимчедикчини өжүрүпкенинден каш шак иштинде септелге үзүктелген.

Ол ышкаш бүдүүлүк кижилер хулиганнап, кем-херек үүлгедиринге идиг болуп турар чүүлдер болза, мурнунда шииттирген херээн эрттирген кижилер-биле кижизидилге ажылын кошкак чорудуп, бүдүрүлгелерде, организацияларда болгаш колхоз, совхозтарда күш-ажылдың чурумун сагывайн, чурум алдакчылары-биле эптежиишкинниг болуп турарында.

Мынчангаш хулиганнаар чорукка удур демисел—кижи бүрүзүнүң херээ. Кижи бүрүзү өг-бүлеге эки кижизидилгелиг, быжыг чурум, культурлуг дыштанылга дээш туржуп, төрээн хоорайының азы суурунуң адын камгалаар ужурлуг.

В. КАРАСАЛ.
Тыва АССР-ниң прокуратуразында килдис прокурору.

Солун чүүлдер, фактылар

МААДЫРНЫҢ ХАРЫ БЕШ

Латвия республиканың «Циня» деп солуну Рига хоорайның чоогунда Аллажи суур чурттуг беш харлыг уругнуң тывынгыр болгаш дидим чоруунуң дугайында чугааны ындыг эге-биле берген. Бичии маадырның ады Сандра. Ол боду, дуңмалары — үш харлыг Айвар, бир чартык харлыг Анита, беш айлыг Артис ада, иези-биле кады чурттап турар.

Сандраның ачазы — Мартиныш Циритис ыяш ажыл-агыйы чериниң ажылчыны. авазы — пенсионерлер бажыңының ажылчыны. Олар эртениң-не ажылдап чоруптар. Уруглары бажыңга артып калыр. Дуңмаларын Сандра хайгаарап, оларга оттуг-ыяш тутуспас дээрзин ада, иези билир. Ынчалза-даа айыыл оттуг-ыяштан эвес, а печкадан болган. Ада, иези эртен чорууруда, печканы одап каан. Печка чанынга кургалын дээш алып каан уруглар хеви өртени берген. Сандра ыштал бергенин эскерип кааш, чем кылыр өрээлдиң эжиин ажыдыптарга, өрээл ишти чалбыышталган турган. Уруг ангадай берген. Даштың соок дээрзин ол билгеш, Айварның кеттинеринге дузалап, бичии дуңмаларын чылыг чүүлдер-биле ораап алган. Эң баштай улуг дуңмазын дашкаар үндүргеш, ооң соонда Анитаны болгаш Артисти ап алыр дээш, хып турган бажыңче катап кирген. Оларны база үндүрүп алган. Ол бажыңның кожалары бир километр хире черге чурттап турган. Бичии Сандра бичии дуңмазын тудуп алгаш, ол кожаларының бажыңынга чедип келгенин көргеш, кожалар кайгай-ла берген. Кожалар оон Айвар биле Анитаны боттарының бажыңынга эккелгеннер.

Беш харлыг бичии уруг үш дуңмаларының амы-тынын ынчаар камгалап алган.

• • •

БИР КОЛХОЗТУҢ 160 КУРОРТЧУЛАРЫ

Бо чылын Киргизияның «Эркин» көдээ ажыл-агыйы артели курорттарже болгаш дыштанылга бажыңнарынче 160-дан эвээш эвес кижини дыштандырып чорудар. Чүгле кыш дургузунда безин Ессентуки, Кисловодск, Сочи, Джалал-Абад, Джеты-Огиз, Иссык-Ата курорттарынче болгаш өске-даа черлерже алдан ажыг кижи дыштанган. Колхоз баштаар чери оларның шуптузунга путёвкалар өртээниң хөй кезиин төлеп берип, путёвкалар тып алырынга дузалашкан.

Хойжу Нурмат Шамурзаев, хевенчилер бригадазының бригадири Абдукадыр Мусаев, агроном Усманов чоокта чаа дыштанганнар. Хөвең ажаап алыр машиналарның башкарыкчылары, хойжулар болгаш өске-даа хөй-хөй колхозчулар дыштаныр. Эрткен чылын олар кончуг эки ажылдап, хөй орулганы алганнар.

Колхоз баштаар чери эмнелге-дыштанылгага кирер чарыгдалдарны көвүдедирин шиитпирлээн.

• • •

136 ХАР ХАРЛААН

Югослав националдыг Алия Сулевич 136 хар харлаан. Ол ам Балево суурда чурттап турар. Ооң кадайы 100 харлыында өлген.

Алия Сулевич чурттаалгазының иштинде кажан-даа аарбаан. Ооң ижер-чиир аъш-чеминде сүт, чигир, эът колдап турар. Ол кажан-даа таакпы тыртпаан болгаш спирт арага ижип көрбээн.

Ам ооң көөрү болгаш дыңнаары хирелиг-даа болза, амга чедир-ле эрес — үргүлчү-ле дашкаар үнүп селгүүстеп турар. Узун назынының дургузунда көрген, билген болуушкуннарын ам-даа эки билип турар.

Югославияда кижилерниң назыны сөөлгү үеде элээн узаан. 1931 чылда эр кижилерниң назыны ортумаа-биле 45, херээженнерниң — 46 хар болуп турган. Сөөлгү чылдарның сан-медээзи-биле алырга, ам кижилерниң назыны ортумаа-биле 62 чыл чедип турар.

(СЭТА-биле ПМА-ның медээлери).

Таарымчалыг байдалды тургусса

Тыва хүреш-биле чергелештир хостуг хүреш бистиң республикада сөөлгү үеде сайзырап орар. Зона маргылдааларынга бистиң мөгелеривистиң киржип келгени ол дугайын тода херечилеп турар. Ооң-биле кады өске областарның, республикаларның мөгелери биске аалдап кээп турары база-ла ужурлуг.

Бистиң республиканың төвүнде ындыг улуг маргылдаалар эрттирер зал чогу бүгүдени хомудадып келгени билдингир. Көрүкчүлер чыглып келгеш, эки көскү олуттарга олуруп алгаш, хүрешти шөлээн көөрүн күзээр болгай. Маңаа чаңгыс-ла чижекти киирип көрейн. Чоокта чаа Красноярскиниң хостуг хүреш мөгелери-биле бистиң спортчуларывыс ужуражышкын эрттирип турда, Кызылдың күш-культура бажыңынга бичии-даа хос чер чок болган. Баштай келген кижилер маргылдааны эки көөр аргалыг болган, а соңнааннар спорт залының ханаларынче туттунуп ужгулей берген турганнар. Ол хамаан чок, бедиктенир дээш даштыртан доорбаштарны, хааржактарны киирип эккеп алган турганнар. Харын-даа соңга эттүр безин көрүп турган кижилер бар. Чайгы үеде ындыг маргылдаа болган болза ужурлуг-ла турган ийик. Чүге дээрге, ону даштыгаа шөлге-даа эрттирип болур. Ынчаарга спорттуң ол хевири сезоннуг эвес болгай.

Ынчангаш моон соңгаар маргылдаалар эрттирерде мөгелерге-даа, көрүкчүлерге-даа таарымчалыг байдалды тургусса чогуур деп санаар мен. Көрүкчүлерге сандайлар салып берип болбас деп бе? Ол черле болдунар. Хөй кижи долгандыр бүзээлеп алырга, мөгелерге изиг, шыланчыг болгай. Ону база бодап көөрү чугула. Ол чүгле мээң эвес, а бүгү көрүкчүлерниң база күзели.

В. САГАН-ООЛ.

Редактор Н. Н. КУДАЖИ.

Республиканың экраннарында чаа кино

„Тулчуушкунну хүлээп ап тур мен"

Дыштаныр хүн. Хем кыдыы. Ортумак школаны чаа доозкан Алеша даарже кылыштып үнген реактивтиг самолеттуң эдерин көөр. [illegible]

[illegible]

— Шынчы сөзүм? Ха-ха! [illegible] — деп Валетов Алешаны дорамчылаар. [illegible]

Ажылдап кирип алган заводунга Алеша бергелерге таваржыр. [illegible]

[illegible]

Мону тургусган авторлар база-ла аныяк кижилер. Оларның бирээзи киносценарист А. Каплер [illegible]. Ол 1935 чылда Т. Златогорова биле кады «Шахтерлар» деп кинону тургускан, «Ленин Октябрьда», «Ленин 1918» деп кинолар Каплерниң ат-сураан делегейге алдаржыткан.

Алешаның ролюн Моссовет театрының артизи Ю. Беркун ойнап тур.

Кашлаков аныяк-даа болза, «Горизонт» дээш өске-даа киноларда ойнап турган. [illegible]

Аныяктарның коллективтиг [illegible] «Ленфильм» [illegible]

М. ДОРЖУ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
апрельдиң 26 хүнүнде
А. ШТЕЙННИҢ
„ЧАЙЫКТАР АРАЗЫНДА“
деп шиизи болур.
Шии кежээкинин 7 шакта эгелээр.

Эргим номчукчу

Дараазында журналдарның доктаамал номчукчузу болуруңарны дилеп тур:

«Новый мир», «Дружба народов», «Октябрь», «Москва», «Нева», «Звезда», «Знамя», «Сибирские огни», «Енисей».

Солун романнарны, [illegible] ол журналдарның арыннарындан номчуп болур силер.

Чагыыг алырын күзээн журналдарыңарны шилип алгаш, 1966 чылдың ниң бетинде чартык чылда чагыдып алыңар.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

КИНО
АПРЕЛЬ 26-ДА
«НАПЫРАЛ»: «Хөмудап тептерин берип көрүңер» 9.45, «Хан борашкан хейлер» 11.30, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ленин Польшада» 6, «Бурунгаарла, уе-шак» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 8 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Ийи воскресение» 11, 1.50, «Эскадра журнуу чүнче бар чор» 3.50, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.
«ВОСТОК»: «Дун ортуузундагы кашкыын» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 27-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, [illegible] килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдизиниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедейде баргаазы 32-75 телефону болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00872.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген.

1966 ч.
АПРЕЛЬ
27
СРЕДА
№ 100 (6426).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелинин ажылчы чоннары! ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга ажылчыннарның, колхозчуларның, совет интеллигенцияның дээре төлээлекчилери — коммунистиг ниитилелдиң төлептиг тургузукчуларын соңгуулуңар!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң амыдыралга шылгаттынган блогу делгереп база быжыксын!

(СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларындан).

Бот-орулга-чарылга амгы байдалда

Чурттуң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адыларында ышкаш, үлетпүр бүдүрүлгелерниң коллективтери, бистиң партияның болгаш чоннуң амыдыралында кайгамчыктыг болуушкунну — СЭКП-ниң XXIII съездизин чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуп алган. Социалистиг чарыш ол хүннерде онза хайнышкынныы-биле калбарып турган, ылаңгыя бүдүрүлгениң экономиктиг ажык-дузазы-биле, бүгү-ле бүдүрүлге звеноларынга бот-орулга-чарылганы нептередири-биле холбашкан айтырыглар бирги черге болуп кедүрүлген. Ол ындыг болур-даа ужурлуг.

Бүдүрүлге бүрүзү, бүдүрүлгениң адыр бүрүзү чүгле каража-когарал чок, бодунуң чарыгдалдарын дуглап турар эвес, харын ажыл-агый чорудулгазынга үргүлчү бедик орулгалыг ажылдаар ужурлуг. Орулгалыг болур чорук бүдүрүлгениң соксаал чок калбаарынга эргежок чүгүла чылданы хандырар, ол ышкаш национал орулганың өзүлдезинге, материалдыг шаңнал бээриниң фондузун тургузарынга, культура-амыдырал хемчеглеринге болгаш өске-даа чүүлдерге акша-хереңгини мөөңнеп алыр арганы бээр. Ынчангаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму-даа, партияның XXIII съездизи-даа бо айтырыгже онза кичээңгейни угландырган.

Ажылдың бо чаа негелдезинче шилчиир талазы-биле белеткелди бистиң республиканың бүдүрүлгелеринде элээн калбартып турар апарган. Чүнүң-даа мурнунда, бот-орулга-чарылганы ажылдап кылыр болгаш нептередир, коллективтиң кежигүн бүрүзүн бодунуң ажыл-херээн ханызы-биле билир, ниитиниң өнчү-хереңгизинге камныг болур чорукка кижизидер талазы-биле белеткел ажылдары улам-на тодарап бар чыдар, а бот-орулга-чарылганы чамдык черлерде нептередип турарында дидим эгелээшкиннер база бар.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң эштер Белков биле Елкин удурткан бригадалары бо чылдың февральда бот-орулга-чарылгаже эгелеп кирген. Оларга тудуг ажылдарының планын, оналда күүседириниң нарядтарын, лимит картазын берген болгаш ажылды кыска хуусаада эки шынарлыг кылыр талазы-биле организастыг ажылдарны чорудуп турган. Ам бригадаларның бот-орулга-чарылгаже киргениниң соонда баштайгы түңнелди үндүрер чоокшулаан. Эргелелдиң бүдүрүлге ажылының планын ёзугаар, ам Тонких биле Щеповаленконуң бригадаларын ындыг системаже шилчидер. Ынчангаш Кызылдың тудугларынга бот-орулга-чарылганың айтырыын чоорту сайзырааңгайжыдар деп турар. Ынчалза-даа «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң удуртукчулары (начальниктиң хүлээлгезин күүседип турар, мурнунда кол инженери турган эш Пересыпкин) бо эгелээн херекти дуюлунга чедирер дээш кошкак ажылдап турар: бот-орулга-чарылгаже кирген бригадалар бирги кварталдың планын күүсетпээн, ажылды организастааны ам-даа кошкак, тудуг материалдары чедишпезинден анаа турар хүннер база таварышкылаан. Бистиң республикада хөй-хөй бүдүрүлге коллективтери бо чүгүла херекти эреңгей көрүп, ооң ужур-дузазын ажылчыннарга чедиңгир болгаш билдиңгир тайылбырлавайн турар. Чижээ, Кызылдың авто-септелге заводунуң чамдык цехтеринге бот-орулга-чарылгаже шилчип болур бе дээр дугайын чугаалажып турар үеде, ажылдың хемчээли хөй болгаш материал-техниктиг хандырылга эки турар үени барымдаалаар апаар дижип тургаш, ооң соонда ол айтырыгны чугаалашпайн ара каапкан. Заводтуң ажылында эргежок чүгүла чүүлдер — тускай чурумнар, нормативтер, учёттуң болгаш отчёттуң формалары тодаргай ажылдап кылдынмайн турар. Завод ол четпестерни дүрген чайладыр ужурлуг.

Бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын шуут харыылап, удуртуп турар мастерлер, цехтерниң болгаш заводтарның удуртукчулары, экономистер коллектив бүрүзүнүң каража-когарал чок, орулгалыг ажылдаарын организастаар ужурлуг.

Бүдүрүлгелерниң экономиктиг бот тускайлаң чоруун калбартканы-биле база планнаашкынның чаа системазынче киргени-биле холбаштыр, коллективтиң ажыл-херээ дээш удуртукчуларның харыысалгазы хөй катап улгадыр. Бир эвес мурнунда, бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын продукцияның бүдүрүп үндүрген ниити хемчээли-биле үнелеп турган болза, ам чаа кергүзүг — садып, сайгарган продукцияның хемчээли-биле үнелээр апарган болгай. Ол болза, кылып үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидерин болгаш продукция озалдаашкын чокка сайгартынзын дээш ындыг ассортиментилиг кылдыр бүдүрерин бо система боду углап-баштаар дээрзин айтып турар-дыр.

Бот-орулга-чарылга амгы байдалдарда улуг ужур-дузалыг. Нормативтерни ажылдап кылыры, бүдүрүлге участоктарынга учётту болгаш отчёттуг чорукту организастаары — соңгаарладыышкын чок чүгүла херек болур. Ол дугайын бүдүрүлгелерниң удуртукчулары эки билир херек. Ажылды эртем ёзузу-биле планнаары, эң эки түңнелдерни чедип алганы дээш материалдыг иштиг бериишкинин тургузары ниитиниң бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам-на бедидер.

Кадрларның экономиктиг өөредилгезин эжиндирер чүгүла ужур-дузалыг дээрзин уттуп болбас. Маңаа бүдүрүлгелерниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының бүгү белүктерин хаара тудар. Бригадир, мастер, ажылчын бүрүзү бот-орулга-чарылга дугайында чогуур билигни чедип алзын, продукцияның бот-өртээ чүүден тургустунарыл, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери бүдүрүлгеге чүну бээрил дээрзин билзин дээш өөредилгени организастаар ужурлуг. Ажыл-агыйны чүгле эки тургустунган экономиктиг ажылга, ылавылалдыг бот-орулга-чарылгага үндезилээш эки чорудуп болур деп, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң отчёт илеткелинге демдеглээн болгай.

Бүдүрүлгелерге, тудугларга болгаш транспортка бот-орулга-чарылганы нептередир талазы-биле бүгү ажылды хүн бүрүнүң контролюнга тургузар дээш партия организациялары болгаш партия комитеттери организакчы ажылды калбартыр хүлээлгелиг. Ону чедип алыры — материалдарның болгаш акша-хереңгиниң эң эвээш чарыгдалдарын үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хөй продукцияны Төрээн чуртка, чонга бээринге бүдүрүлге коллективтеринге дузалаар.

КҮЧҮЛҮГ ЧАҢГЫС-ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисежип турар коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары боттарының культура одаа — клувунга чыглып келгеннер. Кижи бүрүзүнүң сагыш сеткили өөрүшкү-биле долдунган турган. Ындыг болбас аргажок. Бистиң чуртувустуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидип үндүрер улуг аас-кежик коллективке онаашкан.

Коллективтиң ниити хуралын бүдүрүлгениң директору эш В. Чемнов ажыткаш, СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары эш Б. Добромысловка сөс берген. Партияның XXIII съездизиниң Директиваларының сорулгаларын тайылбырлааш, ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдага белеткелдиң калбарганын, ам депутаттарга кандидаттар депшидилгезиниң эгелээнин ол чугаалаан. Кымда кандыг санал барын хурал даргазы айтырарга, бүдүрүлгеде комсомол организациязының секретары эш Р. Никонова туруп келгеш:

— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Советинге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 409 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневти, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Салчак Калбакхөрекович Токаны депшидер саналдыг мен, коллективимниң бүгү кежигүннери мээң бодалымны деткиириңге бүзүрелдиг мен — дээрге, хуралдың киржикчилери бут кырынга туруп келгеш, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Сөс ап, чүве чугаалаан эштер О. Сонам-Байыр, В. Голубков болгаш өскелер-даа Эвилелдиң Советинге соңгулда талазы-биле округка бадыладырын Л. И. Брежнев, С. К. Тока олардан дилээн.

Эштер Л. И. Брежнев, С. К. Тока олардан Эвилелдиң Советинге соңгулда талазы-биле № 409 соңгулда округунга бадыладырын дилээн доктаалды коллективтиң хуралынга хүлээп алган.

О. СИИРИН-ООЛ.

ЧУРУКТА: митингиниң киржикчилери. Индирде комсомолчу О. Сонам-Байыр.

Фото В. Рачковскийнии.

СОҢГУКЧУЛАР КАНДИДАТТАРЫН АДААН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидери политиктиг улуг көдүрлүүшкүннүг эртип турар. Соңгукчулар партияның XXIII съездизиниң шиитпирлериң күүседиринге, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ыңай чечектелиринге боттарының күш-ажылы-биле, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы-биле дуза чедирип турарларны чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының төлээлери болдурарын күзеп турар.

Москваның А. А. Жданов аттыг бирги типографиязының апрель 23-те болган соңгулда мурнуу чарыының хөй кижи киржикчилерлиг хуралы Москва хоорайның Бауман соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Леонид Ильич **Брежневти** депшиткен.

Бичелитражтыг автомобильдер заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Москва хоорайның соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Алексей Николаевич **Косыгинни** депшидериниң боттарының хуралынга чүүлдүг деп көрген.

Москваның 2-ги шак заводунуң, «Изолятор» заводунуң ажылдакчылары, хоорайның С. П. Боткин аттыг, Ленин орденниг клиника эмнелгезиниң коллективи Ленинград соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Николай Викторович **Подгорныйны** депшидерин чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң коллективиниң хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидат кылдыр 3-кү шуктулга цегиниң мастери, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчызы Варвара Егоровна **Маркинаны** депшиткен.

Москваның «Кадыр болгаш Маска» дээр металлургия заводунуң коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга бодунуң кандидазы кылдыр 1-ги мартен цегиниң кан эзилдирикчизи Виктор Владимирович **Клюевти** адаан.

Шылгараңгай совет чогаалчы болгаш хөй-ниити ажылдакчы Константин Александрович **Фединни** Москваның Тушино соңгулда округу ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидат кылдыр адаан.

Ленинградта СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунуң соңгулда мурнуу чарыында хуралы Калинин соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидат кылдыр **Г. И. Вороновту** депшиткен.

Машиналар бүдүрериниң В. И. Ленин аттыг Нева заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы Нева соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң депутадынга кандидат кылдыр партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Василий Сергеевич **Толстиковту** депшиткен.

Сеткил хайнышкынныг үннер

Эки шимеп дериттинген клубка «Чодураа» колхозтуң колхозчулары чыглып келгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Советинге соңгулда чорудар Тес-Хемниң № 654 соңгулда округунуң талазы-биле депутаттың кандидаттарын депшидер хуралдың эгелээни ол. «Чодураа» колхозтуң даргазы Эрендей Күнзең-оол сөс алгаш, Тес-Хемниң № 654 соңгулда округунуң талазы-биле депутаттың кандидаттарынга СЭКП ТК-ның секретары Михаил Андреевич Сусловту болгаш ук колхозта хойжу бригаданың бригадири Иван Симчитович Данзырынны депшидерин чугаалаан.

Эш Данзырың колхозка кирген үезинден бээр бодунуң бүгү-ле күжүн ниитиниң мал ажылын сайзырадырының херээнге берип келген. Ол — СЭКП Тес-Хем райкомунуң кежигүнүнге кандидат, Кызыл-Чыраа кожээ Совединиң депутады. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1966 чылдың март 22-деги Чарлыы-биле эш Данзырың «Күш-ажылдың кызыл тук» ордени-биле шаңнаткан. Иван Симчитович бригадирлеп ишпаан, бир кодан хойну кадарып турар. Ол эрткен ажыл-агый чылында бир хойдан 3,1 килограмм дүктү, 100 хойдан-на 101 хураганны алган. Ынчангаш эш Данзырың депутаттың кандидадынга төлептиг болур дээрзин колхоз даргазы эш Эрендей чугаалааш, ооң кандидатуразын бүгү колхозчулар деткиир дээрзин бүзүреткен.

— Бистиң чаңгыс чер чурттуувус эш Данзырынны депутаттың кандидадынга депшидип турар чорук бисте улуг аас-кежик-дир, бистиң улуг идегеливисти ол бүзүредип шыдаар! — деп, Чыргаланды школазының башкызы эш Кочага сеткил хайнышкынныг санал берген.

Эштер Дажываа, Буян олар депшидип турар кандидаттың дугайында боттарының саналдарын бергеннер.

Бо ышкаш хурал «Тес-Хем» совхозка база болуп эрткен. Аңаа санал берип чүве чугаалаан эштер Ламажап, Шырап, Тоюң-оол олар депутатка кандидат Иван Симчитович Данзырынның ажылының болгаш амыдыралының дугайында өөрүнчүг сөстерни чугаалап, ону депшидерин ишин-биле деткээннер.

Улам шапкынчаан

Чөөн-Хемчиктиң ховуларында часкы ажылдар мурнукузундан улам шапкынчаан. Апрель 25-тиң хүнүнге чедир районнуң девискээринде ниитизи-биле 14820 га чер илиирттинген.

Механизаторлар соолгу каш хонуктарда шудургу ажылдааш, 10536 гектарны аңдарганнар. Чер чарыышкыны-биле чергелештир суггарылга база калбарган. Ол ажылда 186 кижи хаара туттунган. СЭКП-ниң XXII съездизи, Ленин аттыг колхозтарда, «Тыва» совхозта шык базырыышкыны доозулган.

Түлүктеп турар

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Көк-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери часкы тарылгаже кирипкеннер. Хөрзүн чымчадыкчылары Оңдар Доржу, Маргыс-оол Маскыр, болгаш Иван Кабанов хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

Ховунуң ажыл-ишчилери янзы-бүрү амданныг чемнер-биле хандыртынган. Улуг повар Тамара Дарый чем белеткээриниң мастери боор илереэн. Ында чунар бажыңны хүнүң-не изидип, солун-сеткүүлдерни саадал чокка эккеп турар.

Ховулардан күш-ажылчы медээлер

ХОВУ ТУРЛАА

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының Биче-Аянгаты аксында хову турлаан тараажыларга таарымчалыг кылдыр эки дерип кылган. Механизаторларның ниити чурттаар бажыңының өрээлдериниң иштин чугайлаан, шалазын кылайты позулап каан.

Ак чоорганнарлыг, куш дүгү сыртыктарлыг, кылагар баштыг демир орунгарны аян киир эде салгылап каан. Кызыл булунда баянны, хылдыг хөгжүм херекселдерин, шыдыраанны, таалыны, номнарны, чаа солуннарны делгээн. Ханада совхозтуң 1966 чылда ажыл-агый планын чараштыр бижээш аскан. Механизаторларның ажылының түңнелин агит-хуудуста хүн бүрү көргүзүп турар.

Ниитиниң чемненилгезин мында эки организастап тургускан. Партия, комсомол организацияларының активтери хүннүң-не кызыл булуңга дежурныйлап турар. Хову турлаанда чунар бажыңны хүн бүрү узуктелиишкин чокка ажылдаар кылдыр таарыштыр тургускан.

Бо салбыр апрель 20-ге чедир 1193 гектар чериниң шыгын базырган болгаш 463 гектар черни тарган. Механизаторлардан эштер С. Көк-оол, Анзат-оол Бүдүп, комсомолчу Д. Ширбий-оол олар ээлчег нормазын 120—130 хуудан кудулатпайн мурнуку одуругда чоруп турарлар.

Кур чер дээш

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта Оңдар Седен-Дамбаа баштаан 43 кижилиг звенозу кур чер чаалап алыр талазы-биле шудургу ажылдап турар. Ол звено 120 гектар кур чериң хараганын сөп аштаан. Ол черлерниң барык шуптузу аңдарттынган. Аңаа аъш-чемниң кол үнелиг культуразы — кызыл-тасты чажар. Аныяктар колдап турар ол звенонуң кежигүннери хараган сөгерин шудургу үргүлчүлеп турар.

Баштайгы хүннерде

Агаар-бойдустуң байдалы соксуушаар болза-даа, «Суглак» совхозтуң механизаторлары часкы шык базырыышкынын апрель 24-тен эгелээш, 1500 гектар черни илиирткеннер.

Совхозтуң хову-шөлдеринде 16 трактор агрегады ажылдап турар. Механизаторлардан Г. Занин, И. Лускин, Н. Сухарцов, А. Козликин олар хүн бүрүнүң нормазын 120—150 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда санадып турарлар. Бо механизаторлар май байырлалынга уткуштур шалыпчы ажылдап, сезон дургузунда 900—1000 гектар чымчак чер аңдарылгазын чорудары-биле социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Кызыл туктуг

Чоокку хүннерге чедир 5346 га часкы черни Улуг-Хем районнуң механизаторлары удур аңдарганнар. Эрткен үениң иштинде илиирткен черниң хемчээли 19300 гектар болган. Часкы ажылдар «Найырал» совхозтуң шөлдеринге хайнышкынныг чоруп турар.

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазының ховуларында ажыл база хайныккан. Бригаданың механизаторлары 100 га кур черни аңдарганнар. Трактористерден Соскал Чаш-оол беш хонуктуң түңнели-биле тиилекчи болуп үнгеш, кызыл тукту чаалап алган.

—◆—

Организастыг шеф

Эрткен дыштаныр хүнде Чөөн-Хемчикте «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери эргижирээн суггарылга бугазын аштаарының шевин организастап эрттиргеннер. Шефке 150 кижи киришкен. Хүн дургузунда олар беш километр узун дурттуг буганы казып аштааннар.

Тараалан салбырда

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозтуң тарылга шөлүнүң хөй нуруузу бирги салбырынга хамааржыр, ынчангаш ооң тараажылары хову ажылдарынче кичээңгейни салып, бо талазы-биле эвээш эвес дуржулганы чыып алганнар. Тарылга эгелээри билен суггарыкчыларның семинарын эрттирген. Амгы үеде салбырның тараа шөлдеринде 52 суггарыкчылар ажылдап турар. Олар баштайгы хүннерде 216 га черни суггарган. Хертен Чылбактың удурткан звенозу 95, Хомушку Каадырның — 80 га черни суггаргаш, мурнакчыларның одуруунче үне бергеннер.

Б. БАРБА.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер
Чөвүлелинде, Профэвилелдериниң область чөвүлелинде

Бирги кварталда социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт болгаш тудуг организацияларының 1966 чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайын чугаалажып көрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринден — алгы заводунуң коллективи (директору Г. И. Сафиулин, партия организациязының секретары Е. В. Кудря, профэвилел комитединиң даргазы эш Мерзляков) ниити продукция бүдүрериниң планын 139,6 хуу, бараанныг продукцияны 107,6 хуу база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 133 хуу күүсеткеш, бирги черни ээлээн.

Тудуг организацияларындан — № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колонна (начальниги И. М. Гнилометов, партия организациязының секретары Б. Я. Челюканов, тудугда профэвилел комитединиң даргазы А. В. Сериков) бирги кварталдың тудуг-монтаж ажылдарының планын 112,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 110,3 хуу, чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирер планын 222,3 хуу күүсеткеш, бирги черни алган.

Автотранспорт организацияларындан — № 3 АТА (начальниги И. С. Зандеев, партия организациязының секретары А. Ф. Рычкова, профэвилел комитединиң даргазы А. Т. Черепанов) чүък сөөртүрүнүң планын 176,5 хуу, тонна-километр эртерин 134,6 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 133,7 хуу күүсеткен.

Алгы заводунуң, № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның болгаш № 3 АТА-ның коллективтеринге СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын тывыскан шиитпирлээн.

Чадааннаның тараа хүлээп алыр пункту, «Тыва тудуг» трестиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, «Тыва даг-дүгү тудугнуң» үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың тууйбу заводу, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чери, Бай-Хаактың болгаш Тожунуң үлетпүр комбинаттары, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң тудуг организациялары, Каа-Хемниң хөмүр даш разрези, Кызыл-Мажалык АТА-зы болгаш № 2 автотранспорт ажыл-агый чери бирги кварталда багай ажылдааны демдеглээн.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели бо чылдың баштайгы кварталының түңнелдерин коллективтерге чугаалажып көөрүн болгаш ийиги кварталдың бүдүрүлге планын күүсэдириниң эргежок чүгүла хемчеглерин хандырарын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, парткомнарга, СЭКП райкомнарынга, профэвилелдериниң алырлар дайы-биле обкомнарынга, «Тыва тудуг» трестиниң болгаш тудуг организацияларының удуртукчуларынга, партия организацияларының секретарьларынга болгаш профэвилел комитеттериниң даргаларынга даалгаан.

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕРНИҢ КҮЖҮН ЧӨП ТААРЫШТЫРАР

Ажыл-агый тургузуушкунун удуртурда партия организацияларынга эргелерни Устав берген, олар кайгамчык улуг аргаларлыг болуп турар. Партияның ажыл-чорудулгазының кол чүүлү, оон эң улуг сагыш салыышкыны — кадрлар-биле ажыл болгаш үндүрген шиитпирниң күүселдезин хынаары болур. Кижилерни билдилиг шилип алыры, оларны таарыштыр шын тургузары, боттарының хүлээлгелерин ак сеткилдиг, чогаадыкчы күүседир кылдыр өөредири, ажыл-херекти олардан негээри — үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның чедиишкинниг болуруун хандырарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг дээрзин СЭКП-ниң XXIII съездизинге демдеглээн.

Өвүр районнуң партия эге организацияларының болгаш СЭКП райкомунуң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистер болгаш делегаттар боттарының шүгүмчүлелдиг саналдарынга партияның организастыг ажылдарында кылдынган болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдарны илереткеннер. Ол шүгүмчүлелдиг саналдарга үндезилээш, айыттынган четпестерни чайладыры-биле СЭКП Өвүр райкомунуң бюрозу болгаш партия эге организациялары тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ол хемчеглерге үндезилээш, коммунистерниң күжүн ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң аайы-биле элээн сайгара тургускан. Амгы үеде коммунистерниң 27 хуузу мал ажылында, 24 хуузу хову ажылында, 3,1 хуузу тудуг ажылында, 49,4 хуузу албан организация черлеринде ажылдап турар.

Коммунистерниң күжүн таарыштыр тургузар талазы-биле «Кызыл тук» колхозта партия эге организациязы (секретары О. Санаа) багай эвес ажылдааның демдеглээр херек. Ол колхозта коммунистерниң 40,5 хуузун мал ажылында, 8 хуузун тудуг болгаш чер ажылында тус-тузунда таарыштыр быжыглап тургускан, оларның ажылын үргүлчү контрольдап, чогуур үезинде арга-сүмелерни берип турар. Тус-тус коммунистерниң ажылының аайы-биле партия бөлүктерин организастап тургускан. Чыраа-Бажында партия бөлүү, оон удуртукчузу эш. Санчы-Бидип багай эвес ажылдап, партияның шиитпирлерин чон иштинге таныштырып, социалистиг чарыштарны организастап турар. Моон түңнелинде «Кызыл тук» колхозтуң ниити ажыл-агыйы районда эки черни ээлеп турар. Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле суд, прокуратура болгаш шагдаа черинде, эмнелгеде партия эге организациялары боттарының коллективтеринде багай эвес ажылдап турар.

Районнуң чамдык партия эге организациялары болуп эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болган санал шүгүмчүлелдерни күүседир талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып турар.

Партияның организастыг ажылының талазы-биле партия эге организацияларының болгаш районнуң коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга болган шүгүмчүлелдиг саналдарны күүседир талазы-биле ам-даа ыракта чедир кылдынмайн турар чүүлдерниң барын демдеглээр херек.

Эрткен отчёт-соңгулдалыг партия хуралынга чамдык чугула участоктарны кошкак белеткелдиг кижилер баштап турар, ажыл-агыйжы кадрларга чамдыкта бедик негелде чок болуп турар таварылгалар ам-даа эвээш эвезин демдеглеп турган. Ол ышкаш кадрлар-биле ажылда четпестерни чайладыры, партияның болгаш чоннуң мурнунга оларның харыысалгазын үргүлчү бедидери — бүгү партия организацияларының сорулгазы деп айыткан. Ажыл-агыйжы политиктиг сорулгаларны шиитпирлээр дээш партия организацияларының янзы-бүрү талалыг дуржулгазын нептередир талазы-биле, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин хынаар, шүгүмчүлелдиг саналдарны удуртулга болдуруп ажылдаар хемчеглерни «Торгалыг», «Коммунизмче орук» колхозтарда партия эге организациялары дыка четпес боттандырып, ол талазы-биле тодаргай түңнелдерни ам-даа үндүрбейн турар.

«Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы коммунистерниң күжүн шын таарыштыр тургуспааныңдан колхозтуң мал ажылында байдалы дүвүренчиг турган. Ылаңгыя Бора-Шай девискээринде чамдык коданнарның малы чудап турган. Бора-Шай талазында малчыннарның күш-ажылчы сагылга-чуруму четпес, арага-дарыга хандыыр, харыысалга чок чорукту ол салбырның эргелекчизи коммунист Конгардан баштааш болдуруп турган. Бо талазы-биле партия эге организациязы, оон секретары эш В. Дагбыш коммунистерниң берген өртектиг саналдарын үнелеп көрбейн турар. Партия эге организациязының секретары В. Дагбыш бодунуң ажылынга харыысалга чок чорукту болдуруп, партийжи организастыг ажылды бедик негелдезинге чедир тургузуп шыдавайн турар. «Торгалыг» колхозта партком секретары эш М. Чамбал-оол коммунистерден болгаш ажыл-агый удуртукчуларындан кошкак негелделиг. Шүгүмчүлелдиг саналдарның күүселдезин партия хуралдарынга чугаалашпаан.

Чамдык албан организация черлеринде партия организациялары отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болган шүгүмчүлелдиг саналдарны күүседир талазы-биле ыракта-ла четпес ажылдап турар. Райкүускомда, райпода, Хандагайты ортумак школазында партия эге организациялары бо талазы-биле тодаргай ажылдарны чорутпайн турар. Хандагайты ортумак школазында партия организациязында бактаап турар 7 коммунистиң 4-тү партияның сагылга-чурумун үрээш, хемчег алысканнар. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы четпес, школа, интернат соок, хирлиг, школа ажылынга ында коммунистерниң киржилгези кошкак, олардан партийжи негелдени эге организация кошкак тургузуп турар.

Райпода партия эге организациязы бодунуң ажылын ам-даа эде тургузуп шыдаваан. Моон уламындан райпо шугумунда ажылдап турар кадрларның иштинде кижизидилге ажылы онза четпес байдалда турар. Бо талазы-биле отчёт-соңгулдалыг хуралга болган шүгүмчүлелдиг саналдарны боттандырар дээш ажыл онза хожудап турар.

Комсомол, профэвилел организацияларының ажылдарында демдеглээн четпестер ам-даа эттинмейн турар. Ылаңгыя колхозтарда тургускулаан 3 профэвилел месткомнары амгы үеде барык-ла ажылдавайн турар. Оларның хуралдары өспейн турар. Профэвилел организацияларының ажылын партия эге организациялары четпес удуртуп, практиктиг арга-сүмелерни багай чедирип келген. Советтерниң организас-массалыг ажылдарында четпестер оожум чайлаттынып, ол талазы-биле районнуң күүседикчи комитеди, кодээ советтер ажыл-агыйжы ёзу-биле шиитпирлээр боттарының айтырыгларын оюп, боттарының ёзулуг хүлээлгелерин четче күүседип шыдавайн турар.

Партийжи организастыг ажылга удуртулганы, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин үргүлчү хынаар база отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болган санал шүгүмчүлелдерниң күүселдезин контрольдаар ажылды СЭКП райкомунуң бюрозу, оон организастыг килдизи, партия организацияларын улам күштелдирер ужурлуг.

М. ДОСТАЙ,
СЭКП Өвүр райкомунуң секретары.

Балдаң Доржуевич Балчыыр 1958 чылда-ла чылгычылап эгелээн. Бо кыска үениң дургузунда ол мергежилдиг чылгычы апарган. 1964 чылда ол төрүүр 100 беге онаашты 100 кулунну менди камгалап алган. Мурнакчы чылгычы бүгү эвилелдиң чылгы мал ажылының делгелгезиниң киржикчизи.

Эш Балчыыр ам ол-ла ажылында ажылдап турар. Онаашкан ажылынга кызымаккайы, ак сеткилдии-биле ол Улуг-Хемде Жданов аттыг колхозтуң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап алган. Ам ол ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге эки түңнелдерлиг ужуражыр дээш күженишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чылгычы Балчыыр Б. Д.

Фото С. Феоктистовтуу.

Дээре ажыл-агыйлар

Партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң болгаш райкүускомнуң сүт талазы-биле шилчиир кызыл тугун бо чылдың бирги кварталының планын 172,5 хуу күүсеткен «Сүт-Хөл» совхозка хевээр арттырган, а эът талазы-биле шилчиир кызыл тукту СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозка тывыскан. Бо ажыл-агый бирги кварталда эът садар планын 102,8 хуу күүсеткен.

С. ПАВУ.

Төлептиг салыышкын

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» кодээ ажыл-агый артелиниң Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери бирги кварталда күрүнеге 130 тонна сүт садар планын 136 тонна, ооң ниити чылдазын 181 тонна кылдыр күүсеткен. Төрээн партиязының съездизинге ферманың коллективиниң күш-ажылчы белээ ол болган. Маңаа саанчы-даа, кадарчы-даа, бызаа ажаакчызы-даа кижи бүрүзү бодунуң салыышкынын киирген.

Ам бо найыралдыг коллектив ийиги кварталдың бирги айының планын чедиишкинниг күүсетпеш, ам ийиги айның ээлчээнде ажылдап турарлар. Элбек сүт дээш демиселге эң эки ажылдап турарларны демдеглээри өөрүнчүг. Фермада саанчыларның аныяа Иргит Наталья бирги кварталда бир инектен-не 450 литр сүт саап алыр планныг тургаш, 495 литрни сагган. Саанчылар А. Үзүйген, А. Балагашева олар ол-ла хуусаада бир инектен-не 487-481 литр сүт саап алганнар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйын, ылаңгыя кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң талазы-биле чугула сорулгалар айыттынган. Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери чаа эрткен съездиниң шиитпирлерин боттарының ажыл-чорудулгазының программазы болдуруп ажылдавышаан, чугула продукция — сүттү элбекшидериниң депшилгелиг, чаа аргаларын ажыглап тургаш, сүт талазы-биле беш чылдың бирги чылында планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салган.

Бо хүннерде республиканың ажыл-ишчилери чугула, политиктиг болуушкун — ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда хүнүнге күш-ажылчы сеңниг ужуражыр дээш хайнышкынныг ажылдап турар. Чүгле «Кызыл тараачын» колхозта эвес, Бии-Хем районда мурнакчы фермаларның бирээзи Туран сүт-бараан фермазының коллективи борта база ла төлептиг салыышкынын киирерлер.

В. МОЛЬБИ.

Чаа сорулгаларже кыйгырып тур

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлери кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салып турар. Бистиң Каа-Хем районнуң аңаа хей-аът кирген ажыл-ишчилери чаа беш чылды күш-ажылчы белектерлиг эгелээн. Район бирги кварталда күрүнеге сүт, эът садарының планын ажыр күүсеткен. Бирги кварталда «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтар күрүнеге сүт, эът садарын база пландан ажыр күүсеткилээн.

Кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салдынган улуг сорулгаларны шиитпирлээринге чер-черлерде херээженнер чөвүлелдери, оон активтери чугула черни ээлеп турар. Амгы үеде районда 19 херээженнер чөвүлелдери бар. Ында бүдүрүлгениң, культура-массалыг ажылдың, арыг-шевериниң 72 секциялары ажылдап турар. Херээженнер чөвүлелдери боттарының ажыл-чорудулгазын үениң негелделеринге дүүштүр тургузуп, культура-амыдырал болгаш бүдүрүлге айтырыгларын амыдыралга боттандырарынга улуг күш болуп келген.

1965 ажыл-агый чылында хойжулар Салчак Үзүмаа, Бөрзек Минчимаа, Зинаида Чигжит төрүүр 100 хойдан-на 100 баш хураганны, 1 хойдан-на 3 килограмм дүктү, саанчылар К. Архипова, Саңчатмаа Дактал, Е. Иванова, Зинаида Лопсан олар бир саар инектен-не 1700-1980 килограмм сүттү саап алганнар. Бызаа ажаакчылары Елена Димитрева, Вера Лапшакова, Наталья Баранова олар азыраан бызааларының бызаа бүрүзүнден хонукта 800-900 грамм немелде деңзини чедип алганнар.

Партияның XXIII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш район иштинге калбарган чарышка «Коммунизмче орук» болгаш «Октябрьның 30 чылы» колхозтарның төп сүт-бараан фермаларының коллективтери, ол ышкаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи эки көргүзүглерни чедип алган. Фермаларда малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургускан.

Чаа чылда районнуң амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчы херээженнеринге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тывыскан. Комбинатта хеп даараарының, чурук тырттырарының, шак, идик-хеп септээриниң болгаш даараарының цехтери ажылдап турар. Даараныр комбинаттың удуртукчулары, мурнакчылары айда ийи удаа колхозтарже үнүүшкүннерни кылып, чоннуң айбызын ап, чер-черле херээженнер чөвүлелдеринге боттуг дузаны көргүзүп турарлар.

Бистиң мурнакчы саанчыларывыс Надежда Завалина, Валентина Бадан, Капитолина Архипова, Таисья Гущина, Евгения Даваалай олар бирги кварталда алган хүлээлгелерин март 10-да-ла күүседипкен.

Ажыл-ишчилер дугайында партия болгаш чазактың сагыш салыышкының хүн бүрү тодазы-биле көрүп турар бис. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы-биле бүдүрүлгеге бедик көргүзүглер дээш саанчылар К. Т. Архипова, Г. В. Блинова, С. В. Борисова, Александра Салчак, Санчатмаа Дактал оларны орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан.

Чоннуң культурлуг амыдыралын бедидер талазы-биле херээженнер чөвүлелдери чаа-чаа чүүлдерни кылып турар. Мерген сүт-бараан фермазында херээженнер чөвүлели (даргазы эш Сара Адыя) культура-амыдыралдың бедик деңнелин чедип алган. Фермада столовая, уруглар сады, садыг, кызыл булуң, чунар бажың ажылдап турар. Саанчы кижи бүрүзү чагылгалыг, политкичээл неделя санында эртип турар. Ферманың бүгү коллективинге чаа чылдың бүдүүзүнде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тывыскан. Район төвүнүң херээженнер чөвүлели чоокта чаа «Чаа төрүттүнгеннерниң» хүнүн болгаш назы четкен уругларга паспорт тыпсылгазын байырлалдыг байдалга организастаан. Ол ышкаш март 8-ке таварыштыр даараныглга комбинадының коллективи «Сөөлгү модалар» деп кежээни база эрттирген. «Тиилелге» колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы Надежда Новикова) айтырыглар-харыылар болгаш тематиктиг кежээлерни, диспуттарны план ёзугаар эрттирип турар. Ильинка суурга «Канчаар чараштыр кеттинерил?», Көк-Хаак суурга «Чараш аажы-чаң деп чүл?» деп кежээлер солун эрткилээн. Кайда-ла херээженнер чөвүлелиниң, оон секретарьларының ажылы эки тургустунган, партия организациязының, кодээ Советтиң талазындан херээженнер чөвүлелиниң ажылын эки удуртуп турар болдур, ында ажыл-херек эки болур. «Бурунгаар» колхозта херээженнер чөвүлелиниң ажылын партия организациязы четпес удуртуп турарындан ында херээжен чоннуң бүдүрүлгеге киржилгези багай, культуразы четпес, арагалааш туруптар таварылгалар ам-даа бар. Колхозчулар Самбик Кишеймаа, Дудуней Сомаа-Сүрүн олар колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн, өгүнүң эр ээлериниң ажылдап каан акша шалыңын «ижеринге» өйлежип турар. Оон туржук, партия кежигүннери Бадарчы Копшыкуруг, Миндара Севильбаа олар багай үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлери кодээниң ажыл-ишчилерин чаа-чаа сорулгаларже кыйгырып турар бо хүннерде боттарының ажылын херээженнер чөвүлелдери улам экижидерлер.

Д. СИМЧИТ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ — ЧОГУУР ӨЙҮНДЕ

Тожу район кооператорларының хуралынга райпо баштаар черинин ажылының дугайында отчётту дыңнап чугаалашкан. Кылдынган ажылдарның түңнелин үндүрүп, ажылда четпестерни чидии-биле илереткен. Райпо баштаар черинин даргазы С. Юмбуу илеткелин хуучу кежигүннер ортузунга чоруткан ажылдан эгелээн.

Садыг организацияларының ажылын экижидер ажылга хуучу кежигүннерниң бот-идепкейи өскен. Эрткен чылын 187 хуучу кежигүннерни хүлээп алган. Кежигүн дадывырының чылдазы 133 хуу күүсеттинген. Чон ортузунга массалыг ажылды калбартырынга «Май 1» колхозта лангыы комиссиязының даргазы Галина Тайбыл, «Совет Тыва» колхозта бараан магазининиң эргелекчизи Орай-оол, Салдамның бараан магазининде Мельникова болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен.

1965 чылда райпо бараан саарылгазының планын 107,2 хуу күүсеткен. Райпонуң шугумунда 19 садыг четкилери ажылдап турар. Оларның иштинде 13 магазиннер бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылын райпо саңхөө талазы-биле орулга киирип алырының планын 208 хуу күүседип, пландан дашкаар 19 муң рубльдиң орулгазын алган.

Сөөлгү чылдарда чонну янзы-бүрү бараанар-биле хандырары экижээн. Хеп чуур машина, соодукчу, мотоцикл, радиоприёмник, даараныр машина дээн ышкаш бараанарның саарылгазы чыл бүрүде өзүп турар. Онаашкан ажылынга кызымак мурнакчы садыгжыларның саны көвүдээн. Садыгжылар Тамара Толгар, Ак Чамдыгыр, чолаачы-садыгжы Николай Байкара олар мурнакчыларга санадып турар.

Ынчалза-даа хуралдың киржикчилери садыг организацияларының ажылында улуг четпестер барын илереткен. Чугула хереглелдиң бараанарынга чоннуң негелдезин өөренип көрбес чоруктар бар. Орук харылзаазы коллуунда самолёт-биле хандыртынар болганда, чугула хереглелдиң бараанын дажыыры чугула. Ындыг турбуже, бараанарны нормадан ажыр сөөртүп турарындан чамдык бараанар хөй чылда саарылга чок чыдып, үрелир чорукка таваржып турар. Саттынмайн чыдар бараанарның ниити түңү 105 муң рубль четкен. «Май 1» болгаш «Совет Тыва» колхозтарда аъш-чем бараанарының магазиннери эрткен чылдың бараан саарылгазының планын күүсетпээн. «Совет Тыва» колхозта аъш-чем бараанар магазининиң эргелекчизи Татьяна Сады 5379 рубль түңнүг самчыгдалды кылган. Хөй-ниитиниң чемненилге черлеринде чем белеткелиниң шынары куду, блюдаларның нормазы эвээш, ортээр. Столоваяда болгаш пекарняда арыг-шевериниң сагылдазы чогуур негелдеге четпес. Эрткен чылын 3 магазиннерге оор болганының ужурундан 6775 рубль түңнүг бараан когаралы болган. Малчыннарны автолавка болгаш дерги садыглары-биле хандырар ажыл четпес организастаттынган. Малчыннарның турлагларынга, ивви фермаларынга автолавка кончуг ховар баар.

Чурттакчы чонга хүн бүрүде хереглеттинер бээр шай, кээшпе, дүжээ, дус дээн ышкаш бараанар магазиннерге үзүктели бээр таварылга база бар. Ол ышкаш улуг улустуң, уругларның сезоннуг идик-хеви, аңнаарынга, балыктаарынга херектиг чугула бараанар ховар келир. Кадрлар-биле ажылда четпестер барын санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн. Сөөлгү айларда «Май 1», «Совет Тыва» колхозтарда аъш-чем магазиннеринге үш-үш садыгжы солушкан. А сөөлгү ийи чыл иштинде янзы-бүрү чылдагааннар-биле 15 садыгжы ажылындан халашкан.

Районда чамдык магазиннерни алгыдып, садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузары негеттинип турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш райпо баштаар чери садып алыкчыларның чагыын ёзугаар хереглелдиң чугула бараанарын элбекшидип, ажылчы чоннарның садыг хандырылгазын чогуур негелдезинге тургузарын кооператорлар негээн.

А. ДОРЖУ.

СОВЕТ-СИРИЙ КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң чазааның чалаашын ёзугаар Сирий Араб Республиканың Премьер-Министри доктор Юзеф Зуэйн чазак төлээлерин баштааш, албанның аян-чоруун кылып, апрель 18-тен 25-ке чедир Совет Эвилелинге чоруп турган.

Совет-сирий кады кылган дыңнадыгда демдеглеп турары-биле алырга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Сирияның Премьер-Министрин хүлээп алган болгаш ооң-биле найыралчы, ак сеткилдиг беседаны кылган.

Премьер-Министр Юзеф Зуэйн болгаш ону үдеп чоруур кижилер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга барып чораан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле база Совет Эвилелиниң өске-даа удуртукчу ажылдакчылары-биле элээн ужуражыышкыннарны кылган. Талаларның аразынга чугаалажыышкыннар болгулаан.

Ак сеткилдиг болгаш бот-бодун билчир чоруктуң байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар чоруп турда Совет Эвилели биле Сирий Араб Республиканың аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарының янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның ак сеткилдиг солчулгазы болган. Делегей байдалының база Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте байдалдың ийи талаларга сонуургалдыг айтырыгларын бо-дуур-чогууру-биле чугаалажып көрген.

Сирий Араб Республика биле Совет Эвилелиниң аразында найыралчы эки харылзааларының бар болуп турарын талалар күзел ханызышкыны-биле бадыткаан. Бодунуң мурнунга салган социалистиг болгаш национал эчис сорулгаларын боттандырар база бодунуң национал экономиказын хөгжүдер дээш Сирияның араб улузунуң демиселинге ооң көргүзүп турар ажыктыг болгаш үнелиг деткимчези дээш Совет Эвилелиниң улузунга болгаш чазаанга Сирий Араб Республиканың улузунуң болгаш чазааның ханы болгаш чүректиң ханызындан сагыш-сеткилин сирий тала илергейлээн.

Капиталистиг эвес орук-биле чурттуң хөгжүлдезин бодунуң эчис сорулгазы кылдыр салган Сирий Араб Республикада чорудуп турар болгаш чорударын айыткан социал-экономиктиг чаартылгаларны бүрүн билип база бедии-биле үнелеп турарын совет тала айыткан.

Социалистиг ёзу-биле эде тургузуушкун хожудангай чоруктуң үе-чадазын ажып эрттеринге, ажылчы чоннарның хосталыырынга, бүдүрүкчү күштерниң долу чечектелиишкинин боттандырарынга болгаш ажылчы массаларның чогаадыкчы энергиязын илередиринге эң эки орук болур дээрзинге боттарының бүзүрелин талалар илергейлээн.

Бүрүн дең эргелерге, национал тускай догуннаашкынны бот-боттарының хүндүлеп көөрүнге болгаш холгаарлашпас чорукка үндезилээш, политика, экономика, садыг, культура болгаш өске-даа адырларның талазы-биле кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге Совет Эвилели болгаш Сирия эргежок чугула объективтиг бүгү байдалдарлыг болуп турарын талалар демдеглээн. Чоокку үеде ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың аргаларын талалар өөренип көрген болгаш ол кады ажылдажылга-биле холбашкан айтырыгларны тодаргай чугаалашкан.

Евфрат хемге плотинаны болгаш гидроэлектростанцияны тудар деп турарын сирий тала дыңнаткан. Найыралдың болгаш бодун билчир чоруктуң ёзузунга дүүштүр совет тала сирий таланың күзелин чүүлдүгзүнүп база чогуур чээлиин тывыспышаан, эргежок чугула төлевилел-дилег тывар болгаш шинчилел ажылдарын күүседип тургаш, энергетиктиг болгаш тудуг дериглгези база чамдык материалдар-биле хандырар, а ол ышкаш дериглгени эптеп тургузарынга, шенээринге болгаш ажыглалга кииреринге техниктиг дузаламчыны көргүзүп тургаш, ол тудугну чорударынга деткимчени Сирий Араб Республикага көргүзеринге бодунуң чөпшээрежип турарын илергейлээн.

Сирий таланың күзелин ёзугаар ийи чурттарның аразынга техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың өске-даа айтырыгларын чугаалажып көрген.

Ийи чурттарның аразынга садыгны хөгжүдер дугайында санал-оналдарны талалар солушкан. Олар чоокта чаа Дамаскиге ат салганы садыгның узун хуусаалыг дугуржулгазын болгаш санажылгалар дугайында дугуржулганы бедии-биле үнелеп көрген база айыткан дугуржулгаларның 1966 чылдың апрель 21-ден күштүг болуп эгелээн дугайында документилерин Москвага солушкан.

Талалар ийи чурттарның аразынга садыгны хөгжүдеринге боттарының күзелдииниң дугайын медеглээн база Совет Эвилели биле Сирий Араб Республиканың аразынга садыг солчулгазының болгаш төлевилерлериниң дугайында немелде протоколга ат салыр дугайында чугаалажыышкыннарны Дамаскиге чоокку үеде чорудар дугайын дугурушкан.

Тайбыңга ынакшылдыг өске-даа күрүнелер-биле кады Совет Эвилелиниң болгаш Сирий Араб Республиканың чазактары делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар дээш, тайбыңны быжыглаар болгаш делегейниң чаа дайынын болдурбас дээш демисежиринге боттарының быжыг шиитпирлииниң дугайын медеглеп турар. Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының принцивинге боттарының өскерилге чокка бердингенин олар бадыткап турар.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чамдык чурттарының улустарының таваржып турары империалистиг агрессияның чаа илередиишкиннерин, ол агрессияга деткиткен реакцияның хөделиишкиннерин ийи талалар демдеглээн. Олар палестина арабтар-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын бадыткап база Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чорукту күштелдиреринге империалистиг күштерниң ажыглап турары сионизмге удур чөптүг демиселге оларның дүрүм ёзугаар эргелерин деткип турар.

Империалистиг күрүнелерниң даштыкы ээжелелинге удур Аденде, Аравий чартык ортулуктуң Мурнуу чүгүнде болгаш өске-даа протектораттарда араб улустуң демиселин боттарының шиитпирлиг деткип турар дугайын олар медеглээн. Араб Йемен улусту боттарының быжыы-биле деткип турар дугайын талалар медеглеп база бодунуң чуртунда республиканчы ёзу-чурумну быжыгаварынга ооң бүрүн эргезин бадыткап турар.

Улустар аразында тайбыңга шыңгыы айыылды тургузуп турар америк империализминиң Мурнуу Вьетнамда интервенциязын болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур ооң агрессиязын талалар шиитпирлиг буруу шаап турар. Вьетнамга тайбың таарыштыр шиитпирлээшкин дугайында айтырыг талазы-биле ВДР-ниң чазааның саналдарын болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң программазын ийи талалар бүрүнү-биле деткип турар.

Тайбыңга ынакшылдыг бүгү чурттарның болгаш хосталгага ынакшылдыг бүгү улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы болза колониализмни узуткаарының кара чаңгыс оруу болур деп чүвени талалар бадыткап турар. Араб делегейде хосталгалыг шимчээшкинни чарылдырар болгаш боой тударынче угландырган империалистиг күрүнелерниң болгаш реакцияның күштериниң соксавайн турар оралдажыышкыннарын олар айтып турарлар. Ол оралдажыышкыннарга удур туржур болгаш быдаргай, хожудангай чорукка болгаш колониализмниң бүгү хевирлеринге удур тиилелгелиг демиселди чорудар төлээде, араб делегейниң депшилгелиг патриотчу күштериниң эп-сеткил каттыштырылгазы эргежок чугула деп чүвени талалар барымдаалап турарлар.

Херек кырында шажын-чүдүлге-биле чүүлдежир чүзү-даа чок «Ислам» пактызы дээр чүвеге шыптыңып алгаш колониализмниң болгаш реакцияның күштериниң Араб Чөөн чүктүң районунда белеткеп турары янзы-бүрү блоктарның төлевилелдери араб мусульман ажылчы массаларның эрге-ажыктарынга удур угланган болгаш чүгле улуг нефть монополияларының, реакцияның болгаш колониализмниң эрге-ажыктарынга бараан болуп турар дээрзин талалар медеглеп турар.

Империалистиг күрүнелерниң дөгээни дең эргелиг эвес керээлерге болгаш дугуржулгаларга удур хосталган күрүнелерниң демиселин талалар деткип, а ол ышкаш өскениң девискээрлеринде даштыкы баазаларны узуткаар дээш демиселди деткип турар. Олар бүгү-ниити тайбыңга европа айыыл чок чорукту быжыглаарының чугулазын демдеглеп, бо айтырыгның талазы-биле боттарының бодалдарын солушкан.

Улустар аразында харылзааларга дүшкүүрлүг чорукту тургузуп база бүгү чурттарда экономиктиг депшилгени мөөндектавышаан, барын талакы империалистиг күрүнелерниң чорудуп турары чепсеглениишкиннерниң эңдере бүдүрүүшкүнүнге Совет Эвилелиниң болгаш Сирий Араб Республиканың чазактары удурланып турар. Ядролуг чепсекти таратпас дугайында делегей керээзин дүрген чарары дээш талалар саналдап турар. Чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү районнарынга ядролуг эвес зоналарны тургузары тайбыңны быжыглаарының херээнге бодунуң салыышкынын киирер ийик дээрзинге талалар чөпшээрежип турар.

Доктор Юзеф Зуэйнниң болгаш сирий төлээлерниң аян-чоруу, а ол ышкаш ийи талаларның аразынга болгулаан чедиишкиннииг болгаш найыралдыг чугаалажыышкыннарның түңнелдери чаңчыл болган совет-араб найыралды улам ыңай быжыглаарынга дузалаар, сирий болгаш совет улустарның эрге-ажыктарынга, тайбыңның, национал-хамаарышпас чоруктуң болгаш хосталганың херээнге бараан болур дээрзинге боттарының бүзүрелин Совет Эвилелиниң болгаш Сирий Араб Республиканың чазактары илергейлеп турар.

Күрүнениң баштыңының мурнундан база Сирий Араб Республиканың чазааның мурнундан Премьер-Министр доктор Юзеф Зуэйн Сирий Араб Республикага келзин деп чалалганы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге дамчыдып берген. Чалалганы өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алган. Аян-чоруктуң үезин дипломаттыг төлээлекчи черлерин дамчыштыр дугуржур. (СЭТА).

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАРДА

БРИГАДИР МОНГУШ ДЕМБИКЕЙ

Моңгуш Дондуковичиниң болгаш ооң бригадазының ажыл-ижиниң дугайын чугаалажып олур бис. Ол боду улгалып кырываан-даа, ындыг коңчуг аныяк-даа эвес, дөртен үш харлыг, ажылгыр-кежээ кижи болду. Бригаданың ажылын чугаалап олурда, хала-даа чок, тоолчу кырганнарның тоол ыдары-ла. Кижиниң дыңнап-ла олуруксаазы кээр.

— Мурнунда үргүлчү хову бригадазынга ажылдап, бригадирлеп-даа турган кижи мен. 4 чыл бурунгаар дирекция чери хой ажылын бригадирледип каан. Шыдаар шаам-биле дырбайтып-ла тур мен—деп, хой бригадазының ажылының дугайын айтырарымга, ол ынчаар чугаалап эгеледи.

Ооң соонда өжүксей берген папирозун улаштыр-улаштыр соргулааш, катап ыяжын буруладыр тыртпышаан, уламчылады:

— Ажыл-иживис мүн-не чүгээр чоруп келди. Эрткен чылын 40 тонна эътти, 6,5 тонна дүктү күрүнеге дужаадывыс. Ам 1800 төрүүр хой 5 коданда, 1065 баш энир чылгы хураганнар 3 коданда эки кыш ажып турар — дээш, түс-түс кыштагларда малдың байдалын тодаргайлап көргүстү.

Бо хүннерде бригаданың төрээн 900 хоюндан 911 хураган менди алдынган. Партияның XXIII съездизинге бистиң белээвис ол. Хойжу Куулар Седен 225 хойдан 225 хураганны, Ооржак Сүтсүр-оол 170 хоюндан 170 хураганны, Моңгуш Дыртый-оол 210 хойдан 210 хураганны, Куулар Лама-Сүрүн 100 хойдан 100 хураганны, бригадирниң боду 180 хойдан 191 хураганны менди камгалап доруктуруп турар. Бүгү төрүүр хой удавас дөгере оолдаптар.

Эрткен ажыл-агый чылында бригадир боду 100 хойдан-на 97 хураганны менди доруктуруп, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып, уруглары-биле кады 25 тонна сигенни белеткеп алган.

Бригаданың ажылын канчаар башкарып турарының дугайында Моңгуш Дондукович мынчаар чугаалады:

— Ай санында 20-ниң хүнүнде чыглып, ажыл-агыйывыстың дугайын чугаалажырынга чаңчыгып калган бис. Кажан, чүнүң дугайын чугаалажырын баш бурунгаар дугуржуп ап турар бис. Чижээ, март 20-де чаа кажаалар тударын, эрги кажааларны септээрин дугуржуп алганывыстың соонда, тудуг ыяжын кажан, канчаар белеткээрин шиитпирлээш, ооң күүселдезин дээш ажылдап кирипкен бис. Апрель 20-де ол ажылдың күүселдезин түңнээр. Май 20-де дүк кыргылдазының дугайын чугаалажыр бис. Июль 20-де сиген кезилдезинге белеткелдерниң түңнелдерин чугаалажыр бис. Ол ышкаш үе-үениң чугула айтырыгларын чугаалажып алгаш, бир дем-биле, арга-сүме-биле ажылдап турар улус бис ийин. Ам бистиң бригадада III класстың бир кодан хою бар, өскези тыва хойлар. Чоорту хоювустуң шынары экижир.

Бригада кежигүннериниң демниг, организастыын тодаргай чижектер-биле шынзыктырып көргүстү. Бригада чыл-чылда мал чемнерин белеткээриниң планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Эрткен чылын 180 тоннаны белеткээр тургаш, 225 тоннаны белеткээн. Өске фермаларга 110 тонна сигенни артыктап берген. Мал чемнерин көвүдеди белеткээриниң аргазын база тыпкан. Өске салбырларга бодаарга, Хорумнуг-Кежиг салбырның, ооруг чер болгаш сиген шөлү чегей. Ынчангаш бо бригаданың кежигүннери Өл-Арыгда 30 га шөлдү кажаалааш, бугазын казып, суггарып тургаш, көк-сула тараан. Ооң гектар бүрүзүнден 40 центнер көк-суланы кезип, сараатап алган. Бо чылын көк-сула тарыыр шөлдү улам алгыткаш, гектар бүрүзүнден 50 центнерни алыр бодап турарлар. Бо бригада хой бүрүзүнден 2,2 кг дүк, 100 хойга онаапыр 100 хураган дээш демисежип турар.

Шанчыгда бригада төвүнден ырак эвесте, кедээр шатта, кодан хой өъттап чор.

— Дөө өъттап чоруур хой кожаңарның ыйнаан але? Кожаңар кайызыл, база силерниң бригадаңарның кежигүнү кижи бе?—деп хары угда мээң айтырыглар сала кааптым. Бригадирим хүлүмзүрбүшаан, харыылады:

— Ол база бистиң бо коданның хойлары-дыр. Мында хөй хой бар болдур ийин. Оларны мен бодумнуң ийи дузалакчыларым-биле ажаап, малдап турар бис. Төрүүрү ам-даа элек хойларны мээң дузалакчым Моңгуш Алдын-Херелдиң кадарып чоруру ол-дур. Амгы үеде мээң үлүүмге төрээн хойларны чемгерип, суггарары, сакманщиктерниң ажылын башкарары онаажып тур. Ийиги дузалакчым Моңгуш Ким-оол сиген сөөртүп чоруй барган. Дузалакчы кадарчылар хой кадарар, сиген сөөртүр, ыяштаар дээн чижектиг ажылдарны ээлчежип кылып турарлар. Өске коданнарга ажылчы күш чедишпейн барганда оларның бирээзин дузалажыры-биле чорудуп турар мен. А кажаа иштти коптарарда аалдың улуг-биче кижилери демнежип ажылдаар бис.

Чадагай кажаада турган хойларның бирээзи узалыр алгырып эде берди. Чылыг кажаа иштинден чаш хураган үнү дыңналды. Ооң соонда хураганнар чиңгейнип-ле үнду. Оларның алгызынга хойлар база мөөңү-биле харыыладылар. Бригадир ол дүвүрээзинден мындыг түңнел үндүрдү:

— Кежээки ыдыг чоокшулап олурар-дыр. Эндевестер болдур ийин, боларың.

Шынап-ла, ол чүүл бүрү үннер холушкан «хөгжүмге» үдеттирип алгаш, кезек чугаалажып турувуста, ыдыкчылар чедип келгеш, хураганнарын ыткылап, хойларга эмзире бердилер. Кезек када бригадирниң сөстери безин менээ дыңналбастай берди.

Хавак баарында баткан хемниң ол чарыында алаакта сараатче холу-биле айытты. Ооң чанында кезек хой көстү-дүр.

— Бистиң тарып өстүрүп алган көк-суланывыстың бир сарааты ол-дур. Өске сараатарывыс ооң үстүнде, моон көзүлбес-тир — дөө ыяштар ажыттап турар. Бистиң азырап турар кошкарларывыс сараат чанында көк-сула чип турарлары ол. Мал чемин чоокка кылып алырга, артык шүүдел үнмес, оозу эки боор чүве-дир. Бис оларны эртен кажаадан үндүр хай дээн хевээр-ле ол сараатка чедире бергеш, көк-сула каап бээр бис. Кара-суу чанында. Боттары-ла туразында чип, суун ижип турарлар.

—Силерниң ажылыңар чогум канчаар тургустунганыл, Моңгуш Дондукович—деп, база сонуургап айтырдым.

— Бо коданга хамаарыштыр алыр болза, мен хүннүң-не бодумнуң дузалакчыларымга даарта кылыр ажылдарны: кымның хой кадарып үнерин, кымның мал чеми сөөртүрүн айтып бээр мен. Чаа төрүттүнген хураганнарны дугаарлааш, ыдыкчыларга хүлээдир. Саая Чичеймаа, Моңгуш Бичелек болгаш мээң уруум Таня ыдыкчылап турар. Оларның кайызын багай дээр. Ылаңгыя Саая Чичеймаа болза ам 57 харлыг, ийи чыл ыдыкчылап турар. Ол ажылга аажок мергежилдиг. Бодунуң дуржулгазын аныяктарга дамчыдып турар. Бо чылын 100 хураган доруктурар хүлээлгелиг. Ам ооң хураганы 70 ажып турар, олары семис, шырак. Ыдыкчылар мырыңай чаш хураганнарны иелеринге эмзирер, шала доруга бергеннерин иезинге эмзирген соонда, көк сиген болгаш концентрат-биле чемгерер. А мен бодум оолдуг хойларның чемин тарады каап берип, оларны суггарар болгаш коданга нийти ажылды башкарар мен. Ооң аңгыда бригаданың бүгү коданнарын эргип, малдың байдалын хайгаарап, хойжулар-биле чугаалажыр, малдың учёт-отчёдун кылыр ажыл база бар болгай. Ол үеде дузалакчыларымның бирээзин коданга ажылды башкарары-биле артырып каар мен.

Шынап-ла бригадирниң ажылы чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажыл, ооң-биле чергелештир хүндүлүг. Аңаа хой ажылын эки билири, өөрүнүң бичии-даа бол четпестерин дораан сөглеп, кижилерниң эки мөзү-шынарын үнелеп билири болгаш эки дуржулга база-ла бригадирден негеттинер. Моңгуш Дондукович Дембикей шак ындыг шынарларлыг, ынчангаш хойжу бригадир деп атты төлептиин-биле эдилеп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке бодунуң үлүг-хуузун ол харам чокка киириштирер.

С. ПАВУ,
«Чыраа-Бажы» совхоз.

КӨДЭЭ СОВЕТ ИЛЕТКЕП ТУР

— Бер-Даг көдээ Совет Самагалдай, Кызыл-Чыраа көдээ Советтерден дээре ажылдап турар. Ол көдээ Советтиң даргазы эш Д. Доржу ажыл-херекке бодунуң бар-ла билиин үндүрүп, күжүн салып турар, а эштер Баа-Хөө биле Натпит-оол ам-даа шүшпең ажылдап турарлар...—деп, Тес-Хем райкүүскомунуң секретары депутат эш Шулуу-Маадыр район Совединиң сессиязынга Берт-Даг көдээ Советтиң ажылының дугайында айтырыгны дыңнаары-биле хыналда кылып чорааның түңнелиниң бодунуң эдеринчи илеткелинде ындыг сөстер-биле эгелээн. Сессияга санал берген депутаттар ындыг үнелээшкинге бүрүн каттышкан.

Көдээ Советтиң даргазы эш Доржу бодунуң илеткелинге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге депутаттарның идепкейиниң бедээнин демдеглээн. Сессиялар Конституцияда айыткан хуусааларда эртип, аңаа депутаттарның 75 хуудан эвээш эвези киржип келген. Күүсекчи комитет депутаттар хүнүн эрттирип турар. Күүском кежигүннери, депутаттар болгаш доктаамал комиссиялар мал, чер ажылының, хөй-нийти организацияларының ажылын бедик деңнелге тургузарынче угланган хемчеглерни ап келген. Санал берген депутаттар Советтиң ажылында улуг четпестер барын демдеглээн. Көдээ Советтиң девискээринде турар «Тес-Хем» совхоз эрткен ажыл-агый чылында мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң база ону күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларның чаңгызын-даа күүсетпээн. Ол онаалдалар бо чылдың бирги кварталында база күүселде чок арткан.

Малдың өлүр чоруу ам-даа хөй. Бо чылдың бирги кварталында совхозтан 237 баш бода мал, 1343 баш шээр мал өлген. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидериниң айтырыы ам-даа шиитпирлеттинмээн. 169 малчыннар өглерде чурттавышаан.

Улус өөредилгезиниң айтырыын көдээ Совет ыракта четпес шиитпирлеп турар. Бүгү-нийтиниң өөредилгезиниң дугайында хоойлу күүсеттинмээн. Чүгле чаңгыс Берт-Даг школазындан безин 18 өөреникчилер өөредилгезин каггаш чоруткан. Эмнелге пунктузунуң ажылы база четпес. Ында божудулга өрээлин чурттаар бажың кылдыр ээлепкен турда, ону хостаарының хемчээн көдээ Совет албаан. Садыг ажылы база багай. Ылаңгыя аъш-чем садарын таарыштыр организаставаан. Хлебти район төвүнден ап турар.

Депутат эш Моңгальбии көдээ Советтиң масса-биле харылзаазының кошкаан, депутат эш Сенди күүскомунуң даргазы эш Доржунуң ажылдың чугула участоктарынга барбайн турарын шүгүмчүлээн. «Тес-Хем» совхозтуң директору эш Балчыр-оол санал бергеш, совхоз районнуң эң улуг ажыл-агыйы болуп турарын, ооң Орукку-Шынаа салбыры район төвүнден 110 километр, а совхоз төвүнден 110 километр ырак черде турарын, ында 200 ажыг кижи чурттап, ажылдап турарын база Үстүү-Шынаада ол хире кижилер база барын чугаалааш, район иштинге чоруур маршруттуг автобус тургузарының чугулазынга доктааган. Ол айтырыг мурнунда парлалгага көдүрлүп чоруй соксаан, ынчаарда район болгаш көдээ Советтер ол айтырыгны деткип чоруй, ыыт чок барганын буруу шапкан. Санал берген депутаттар Совет эргезин чагырганның 50 чыл оюнуң байырлалынга чедиишкиннииг ужуражыр талазы-биле ап чорудар хемчеглерни көдээ Советтиң мынчага чедир ажылдап кылбаанын айытканнар.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирни сессия хүлээп алган. Партияның XXIII съездизиниң бадылааны чаа беш чыл планын амыдыралга боттандырарынче угланган хемчеглерни сессияның шиитпиринде айыткан.

С. ТАМБА.
«Шынның» корреспондентизи.

Куйбышевтиң медицина институдунуң факультет хирургиязының кафедразынга тускай барокамеразын эптеп тургускан болгаш кижиниң организминде хан хандырылгазының үрелгени-биле холбашкан чамдык аарыгларны эмнээринге ону ажыглап турар. Аарыг кижини барокамераның иштинге чыттырып каар, аңаа базыышкын 2,5—3 атмосферага чедир чоорту бедиир болгаш масканың дузазы-биле кислородту киир тынар. 10—15 минута болганда базыышкын чоорту кудулаар. 50 хире минутада ынчаар эмнээр.

Газ гангренаны, миокардтың инфарктызын болгаш өске-даа чамдык аарыгларны эмнээр үезинде бо арга-методту Совет Эвилелинде-даа база ол ышкаш даштыкыда-даа калбаа-биле ажыглап эгелээн.

ЧУРУКТА: кафедраның аспирантызы О. Храмов аарыг кижиниң байдалын иллюминатор дамчыштыр хайгаарап, ооң-биле телефон дамчыштыр чугаалажып олурары.

Фото А. Бряновтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бистиң харыывыс

СЭКП-ниң XXIII съездизи бистиң чуртувуска улус өөредилгезин улам сайзырангайжыдарын көрген. Чаа беш чылда школаларга өөреникчилерниң саны ийи катап көвүдээр, ол дээрге улус өөредилгезин дыка экижидер дээни болур.

Партияның ада сагыш салыышкынынга бистиң Хову-Аксының 8 чыл школазының башкылары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бедик деңнели дээш кызымак башкылаашкын-биле харыылаар бис.

О. КОРОДА, башкы-

АДА-ИЕЛЕРГЕ

Хөндергей 8 чыл школазында ажылдап турар мен. Ада-иелер ортузунга кижизидилге темазынга лекция, беседаларны башкылар бо-ла чоруткулаар. Чамдык ада-иелер уругларын шын эвес кижизидип, харын-даа оларже кол кичээңгей салыр хамаан чок, оларны сула салып алган, боттары хүннүң чыгы арагалап базып тургулаар. Ада-иелер Сат Попай-оол, Моңгуш Бегзиваа оларның бажыңнарынга баргаш:

— Оолдарыңар бажыңга кичээлдеп турар бе?—деп айтырарга, мынча дижирлер:

— Эртен-не үнген, школада боор ийин. Бажыңынга кичээлдеп олурганын кижи көрбес боор-дур.

— Силерниң сөс-домааңар дыңнаар-дыр бе?— деп айтырар болза:

—Чок, дыңнавас, харын кижиге удурланыр, өжежир боор-дур— деп хомудап чугаалап олурар.

Ада-ие-биле уруглар аразында мындыг маргылдааның үнүп келген чылдагааны ук ада-иелерден база хамааржыр. Уругларының мурнунга хүндүткелин чидирипкеннер-дир. Чүге дээрге олар үргүлчү арагалаар, эки-бак сөстер сөглээр, кожалары-биле эп-найырал чок.

Ада болгаш ие деп чаагай атка төлептиг болуру— кижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Күш-ажылга ынак, сагыш-сеткил талазы-биле мөлдүргей эвес, бүгү талазы-биле сайзырангай кижилерни кижизидип турарын ада-иелер уттуп ужурлуг.

К. ТАБУРАК.

Сандан Дасыр Тес-Хем районнуң Берт-Даг ортумак школазында башкылап турар. Ооң клазы үшкү улдуңда 100 хуу өөредилгелиг болган. Класста өөредилге-кижизидилгелиг ажыл эки.

ЧУРУКТА: Коммунист Сандан Дасыр урок үезинде.

Фото *С. ЧАЖИН-ООЛДУУ.*

◆

Чурттаары эки-дир

Хүн келген тудум улам чаагайжып сайзырап орар ажылчын суур Хову-Аксының чурттакчылары эрткен чеди чылда 13 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга алган, чаа беш чылда база ол хирени тудары планда көрдүнген. Бо чылдың бирги кварталында 408 дөрбелчин метр нийти шөлдүг 16 аал ишти чурттаар бир бажыңны тудуп база бир ындыг бажыңның ханазын салып дооскан.

Чолаачы Бады Март-оолдуң үш кижилиг өг-бүлези 27 дөрбелчин метр чуртталга шөлдүг, ийи өрээлдиг, чем кылыр аңгы өрээлдиг, чаагайжыды туттунган бажың-биле хандыртынган. Ындыг квартиралар бистиң суурда кайы хөй. Чуртталга бажыңының айтырыы Хову-Аксы суурда чидиг эвес апарган. Комбинатты ажыглалга кииирипкенге ажылчын саны 2,5 катап өзер, ынчангаш амгы чаа чуртталга тудуглары магадылал тудуглар болур-дур.

—Хову-Аксынга чурттаары эки-дир — деп улустуң чугаалажып турарының үндезини ында.

О. КОРОДА.

ШКОЛА, БИЛИГ, КҮШ-АЖЫЛ

Даштыкы дыл башкызы

Кадыг-дошкун 1944 чылдың күзү. Немец-фашистиг эжелекчилерниң аткаарлап, Совет Армияның тиилелгези чоокшулап турган. Мария ынчаарда Кызылдың № 1 школазының 10-гу клазын чедиишкиннииг доозупкан турда, литература башкызы Алексей Тимофеевич:

— Мария, бичии чугаалажы каапталам — дээш, башкылар өрээлинге эдертип келген.

— Сен, Мария, оңгу класстың доозупкаш, башкы болур мен дээн болгай сен. Ону ам боттандырары арткан-дыр. Мында тыва школаларга орус дыл башкылаар башкыларны белеткээр үш ай хуусаалыг курс ажыттынар деп турар. Орта кирзиңзе, кандыгыл?

Башкызының сүме-саналын чүүлдүгзүнүп, артында «Ынчанмайн харын» дипкенин безин ол эскербээн.

...Аныяк кадрны Самагалдай эге школазының коллективи улуг өөрүшкү-биле уткуп алган.

Ынчаарда бо ышкаш улуг школа кайда боор, бичии чаңгыс өрээл бажыңга, үжен шаа өөреникчилер ыштамы аажок кылдыр олургулап алгылаан. Мооң мурнунда орус дыл өөренип көрген эвес, кужүрлер, башкы чугаалаарга-даа чүнүң-даа ужурун билбестер. Ынчалза-даа оларның угаангыр карактары бир-ле өөрүшкүнү сөглеп, орус дылды шиңгээдип ап шыдаар бис дээрзин бадыткап тургулаан. Ном, саазын безин ховар болган. Ук эртемни чаа өөренип кирген тыва школаларга тускай өөредилге ному-даа чок турган. Чүгле башкының бодунда чаңгыс ном бар. Ийи-чаңгыс сөстерни азы чүвелер аттарын тывалап билир-даа болза, чугаалаттынмас, адаарга башкыга эпчок ышкаш сагындырган. «Канчаар кижи боор мен? Мындыг кижи өөреникчилерни орус дылга канчаар өөредир мен?». «Шынап-ла каапкаш, чорупсумза чүл? Менден арга-мергежилдиг башкылар өөредип-ле калгылаай... А өске ажыл тып алзымза, база-ла мындыг бергелерге таварышпас деп мен бе, мен чогум каяа херек кижи мен ынчаш?»

Ынчалза-даа ооң ажылын деткиир эш-өөр тыпты берген. Ынчаардагы облоно инструктору Шириндиви, башкылар Айыр-Санаа, Оолак Сержимаа, Норжуңмаа аңаа дузалажып, арга-сүме айтырарга, дораан харыылап бээр турган. Өөредилге чылының төнчүзүнде билдинчес сөстерни өөреникчилер башкызындан кээп айтырып алыр, а башкы интернатка баргаш, өөреникчилерге программадан дашкаар кичээлдерни кылып бээр апарган. Мурнунда олар башкызы-биле чугаалажып албас турган болза, ам башкызын көрүп каанда, орустап мендилээр, шору чугаалагылаптар апаргылаан.

Ийи чыл ынчаар билдиртпейн эрте берген. Бир-ле катап облоно эргелекчизи Алексей Тимофеевич Григоренко (Марияның башкызы) келгеш, хурал эртирип тура:

— Санникова бар ирги бе?— деп айтырыпкан.

— Мен мен ийин, Алексей Тимофеевич— дээш, аныяк башкы тура халаан.

— Силер школага өөренип чорааш, немец дылга дыка хандыкшылдыг чораан болгай силер. Чадаана школазынга баргаш, немец дылдан башкылаңар аа.

Өөреникчилерниң билбес чаа дылын өөредириниң бергезин сактып келгеш:

— Мен немец дыл башкылай аар мен бе. Бо бодум дылымны безин башкылап чадап тур мен — деп удурланган.

— Канчап ындыг боор. Өөреникчилериңерниң орус дылга өөренгени дыка-дыр. Силерде башкы болуруңуң салымы бар-дыр, башкы болуп шыдаар силер, Мария.

Аныяк башкы Мария Санникова ынчаар Чадаанага 5—7 класстарга немец дыл башкылап, 4 «б» класстың удуртукчузу-даа апарган.

Оон-на ол Кызылдың башкы сургуулун 1949 чылда доозуп алган. Баштайгы орук ынчаар чуртталгаже ужукталы берген.

— Мария Михайловна, силерниң өөреникчилериңер ам, кайда чүнү канчап турарлары?

— Оларның шуптузун кижи кайын санап шыдаар, ынчалза-даа оларны хайгаарап, оларга чоргаарланып-ла олурар мен. Партия ажылдакчызы, артист дээш кымнары чок дээр, олар чон-биле бир дөмей коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш, чаңгыс одуругда ажылдап турарлар. Бо чагааны номчуп көрүңер даан — дээш, чагаа ап берди. Сонуургаштың номчуй бердим.

«Эки, хүндүлүг башкым, Мария Михайловна! Силер мээң баштайгы башкым болгай силер, чүгле мээң эвес, мээң мурнумда-даа хөй кижилерниң караанга чырыкты ажыткан силер... Бөгүн мен Совет Армияның хүрээлеңинде, ыдыктыг Төрээн чуртувустуң кызыгаарын камгалап тур мен. Бо бүгүге силерниң үлүг-хуузуңар кирген, ам силерни мен кижилерниң сагыш-сеткилиниң инженери кылдыр бодап чор мен. Бир эвес мээң чурум чогумну чагаа номчааш, сакты берзиңерзе... Чок, чок, ам силерниң идегелиңерни хандырып, чонумга бараан болуп шыдаар боор мен дээрзинге бүзүрел чор мен.

Хүндүлел-биле, өөреникчиңер чораан Ч. Куулар» дээн болду.

— Чурум чок чораан кижи-дир аа?

— Ийе, бодун тогдунар кижи чүве. Кажан ол сес класска турда, ону школадан үндүреринге чедире берген. Ынчан мен бодум хүлээнир мен деп тургаш, школага артыргаш, сургап эгелээн мен. Ооң сөөлүнде ол өөреникчи хөй-нийтичи апарып, боду спортка хандыкшып, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының бригадиринге ажылдап, кижизиг апарган. Бир эвес ада-ие-биле харылзаашпайн, школадан үндүрүпкен болзувусса, ёзулуг кижизиг орукче барбас хире апар чыткан оол-ла болгай. Сөөлүнде харын маңаа 11 класстың доосту. Ону ынчап бижип турар өөреникчи-дир ийин—дээш, сырый кара бажының дүктерин чазай сыйбагылап, сыгыглар тыптып кел чоруур хаваан оң холу-биле дүрбүй иткилей-дир.

«Улус өөредилгезиниң тергиидээ» деп демдек соңгадан дегген хүн херелинге чайыннанып олурду.

Кезек үзүктелиишкин соонда, чугаа үндүрүп алыксааш:

— Амгы 11-ги клазыңар күрүне шылгалдазынче шупту кирип, чедиишкиннииг дужаар деп бодаар силер бе, — Мария Михайловна?—деп айтырдым.

— Сөөлгү үеде бодумнуң бүгү күжүмнү чүгле ынаар угландырып турар кижи-ле болгай мен. Күрүне шылгалдазынче шупту кирер улус бо. Эрткен бирги чартык чылда «Ийилиг» кижи чок болган.

Мария Михайловна бодунуң клазының өөреникчилери-биле кады школага культура-массалыг ажылдарны эки организастап, янзы-бүрү темаларга кежээлерни эрттирип, монтажтарны болгаш улуг стендилерни шевергин кылып турар. Чүгле өөреникчилерниң ажыл-чорудулгазынга дузалажып турар эвес, харын [illegible] турар. Ол—мында партия эге организациязының секретары. Янзы-бүрү темаларга партияның [illegible]

О. КАН-ООЛ,
Сут-Хөл 11 чыл школазының башкызы.

Грамматика уроктарынга

Тыва дылдың грамматика урогунга оюннар, тывызыктар, үлегер домактар уругларны чүгле билиг-биле чепсеглээринден аңгыда, оларның төрээн дылының словарь курлавырын байыдар. Урокка херглээр оюннарны белеткеп тура, башкы бодунуң мурнунга кандыг-бир сорулганы салган турар. Оюн бүрүзү эрткен теманы катаптап быжыглаарынга азы чаа материалды билиндирерингге база уругларны дыштандырып алырынга үндезилээш тургустунган болур. Оюн бүрүзү утка шынарлыг, чараш, солун болур ужурлуг.

«УЛУГ СЕКТИ САЛ». Бо оюнну ойнаарда, башкы берге эвес кандыг-бир сөзүглелди (текстти) баштай номчуп бээр, өөреникчилер кичээнгейлиг дыңнаар болгаш каяа улуг секти салырын, домак бүрүзүнүң төнчүзүн бодап олурар. Ийи дугаар номчуп турда, улуг сек салыр черге адыш часкаарлар.

«ХОЛУҢ КӨДҮРБЕ» деп оюнну ойнаарда, башкы хуу болгаш нийти чүве аттарын холуштур адаарга, өөреникчилер хуу аттарга холун көдүрер, нийти атка холун көдүрбес. Чок болза «кым?, чүл?» деп айтырыгларга харыылаар чүвелер аттарын адап бээр.

«АЖЫК ҮЖҮКТҮ ТЫП». Бо оюнну ойнаарда башкы эгезинде, сөөлүнде, ортузунда ийи ажык үжүк кирген сөстерни кончуг дүрген адап бээрге, каяа ийи ажык үжүк азы чаңгыс ажык үжүк бижиирин өөреникчилер тывар.

«СӨСТҮ НЕМЕ» деп оюнну ойнаарда башкы кандыг-бир домакты номчааш, азы самбырага бижээш, аңаа эң-не чугула сөстү кааптарга, өөреникчилер ону немей бижиир.

«СӨСТҮ УДУРЛАНЫШТЫР БИЖИ» деп оюнну ойнаарда, класстың ийи бөлүкке чарып алыр. Бир талазы сөстү адаарга, өске тала аңаа удур сөстер тывар.

«КЫМ МУРНААР ЭВЕС» деп эстафета хевирлиг оюнга ийи өөреникчини самбырага деңге тургузупкаш, «д» азы «т» кирген 10 сөстү кым мурнап бижиптерил деп даалга бээр. Өске-даа сөстер бижип болур. Бо оюнну одуруглар аайы-биле чорудуп болур.

Башкы чаңгыс слогту адап бээрге, өөреникчи аңаа улаштыр чаа слогту бодап тывар «ДҮРГЕН БОДАН» деп оюн база солун. Чижээ: «Ма» дээн болза өөреникчи машина, малчын, магазин, мал дээш адап эгелээр.

«ЭСТАФЕТА» деп оюнну ойнаарда башкы бир өөреникчиден кандыг-ла бир дүрүм айтырар. Ол өөреникчи ону харыылааш, өске эжиндеп база бир дүрүмнү айтырар. Ол эки харыылап шыдавас болза, айтырыг салган эжи харыылап бээр. Ындыг хевир-биле оюнну уламчылап чоруй баар.

В. КУЧУН,
Кызыл-Мажалык 8 чыл школазының башкызы.

Комсоргтуң сөөлгү дадывыры

«Аныяк коммунистиң» удавас үнер бир номеринге «Комсоргтуң сөөлгү дадывыры» деп очерк парлаттынар.

Парлалганың чаа чүүлдер агентилели ол очеркти улуг эвес кызырылдалыг кылдыр парлаарын биске саналдаан.

Макеевскиниң Киров аттыг металлургия заводунуң аныяктар эвилелиниң ленинчи комитединиң шиитпириниден ушта бижилге.

Дыңнааны: ээлчегниң комсоргу Владимир Грибиниченконуң маадырлыг чоруунуң дугайында № 1 мартен цегиниң комсомол организациязының секретары информация кылган.

Херектиң ужуру: тарадыр кударының мастери Владимир Грибиниченко майның 5-тен 6-же дүнезинде ажылдап тургаш, маадырлыг чорукту кылган—күш-ажылга тура, Александр Матросовтуң тоолчуп алдаржаан маадырлыг чоруун катаптаан.

Эштериниң амы-тынын камгалавышаан, металлдың эстип бадып турган агымының адаанче ол шурай бергеш, анаа өлген.

Доктаатканы: Владимир Кириллович Грибиниченкону заводтуң комсомол организациязының даңзызынче кезээ мөңгеде киир бижиир болгаш цех организациязының учёдунга арттырар.

Володяның авазы Варвара Александровна чугаалап тур

Мээң Вовкам ачазы-ла олчаан ийин. Шуткуп каан дег, ачазы-ла. Хеҗерлениичел, туруштуг—ол чүнү-ле бодап алыр боллур, трактор-биле-даа шимчедип шыдавас сен.

Хырның тоттурарынга бичиизинде-ле ой апарган. Манаа мен буруулуг болбайн канчаар мен. Аарыг-аржык-даа таваржып кээп турган. Чылдар болунга чүү херектиин ап турганы ол ыйнаан. Ол ону шуптузун көрген, школага чеди чыл барган—тускай мергежил чедип алыр дээни ол. Техникум дооскан соонда, шуут-ла заводче чорупкан.

Көөрүмге, ажылын дооскаш, суурда хөлчок таптыг базып бар чоруур. Далашпас. Бичии кожаңгырлап-даа бар чыдар. Ижипкени ол ирги бе, бурган-на албазын!—деп бодаар мен. Ол кажан-даа ындыг чүве кылып көрбээн. А ол дээрге мензэ чедип келгеш, шарып каан чүве тутсупкан.

— Ажылчын аңгылан сеңээ бергени бо-дур—дээр.

Көөр мен: платье кылыр пөс боор...

Ооң соонда кармаанындан акша уштуп эккелди.

Акшаны ап алгаш, холум сириңейнип, боостаамга чүве чыдыпкан дег апаар, чугаалаар сөс тыппайн баар мен.

А ол чугаалаар:

— Кандыг чурттап турарывысты цех комитеди сонуургап турар-дыр. Ээлчегде бижип кагдылар.

Чаа бажыңынга ол үр чурттавады...

Вовка кандыг чораанын мен тыңневес мен. Авазынга болунуң уруу—кажан-даа эң-не экизи болур.

Техник-металлургтуң дипломун алган Владимир заводка чедип келген.

Ооң ачазы—паровоз машинизи Кирилл Грибиниченконуң хөй чыл иштинде эртип келгени кирер ажик аскын ол арай сураадексеп чоруй эрткен. 41 чылдың чайынында заводту өскээр көжүрген. Эң-не үнелиг дериглгелерлиг составты машинист Грибиниченкога дааңдырган. Ачазы паровозту Чөөн чүкче апарган. Металлдың бусту берген кезээ машинистиң сөөлгү рейизин моондактапкан.

Ол болунуң дайынчы албан хүлээлгезинге сөөлгү шакка чедир турушкан.

№ 1 мартен цегиниң комсомол бюрозунуң секретары Николай Виниченко чугаалап тур

Ол дээрге мындыг оол болган... Шырак-ла ажылдаан. Билир-ле кижи—харын, силерге чүү деп тайылбырлаар чүвел?—бүгү-ле чүвеже магалап көөр характарлыг. Мартен кырынга дан халазы бо-дур... Ында онзагай чүү боор, билдингир болгай. А ол мынча дээр: «Чаражын аа! Көрем, сылдыстар безин чивеңейнип турлар...».

Бүгү чүве таарзжып чоруур кижилер турганнаар болгай! Чижээ, Володя... Спортка хандыкшаан — бирги разрядтыг штангизи болу берген. Танцылап өөрениксей берген—заводтуң Культура бажыңының танцы коллективинде эң тергиинлериниң бирээзи апарган... Чуруурун кандыг дээр! Бүгү өннүктери болгаш эштери сонуургап турганнар...

Бүдүрүлгеге Володя дажыкчы-даа, кудукчу-даа, тарадыр кударының мастери-даа болуп ажылдап турган. Ынчангаш оон үргүлчү-ле үлегер ап турганнар.

Комсоргка чаңгыс үн-биле соңгуп алдывыс.

Анаа шак-үе үргүлчү четчип турган: хөй-ниитиниң даалгазынга-даа, институтка кирер дээш белеткелге-даа, бодунуң кудумчузунда бичии оолдар-биле ойнаарынга-даа.

* * *

Силерниң номчуурунар бо чагаадан одуруглар болза эки өннүүнге ооң чагаазы-дыр. А өннүктери ооң эң-не кайгамчык чылыг сөстеринге ынак турганнар.

«...бистиң хайымныг завод амыдыралывыстың соонда, кандыг ийик, бодап көрдең, сагыш човаашкыны чокка, бодуң тавар базып чораащ, оттар-биле бүргеттинген чарлалдарны номчуп көрдең. Амыдырал дугайын чеже-даа катап хандыр бодаңыр сен. А ол дээрге, черле шын, чугула-ла! Чүну черле болап болбас боор!

Амыдыралдың алыс утказы чүл ынчаш? Өөренири, ажылдаары... Ажыл соонда, тура чемнени шаап алгаш, клубче концерт белеткелинче базыптар сен. Даарта штанга талазы-биле шенелде болур. Соңгузу хүн хурал... Шак-ла ынчаар хүн бүрү-ле. А олар үнүп чоруптар-дырлар. Ол кымга херегил ол? Сен чүү деп болап тур сен?

Мензэ. Ындыг-ындыг, мензэ.

Кижи бүрүзү, бир эвес ол ак сеткилдиг чурттап база ажылдап чоруур болза, кандыг-ла-бир хемчээлге чаа чүүлче, бодунуунче шилчиир чорукту кылганы ол. Ооң бүгү ажылы, ооң күш-ажылының түңнели — ол дээрге келир үениң туруйбузу-дур. А келир үе дээрге—кижилер-дир. Кажан-на бир шагда кым бир-ле кижи даш дашты каккылаштырган, ооң ындыг хуулгаазынны — отту үндүрүпкен-не болгай.

Чок, сен маргышпа. Бо кончуг чугула. Кижи чер кырынга бодунуң изин ыяавыла арттырып каар ужурлуг. Муң-муң чылдар ажылдыр-даа. Ок аныяк солдатты өлүрүп кааның болап көрдең. Чаңгыс-ла ону аан. А херек кырындаазын ап көөр болза, демги ок ооң келир үелеги уругларын база өлүрүп каан ышкажыл. Оларның уругларының уругларын база.

Ынчалза-даа бөгүн болзун. Философтай бердим ышкаш. Удавас бистиң эштеривисти көрген болза! Дыштанып ап шыдавайн-дыр мен. Бир эвес мен эмчи кижи болган болзумза, чүгле чаңгыс рецептини—ажылдаар деп рецептини бижип бээр ийик мен!

...Орайтай берди... Улуп чыдып алдым.

Таптыг улуп ал. Ошкадым. Сээн Володькаң...»

ОТК-ның контролёру Валентина Черникова чугаалап тур

Ээлчегниң ажылы чаа эгелээн. Чуруум ёзугаар, Володя Грибиниченко-биле калы, тарадыр кудар цехче базып каан мен. Шупту чүве таарышкан ышкаш болган. Төс дугаар суугунуң чанынга кудар ажыл эки чоруп турган.

Хептелгениң бирги бөлүү металл-биле дола берген. Ийиги хептелгеже кирер мурнунда, ажылчыннар шенелде кылыр металлды алгаш, каңның чаңгыс аайын шензэр ужурлуг турган. Кудукчу кижи туданың күжү-биле хымышта стопорну шала көдүрүптерге, ооң дузалакчызы кижи металлдың чуга эзилдирин хап бадып турда, ооң адаанче узун тудалыг тускай ускуушту салыпкан.

Металлды тарадыр кудар черге оңу бир ээлчегде он-он катап кылыр болгай, а ындыг чүве таваржы бээрин кым билир боор...

Артывыстан чалбыыш хып үне бергенде, бис кудуп турган кижилерден каш метр черге турган бис... Хымыштың металл үнер үдүнден эзилген металлдың агымы чайыннаш дээн. Көөрүмге, изиг чаштанчылар адаанда, ышталы берген черде, кижи чыдыр...

Володя мени ханаже идипкеш, өтче шурай-ла берди.

Крановщик аңгадай берген, а кажан хымышты өскээр сунупкан соонда, көөрүвүскө, Володя, чырыткы-факел дег, кыва берген болду, — ооң ажылдап келер тускай хевиниң хып турганы ол-дур.

Хып өртенген, чара кудукчу Вячеслав Наумовичини даштың херим иштинден тып алган бис. Володя ону көдүргеш, өскээр идип четтигипкен болган...

Тарадыр кударының мастери Андрей Бородиенко чугаалап тур

Мээң амыдыралымда ээлчег ажылынга ындыг берге чүве турбаан. Металлга коргунчуг берге чидирткен Володяны эмчиже алгаш барган. Кажан шупту тарап чоруй барганда, ооң чыткан черин барып көөрүмге, ооң шагы чытты. Шагының баа барык-ла өртенмээн. Ынчалза-даа шагы ажылдап турган...

Эртенинде бис—Иосиф Сальников, ээлчег начальниги Николай Иванович Земляной база мен эмнелгеге барган бис.

Володя баштактанып, сергек болурун оралдажып чытты. Сал чулуур чүвеленеккеп бериңер деп чытканын сактыр-дыр мен. Бистиң танцы бөлүвүс-биле кады Донецкиже барып шыдавас-тыр мен дээш, бажын чайгылаан. Комсомол бюрозунуң хуралынга бир-ле онзагай айтырыгның дугайын шиитпирлээр боор аа деп чугаалаан чүве... Кажан сестра бисти ам болзун дээрге, мен минута хире доктааш кынны бергеш, оруң чанында турган тумбочка кырынга шагын салып каан мен.... Шак ажылдап-ла турган...

Владимир Грибиниченконуң адын тывысканы:

— №1 мартен цегиниң комсомол-аныяктар суугузунга;

— СО 18-3129 локомотивке;

— Володяның өөренип турганы №7 школага болгаш Володяның школаже чоруп турганы Донец кудумчузунга.

(ПАРЛАЛГАНЫҢ МЕДЭЭЛЕР АГЕНТИЛЕЛИ).

Шыдалывыс дазылы

Ынчан база амгы час дег,
Ыржым бойдус оттуп турган.
Дерге дөмей кылаң дамды
Дээвирлерден шурап баткан.

Симбирск казыргызы
Душтук кыс дег ылгын чаңнап,
Думаалайлыг хадыңнарның
Сиилиг бажын суйбап турган.

Ульяновтар бүлезинге
Оол уруг төрүттүнген.
Улуг башны чогум ол деп
Ынчан кым-даа кайын билир.

Салым-чолдуң кандыг боорун
Саазында бижип кагбаан.
Саяк аъттың кылажы дег,
Чаваа шаандан көстүп келбес.

Дерги чайган сарыг сыдым
Делегейни куржай албас.
Салым-хуувуң даянгыыжы—
Чаян, билиг—чалгып, чакпа.

Угаанныглар дээдизи—
Улуг Ленин өөредии—
Шыңганывыс дамыры ол.
Шыдалывыс дазылы ол.

Моңгуш ДОРЖУ.

ЧАА КИНО

Болбайн барган байырлал

Кижиниң чуртталгазынга кажанда-даа уттундурбас артып калыр минуталар турар. Кижиниң сагыш-сеткилинге мөңгези-биле эргим, чоок боол артып калыр черлер база турар. Төрүттүнгеш, өскен хоорайыңның азы суурууңну кала-даа чорааш сактып келириңге янзы-бүрү хөглүг-даа, муңгаргай-даа бодалдар сени хөме ап, бичии чаш турган үеңче сактыышкыныңның аян-чоруун кылырынче чалай бээр. Бир эвес сени салым-чолуң төрээн булуңуңдан, кады ойнап, өөренип өскен эш-өөрүңден чарлып чоруур кылдыр албадап келген болза, аъттанып тура, кажан-бир шагда, бажың буурарып кырый-даа бергеш болза, маңаа дедир ээп чедип келириң ыяавыла күзеп бодай бээр сен. А кажан-бир шагда ол күзелиң бүттаны берип, төрээн чериңге ээп кээп, шаанда шагда чалыы тургаш келир үе дугайында хөөрежип чораан эштериң-биле ужуражы бериңде, сеңээ чурттлаганың иштинде оон дээди шаңнал турбас ышкаш сагындырар.

«Мосфильм» киностудиязының бүдүрүп үндүрген «Арыг суглуг хөлчүк» деп кинозунуң маадырлары база-ла келир үеде—школа дооскан соонда чээрби чыл эрткенде, боттарының ынак чери Арыг суглуг хөлчүк деп адаар бульварынга ужуражырын дугуржуп алырлар.

Кижи он чеди харлыг турда черде ырак-даа, ажылда берге-даа, күзелде кызыгаар-даа чок болуру билдингир-ле болгай. Кинонуң маадырлары, кезээде хөглүг болгаш найыралдыг Сергей (арт. А. Збруев), Нина (арт. Е. Филонова), Оська (арт. В. Евстафьев), Женя (арт. Л. Гладунко) амыдыралдың делгем оруунче бот-боттарын үдежип каар.

Ынчан оларның кижи бүрүзү чээрби чыл эрткеш маңаа ужуражып кээривисте канчап барган турар ирги бис деп бодап, ол үениң дүргеп чедип кээрин манап турганнар.

Аныяктар чорупкаар. Чүгле Арыг суглуг хөлчүк көже бербейн ол-ла черинге артып калыр.

1941 чыл. Дайын эгелээн. Фашизм совет чурттуң девискээринге өлүмнү, хоозуралды, ыы-сыыны тарадып эгелээн.

Бүгү чоннуң сорулгазы чаңгыс—калчаа дайзынны чылча шаавары апарган. Биеэги дөрт өннүктер база-ла дайынче чоруптарынга белеткени бээрлер.

Берге шаг-үе кижилерниң аажы-чаңының мөзү-шынарының улуг шылгалдазы апарган. Школага чорда, арай сиилеңнээш Нина ам фашистерге удур демиселче эрес-маадырлыы-биле кирипптер. Бодунуң дурт сыны бичежек, даштыындан көөрге каттырынчыг Женя ужудукчулар училищезинге баар.

Шүлүкке ынак, шүлүкчү болурун күзеп чораан Оськаны назы четпээн дээш шеригге албаска ополченнээр ужурга таваржыр. Ынчалза-даа ол өөрүнден чыдып калбаан.—Кезек үе эрткенде шериг хепти кедипкен фронтуда турар. Балыгланыышкын. Ооң соонда ийи кулаа дүлей апаар, тылче чорудар деп баар. А Оська ону-даа херекке албайн, дайылдажып турар шериг кезээниң солунунга очулдурукчулап эгелээр. Шуут боо туткаш дайылдашпаса-даа болза, фронт шугумунуң чоогунга чоруп, дайзыннарны чидиг сөстер-биле согары, бодунуң эштерин агитация-биле хей-аът кииррери база чаагай херек.

Фронт улуг. Эжишкилер ужурашпаан. Боду бичии-даа болза орлан кайгал Женя училищезин дооскаш, кызыл беш адырларлыг хартыга дег самолётка олуруп-каш, фашистерни сокчуп кирипкен.

Тиилелгениң чазы. Совет шериглер Берлинниң кудумчуларында. Бергелерни эртип, дадыгып маадыржый берген аныяк офицер Оська база оларның аразында чоруур. Аткылажыышкынның үезинде ол канчангаш-ла көөр дээрге чанында улуг немец шүлүкчү Гётениң тураскаалы бо турар. Ынак шүлүкчүзүнүң сиилип каан овур-хевирин көрүп каап, Оська кезек када олче ыыт чок кайгап көре бээр. Ыя аразында дайзынның огу ону өлүр дээпкен.

...Арыг суглуг хөлчүктүг бульвар шаанда ояар турбушаан. Анаа ужуражыр боор болчажып алган ийи оол, ийи уругнуң Оська-биле Женязы дайын шөлүнде мөңге уйгузун удуй бергеннер. Олар кажан-даа болчагга келбестер, оларның хөглүг каткызы кажан-даа ол бульварга чаңгыланмас. Ынчалза-даа оларның амызын берген улуг херээ мөңге сайзырап, оларның эрес-дидим чоруунуң дугайында сактыышкыннар диригелер-биле кады чурттаар.

Боттарының хып дээн чалыы назынының чылдарын, амы-тынын хосталганың херээнге берген совет оолдар, кыстарның дугайын көргүскен «Арыг суглуг хөлчүк» деп фильмниң кол утказы ындыг.

В. МОНГУШ.

Редактор Н. Н. КУДАЖИ.

ЯНЗЫ БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. Польшаның найысылалынга Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның VI пленуму ажыттынган. Пленумнуң хүн чуруму нга капитал тудугнуң чорудулгазын сайзырангайжыдарының кол угланыышкыннарын чугаалажып көөрүн киирген.

Польша парлалганың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, капитал тудугнуң кедергей быдараткан болгаш хөреңгилерни ажыглавас чорук-биле демисел, тудуг ажылдарының хуусаазын кызырары болгаш улус ажыл-агыйында капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидери — бо бүгү айтырыглар чурттуң экономиказынга чугула ужур-дузалыг болуп турар төлээде пленумга олар чугаалажып турар.

ЧЕХОСЛОВАК РАЦИОНАЛИЗАТОРЛАР

ПРАГА. Чехословакияның бүдүрүлгелеринге рационализаторжу саналдарны нептередири чыл бүрүде бир миллиард крон ажыг камналганы берип турар. Чүгле эрткен чылда безин үлетпүрге 270 муң ажыг рационализаторжу саналдарны киирген. Оларның иштинден хөй саналдарны чугула чогаадылгалар кылдыр көрген.

Бүдүрүлгениң рационализаторларының шимчээшкини металлургияның, химияның болгаш машина тудуунуң заводтарында онза калбаа-биле нептерээн.

МАЙ БИРГЕ АЛДАР БОЛДУРГАН КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

УЛАН-БАТОР. Моолдуң бүдүрүлгелеринде болгаш чаа тудугларында кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннарында болгаш кураҗыл-агыйларында май бирге алдар болдурган чарыш калбарган. Улан-Баторда үлетпүр комбинадының болгаш республиканың өске-даа хөй бүдүрүлгелериниң коллективтери апрельдиң бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген. Барыын Моолда Хотгора хөмүр даш шахтазының дагжылары улуг чедиишкинни чедип алган. Олар боттарының алган хүлээлгезин чүгле күүсеткен эвес, харын база ийиги чартык чылдың үлүүнге кииризтир хөмүр дашты берип турарлар.

Кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ажыл-херээ база эки чоруп турар.

ВДР-НИҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

ХАНОЙ. Анаа апрель 16-дан 22-ге чедир ВДР-ниң Национал хуралының сессиязы болуп эрткен.

Премьер-министр Фам Ван Донгтуң кылган илеткелинде чугаалап турары: эрткен беш чылдың дургузунда вьетнам улус күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чыл ажыг үениң мурнунда америк агрессорларның ВДР-ге удур өөскүткени агаардан дайынны республиканың бүрүнгаар шимчээшкининиң арада доктаалып шыдаваан дээрзин Фам Ван Донг чугаалаан. Дайынның болдурган бергелери турзажок, 1965 чылдың улус ажыл-агый планы колдуунда күүсеттинген.

Экономика болгаш шериг талазы-биле ажыктыг дузаламчызы дээш акы-дуңма социалистиг чурттарга ханы өөрүп четтиришкинин Фам Ван Донг илергейлээн.

Мурнуу Вьетнамда национал-хосталгалыг шимчээшкинниң улуг чедиишкиннерин Фам Ван Донг демдеглеп, Хосталганың национал фронтузу мурнуу-вьетнам улустуң кара чаңгыс ёзулуг төлээлекчизи болуп турар дээрзин база катап айыткан. Хосталганың национал фронтузу чурттуң девискээриниң 80 хуузун контрольдап турар болгаш ында 10 миллион кижи чурттап турар деп чүве билдингир болгай. ВДР-ниң Национал хуралы чазактың дашты политиктиг шугумун чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдугзунуп турарын чазактың илеткелиниң талазы-биле хүлээп алган резолюцияда демдеглээн.

Вьетнамда АКШ-тың кемниг дайынынга удур демиселди күштелдиреринче бүгү делегейниң улустарын кыйгырып турар медеглелди Национал хуралдың депутаттары хүлээп алган.

Сессияга ВДР-ниң президентизи Хо Ши Мин доңчу чүве чугаалаан.

ЧАД РЕСПУБЛИКАДА ЧЫРЫДЫЫШКЫН

ФОРТ-ЛАМИ. (СЭТА). Чадка хамаарышпас чорукту чаалап алырының мурнунда школа назылыг он уругнуң-на бирээзи өөренир аргалыг турган. Ол дугайын СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Чад Республиканың чырыдыышкын министри Иссака Сако дыңнаткан.

Министрниң чугаалааны болза: «Бо өөредилге чылында чурттуң чүгле эге школаларында безин 150 муң өөреникчилер өөренип турар. Ол болза хамаарышпас чорукту чарлаарының бүдүүзүнде Чадтың школаларының өөреникчилериниң санындан үш катап хөй дээни ол.

Чоокта чаа бистиң школаларывыска Африканың төөгүзүн болгаш географиязын ыяавыла өөренири чорутткан. Школаларга өске-даа даштыкы дылдар-биле кады орус дылды башкылаарын база чорудар болап турар бис. Силерниң чуртуңар-биле бистиң удавас чарарывыс культурлуг кады ажылдажылга дугайында дугуржулга биске бо херектиң талазы-биле улуг дузаламчыны көргүзер боор деп бодап турар мен».

◉

ЗАНЗИБАРДА НАЦИОНАЛИЗАЦИЯ

ЗАНЗИБАР. (СЭТА). Занзибарның чаа революстуг чазаа хуу өнчүнү улустуң холунга шилчидип бээр талазы-биле улам ынайгы базымнарны кылып турар.

Бо чылдың чүгле баштайгы дөрт айларының дургузунда безин куруненин өнчүзүнге 9 плантацияларны болгаш 10 бажыңнарны шилчиткен. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда 1100 ажыг плантацияларны, 200 хире бажыңнарны, гаражтарны, складтарны болгаш тудуг шөлдерин национализастаан.

◉

ИНДОНЕЗИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның национал партиязының ээлчег чок съездизи Бандунгта ажыттынган. Национал партия чоокта чаа ийи фракцияга чарылган деп чүве билдингир болгай. Ынчангаш ооң организакчыларының бодалы-биле алырга, съезд ол фракцияларның каттыжарынга чидирер ужурлуг.

Съездиниң ажыдыышкынынга курагаг чер күштериниң министри генерал Сухарто болгаш Барыын Ява шериг округунуң командылакчызы генерал Аджи олар чүве чугаалаан.

Бо америк шериг далайжылар НАТО-нуң Францияда турар шериглеринге хамаарыжыры иле-дир. Далай ындындан келген «аалчылар» эриктиң чараш хевирлерин тураскаал кылдыр чурукка тырттырып алырын күзеп турарлар. Оларның чурукка сөөлгү тырттырышкыны болур магат чок.

Фото В. ГЕНДЕ-РОТЕ биле Е. КАССИННИИ.

СЭТА-ның фотохроникаы.

Аалчыларның чедиишкини

Эрткен дыштаныр хүнде «Хүреш» стадионга Красноярск крайның шырак командаларының бирээзи—«Енисей» биле Кызыл хоорайның чыынды командазы эш-хуузунуң ужуражылгазын эрттирген.

Чүс-чүс кызылчылар стадионнуң олуттарын ээлепкен. Хүндүскүнүң 12 шакта ужуражылга чидиг демиселге эгелээн. Аалчыларның солагай талакы халдакчызы алдыгы минутада бөмбүктү хаалгаже күштүг киир тепкеш, санны ажытты. Аалчылар удаа-дараа халдаашкыннарны кылып тургаш, оюннуң баштайгы чартыында дөрт санны алган. Чапсарга чедир бир минута артканда, кызылчы Михаил Гамидов бөмбүктү аалчыларның хаалгазынче чоокшуладып келгеш тептерге, вратарь тудар безин чай албаан. Ынчангаш сан 4:1 болу берген.

Оюннуң ийиги ээлчээнде кызылчылар дөрт ойнакчыларын солуп, кур күжүн киирген. Оюн мурнукузундан көрүштүг апарган. Ортаакы халдакчызы Юрий Белостоковту «Енисейниң» үш кижизи кадаргаш, чер алыспайн турган. Сан ам 5:2. Ол-ла хевээр доозулду.

«Енисей» командазы Кызылга үш ужуражылганы кылгаш: «Спартакты»—3:0, «Динамону»—3:0, чыынды команданы—5:2 санга тиилээн.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

КИНО

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10. «Оларга дээр чагыртып турар» 2. «Хан берашкан хейлең» 12. 4. 6. 8. 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карнавал дүнези» 2.30. 8.30. «Ынакшаан пигвин» 4.30. 6.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленин Польшада» 11. 1.50. 3.30. 5.30. 7.30. 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуурганда күштүг» 3. «Эскадра барыын чүкче бар чор» 4.50. 6.40. 8.30 шактарда.

СӨӨЛ ДУГАЙЫ

Сөөл вирустар-биле тыптып турар. Сөөлдер халдавырлыг болгаш өг-бүлениң элээн хөй кежигүннеринге, уруглар садының, интернаттың, школаның уругларынга ховар эвес тыптып кээр. Бир эвес эмнээшкинни өй-шаанда эгелевес болза, сөөлдерниң саны дыка көвүдээр, олар чүгле кеш шывыгларын эвес, харын база аас болгаш думчуктуң ылбыргай шаралыг карттарын халдавыржыдып болур.

Анаа сөөлдер—өкпең азы кадыг саргыл өңнүг, төгерик азы шөйбек хевирлиг, а хемчээли — конопля үрезининден улуг чочак-тараа үрезининге чедир хемчээлдиг дыгыш шивишкилер болур. Сөөлдер аңгыланчак башка-башка тургулаар, ындыг болза-даа чамдыкта дөстексимээр улуг бляшкалар кылдыр каттыжып турар. Сөөлдүң кыры эрбенниг бөзүргей эмискиктер-биле шыптынган болур.

Сөөлдерниң даштыкы хевири аарыг кижиниң мергежилинден болганчок-ла хамааржыр. Аар күш-ажыл кылбас кижилерниң холдарындан үнген сөөлдер аарышкылыг эвес, өкпең өңнүг болур, аар күш-ажыл кылыр кижилерге сөөлдер мыйыстаlчак болгаш дыгыш болур.

Үр үеде хирленип баксыраанындан база сөөл баштарынга довурак-доозун, хөмүр чыпшынып нептерээнинден сөөлдер хүрең-кара өңнүг, аарышкылыг тиглерлиг апаар.

Улдуң сөөлдери колдуунда-ла ээжектиң азы идиктиң кыры дески эвес точкаларынга тыптыр. Ындыг мыйыстаlчак болгаш дыгыш сөөлдер кылаштаарга берге, аарышкылыг болур.

Сөөлдерни чидиг хылыш-биле кезип каап, ляпис дээр эм-биле чаап болбас. Ол болза оларның өзүмүн дүргедедир, мыйысталыышкынны күштелдирер болгаш сөөлдү эмчиниң ап октаарын бергедедир.

Сөөлдерни ап октаарының янзы-бүрү аргалары бар. Ол болза пластырларны ажыглаары, концентраттынган кисталар, хөмүр кислотазы-биле төөнеп чиртири болур. Бедик частотаның тогу — электроагуляция-биле сөөлдерни арылдырарының аргазы нептерээн. Ынчалзажок ол арга чугаа чок ажыктыг-даа болза, электроагуляция аарышкылыг, оон сорбулар аргып каар, ону бичии уруглар болгаш нервилиг кижилер багай эрттирер.

Эмнелге косметиказының Москва институдунда сөөлдерни суук азот-биле эмнеп турар. Ол болза өң чок, аар суук чуул болур, ону лабораторияларда соодулгага ажыглап турар. Суук азот-биле даган донурупкан соонда сөөлдер чиде бээр. Ол эмнээшкин аарышкылыг эвес болгаш ажыктыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ Адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00876.